

Zelfstandig leren? Dat moet je leren.

**moesten wij eerst
alleen leren**

**moeten wij nu
ook nog leren
leren!**

het moet ook niet gekker worden

Naam:	Melissa van der Linden
Studentnummer	1710184
Studievariant:	Deeltijd verkort
Begeleider:	Rosanne Hebing
Datum:	4 juni 2019

Samenvatting

In dit onderzoek staan de bestaande leerlijnen van zelfstandig leren van de bovenbouw van IKC De Bosmark naar de brugklas van het Schaersvoorde en Bluemers centraal. Zelfstandig leren betekent dat leerlingen zelf de verantwoordelijkheid en vrijheid krijgen om het opgestelde leerdoel te behalen. Metacognitie speelt hierin een grote rol omdat dit ervoor zorgt dat leerlingen hun leerproces zelf kunnen reguleren. De leerkracht begeleidt leerlingen en zorgt ervoor dat leerlingen vaardigheden aanleren zodat zij steeds meer zelfstandig kunnen leren. Uit het praktijkonderzoek is naar voren gekomen dat de aansluiting van zelfstandig leren van primair onderwijs (PO) naar voortgezet onderwijs (VO) niet vlekkeloos verloopt. Op IKC De Bosmark is er veel aandacht voor het leerproces van leerlingen. Op Schaersvoorde en Bluemers, twee middelbare scholen in de regio van IKC De Bosmark, ligt de focus meer op het leerresultaat dan op het leerproces. Leerkrachten in het VO houden zich vooral aan de methode van hun vak om aan de kerndoelen, leerlijnen en eindexamendoelen te voldoen. Daarnaast valt het leerkrachten van het VO op dat leerlingen het lastig vinden om de aangeleerde vaardigheden toe te passen op het VO. Op basis van de theorie, de focusgroepen en het interview is de modelleringstheorie van Zimmerman gebruikt om een ontwerp te maken dat leerkrachten kunnen gebruiken als overleg met elkaar om ervoor te zorgen dat zij vaardigheden die horen bij zelfstandig leren op een eenduidige manier aanleren. In tegenstelling tot reguliere vak- en vormingsgebieden bestaat voor zelfstandig leren geen leerlijn in het PO en VO. Dit ontwerp is daarom relevant voor IKC De Bosmark specifiek, maar andere scholen voor PO en VO die een doorgaande lijn willen creëren kunnen dit ontwerp ook gebruiken.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. Theoretisch onderzoek	
1.1 Inleiding	6
1.2 Terminologie	6
1.3 Leerlijnen zelfstandig leren in het PO en het VO	7
1.3.1 Leerlijn zelfregulatie	7
1.3.2 Zelfstandig leren VO	8
1.4 Leerkracht- en leerlingvaardigheden	8
1.4.1 Cognitie, metacognitie en affectie	8
1.4.2 Leerproces bij zelfstandig leren	8
1.4.3 Motivatie en werkhouding	9
1.4.4 Enkelvoudige en complexe leervaardigheden	9
1.4.5 Van leerkracht- naar leerlingvaardigheden	9
1.5 Modellerings­theorie van Zimmerman	11
1.6 Knelpunten bij zelfstandig leren	11
1.7 Leermiddelen bij zelfstandig leren	12
1.7.1 Leermiddelen bij reflecteren	12
1.7.2 Digitale leermiddelen	12
2. Praktijkonderzoek	
2.1 Inleiding	13
2.2 Documentanalyse: visie op zelfstandig leren van IKC De Bosmark	13
2.2.1 Methode	13
2.2.2 Onderzoeksobject	13
2.2.3 Onderzoeksaanpak	13
2.2.4 Resultaten	13
2.3 Focusgroep PO en VO: Werkwijze, doelen en obstakels in de doorgaande lijn	15
2.3.1 Methode	15
2.3.2 Onderzoeksgroep	15
2.3.3 Onderzoeksaanpak	15
2.3.4 Resultaten	15
2.4 Interview expert zelfsturing/zelfregulatie: eisen leermiddelen voor bevordering doorgaande lijn	21
2.4.1 Onderzoeksgroep	21
2.4.2 Onderzoeksgroep	21
2.4.3 Onderzoeksaanpak	21
2.4.4 Resultaten	22
2.5 Conclusies uit de praktijk	23
3. Ontwerp	
3.1 Ontwerpcriteria	24
3.2 Ontwerp	24
3.3 Uitleg opbrengst	25
4. Conclusies en aanbevelingen	
4.1 Conclusie	26
4.2 Discussie	26

4.3 Aanbevelingen	26
4.3.1 Aanbevelingen PO	27
4.3.2 Aanbevelingen VO	27
Bijlagen	
Bijlage 1 Werkplan	30
Bijlage 2 Weektaakoverzicht	37
Bijlage 3 Interviewschema focusgroep PO	41
Bijlage 4 Interviewschema focusgroep VO	42
Bijlage 5 Interviewschema expert zelfsturing	45
Bijlage 6 Matrix zelfstandig leren IKC De Bosmark	49
Bijlage 7 Coöperatieve werkvormen en taakrollen	64
Bijlage 8 Bestaande lijnen zelfstandig leren	65
Bijlage 9 Uitwerking voorbeeld ontwerp	70

Inleiding

In dit onderzoek wordt de bestaande lijn van zelfstandig leren van IKC De Bosmark en het voortgezet onderwijs (VO) in kaart gebracht. IKC De Bosmark van Accent Scholengroep is een integraal kindcentrum in Dinxperlo dat opvang en onderwijs biedt aan kinderen van nul tot zestien jaar. Veel leerlingen gaan naar het VO op Schaersvoorde in Dinxperlo. Het bestuur van Accent Scholengroep en de directie van Schaersvoorde hebben een intentieovereenkomst getekend om samen te zorgen voor aantrekkelijk onderwijs van IKC De Bosmark tot en met het VO van Schaersvoorde. Naast Schaersvoorde gaan ook leerlingen naar het Almende College. Hiervan is Bluemers één van de vestigingen. Zowel IKC De Bosmark, Schaersvoorde als Bluemers zijn betrokken bij dit onderzoek. Leerkrachten van IKC De Bosmark zien graag dat er een ontwerp wordt gemaakt en aanbevelingen worden gedaan om de lijn van zelfstandig leren tussen de bovenbouw van IKC De Bosmark en de brugklas van het VO beter op elkaar aan te laten sluiten.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

“Hoe kunnen leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark en leerkrachten van het VO het onderwijs vormgeven zodat er sprake is van een doorgaande lijn voor leerlingen van nul tot zestien jaar op het gebied van zelfstandig leren?”

Om de hoofdvraag te beantwoorden worden eerst antwoorden verkregen op de volgende deelvragen:

1. *Wat is zelfstandig leren?*
2. *Welke eisen worden er gesteld aan leerlingen in groep 6, 7 en 8 van het primair onderwijs (PO) en in de brugklas van het VO op het gebied van zelfstandig leren volgens het SLO?*
3. *Hoe werkt IKC De Bosmark op het gebied van zelfstandig leren in de groepen 6, 7 en 8?*
4. *Hoe werkt de brugklas van het VO in de regio van IKC De Bosmark op het gebied van zelfstandig leren?*
5. *Hoe verloopt de bestaande lijn op het gebied van zelfstandig leren tussen groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark en de eerste klas van het VO?*
6. *Welke leermiddelen van het VO bestaan er die leerlingen uit groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark kunnen helpen om beter voorbereid te zijn op wat er komen gaat in de brugklas op het VO op het gebied van zelfstandig leren?*
7. *Welke leermiddelen van het VO op het gebied van zelfstandig leren kunnen in het PO ingezet worden om zelfstandig leren beter aan te laten sluiten?*
8. *Hoe zien de onderwijsmaterialen eruit die passen bij leerlingen van groep 6, 7 en 8 als het gaat om zelfstandig leren in aansluiting tot het VO?*
9. *Hoe waarderen de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark de mogelijk gepaste lesmaterialen op het gebied van zelfstandig werken zodat er sprake is van een doorgaande lijn naar het VO?*

Eerst zal literatuuronderzoek gedaan worden om de eerste twee deelvragen te beantwoorden. Er wordt gekeken naar terminologie, eisen, vaardigheden en knelpunten rondom zelfstandig leren door gebruik te maken van boeken en de zoekmachines Google Scholar en EBSCOhost. Na het theoretisch onderzoek zal praktijkonderzoek gedaan worden. Hierin wordt een documentanalyse gedaan van de visie van IKC De Bosmark op zelfstandig leren. Naast de documentanalyse wordt een focusgroep gehouden met de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark. Zo kan in kaart gebracht worden hoe IKC De Bosmark zelfstandig leren inzet. Er wordt ook een focusgroep gehouden met de leerkrachten van de eerste klas van Schaersvoorde en Bluemers om in kaart te brengen hoe zij zelfstandig leren inzetten in de klas. Op basis van de resultaten uit de documentanalyse en de focusgroepen zal de bestaande lijn van zelfstandig leren in kaart gebracht worden. Hierna volgt een interview met een expert op het gebied van zelfregulatie/zelfsturing. In dit interview zullen de hiaten in de bestaande lijn van zelfstandig leren besproken worden en wordt gekeken naar mogelijke oplossingen. Vanuit de resultaten van het interview en de in kaart gebrachte lijnen wordt een ontwerp gemaakt dat leerkrachten van PO en VO kunnen gebruiken als overleg met elkaar om ervoor te zorgen dat zij

vaardigheden die horen bij zelfstandig leren op een eenduidige manier aanleren. Dit kan helpend zijn om de lijnen van PO en VO op het gebied van zelfstandig leren beter op elkaar aan te laten sluiten. Vervolgens vindt een evaluatie plaats van het ontwerp met de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark. Dit onderzoek wordt afgesloten met een conclusie en aanbevelingen op de bestaande lijn van zelfstandig leren.

1. Theoretisch onderzoek

1.1. Inleiding

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag moet eerst onderzocht worden wat precies verstaan wordt onder zelfstandig leren. Daarna wordt gekeken welke eisen gesteld worden aan leerlingen in het PO en het VO op dit gebied, welke vaardigheden daarvoor nodig zijn en welke leermiddelen daarvoor beschikbaar zijn.

1.2 Terminologie

Er zijn verschillende begrippen die worden gehanteerd als het gaat om zelfstandigheid in het onderwijs. Deze begrippen worden in de onderwijswereld door leerkrachten op eigen wijze geïnterpreteerd en dus ook verschillend omschreven. Een zo eenduidig mogelijke omschrijving van deze begrippen wordt hieronder gegeven.

Zelfstandig (ver)werken

Bij zelfstandig verwerken krijgt de leerling de ruimte om zelfstandig, binnen de door de leerkracht gestelde kaders en zonder hulp van de leerkracht, aan het werk te gaan met de inoefening van de stof uit de instructie. Bij zelfstandig werken is dit hetzelfde, maar dan zonder dat hieraan vooraf een instructie van de stof vast hoeft te zitten. Bij zelfstandig samenwerken gaat het over zelfstandig (ver)werken in een groep met één andere leerling of meerdere leerlingen (Simons, 1994).

Zelfstandig leren

De leerling krijgt de verantwoordelijkheid en vrijheid om zelf te kiezen voor de werkwijze om de (vaak door de leerkracht) opgestelde leerdoelen te behalen. De feedback- en beoordelingsmomenten zijn door de leerkracht vastgesteld (Simons, 1994).

Zelfgestuurd leren, zelfverantwoordelijk leren en zelfregulerend leren

Bij zelfgestuurd leren krijgt de leerling de ruimte om zelfstandig te reflecteren over het leerproces en te beoordelen/monitoren hoe dat gaat, het leerproces bij te sturen, te controleren en te evalueren in een cyclisch proces (Pintrich, 2004, zoals beschreven in Vrieling, 2014). Bij zelfverantwoordelijk komt hier nog bij dat leerlingen zelf leerdoelen kiezen en behalen. Bij zelfregulerend leren gaat het om reflecteren op eigen gedrag en het kunnen bijsturen van dat gedrag (Simons, 1994). Het geheel zelf opstellen van leerdoelen wordt overigens niet op PO en VO-scholen toegepast, omdat de leerkracht altijd bepaalde leerdoelen nastreeft (SLO, 2018).

Eén vaststaande omschrijving van het begrip zelfstandig leren is er dus niet. Dit wordt bevestigd door een onderzoek van Ros (2009) waarin zij op zoek ging naar een definitie van zelfstandig leren. Er is een overlap te zien met de begrippen zelfsturing, zelfverantwoordelijkheid en zelfregulatie. Het belangrijkste verschil zit tussen de begrippen zelfstandig (ver)werken en zelfstandig leren. Bij zelfstandig (ver)werken stelt de leerkracht kaders waarbinnen leerlingen aan het werk gaan om de leerdoelen te behalen. Bij zelfstandig leren is het juist de bedoeling dat leerlingen zelf invullen hoe ze aan het werk gaan om de leerdoelen te behalen. Leerlingen reflecteren op het leerproces en sturen deze eventueel bij. De focus ligt bij zelfstandig leren dus op het leerproces en niet op het leerresultaat, wat bij zelfstandig (ver)werken vaak wel het geval is. De leerkracht is bij zelfstandig leren niet zozeer een kennisoverdrager, maar meer een begeleider bij dit leerproces om te zorgen dat leerlingen de opgestelde leerdoelen behalen (Romijnders-de Ruijter, 2014). Om de opgestelde leerdoelen te behalen wordt van leerlingen een actieve en betrokken houding verwacht zodat zij kunnen leren informatie op te zoeken, informatie toe te passen, zelfstandig te werken, samen te werken en problemen op te lossen tijdens het leerproces (Oostdam, Peetsma & Blok, 2007).

Zelfstandig leren houdt kortgezegd in dat leerlingen actief, zelfstandig en op eigen wijze aan de slag gaan met het verzamelen en toepassen van informatie zodat zij de opgestelde leerdoelen behalen. De leerkracht stelt leerdoelen, geeft feedback en doet de beoordeling. De focus ligt bij zelfstandig leren op het leerproces dat leerlingen doormaken. In de volgende paragraaf wordt beschreven welke eisen aan leerlingen op het PO en VO worden gesteld vanuit SLO op het gebied van zelfstandig leren.

1.3 Leerlijnen zelfstandig leren in het PO en het VO

In de groepen 1 en 2 beginnen leerlingen al met het leren om zelfstandig aan het werk te gaan. Het begint vaak met een simpele taak als het inplannen van een activiteit op het planbord en hiermee zelf aan de slag gaan. Leren zelfstandig te worden is een levensdoel op zich en naarmate kinderen ouder worden, wordt er steeds meer zelfstandigheid van ze verwacht (Janssen, Ten Dam & Van Hout-Wolters, 2002). Voor alle vakken zijn daarom kerndoelen en leerlijnen opgesteld om aan te geven in welke volgorde de leerstof aan bod zou kunnen komen in de opeenvolgende leerjaren. Dit is belangrijk zodat leerlingen in hun leerproces zo min mogelijk overlap of gaten ervaren. In dit onderzoek staat de overgang van PO naar VO centraal. Er is sprake van een doorgaande leerlijn tussen PO en VO als de leerstof van PO naar VO naadloos op elkaar aansluit. Er is op dit moment alleen een doorgaande leerlijn van PO naar VO op het gebied van taal en rekenen (Leraar24, 2017). SLO is wel bezig om nieuwe doorgaande leerlijnen op te stellen. Tot nu toe zijn er alleen leerplankaders opgesteld waarin beschreven wordt wat leerlingen zouden moeten kunnen als zij het VO verlaten. Ook is er een concept-leerlijn voor zelfregulatie opgesteld. Deze wordt omschreven in de volgende deelparagrafen.

1.3.1 Leerlijn zelfregulatie

De ideale situatie is dat leerkrachten leerlingen leren om na het VO volledig zelfstandig te kunnen leren. Zelfregulering is belangrijk om te kunnen reflecteren op het eigen leerproces en dit te kunnen bijstellen. Voor zelfregulatie is een concept-leerlijn opgesteld voor groep 1 tot en met de onderbouw van het VO door Kennisnet (2018, zoals beschreven in leerling2020, 2018). Hierin worden vier stappen genoemd waarmee leerkrachten stapsgewijs hun lessen kunnen vormgeven zodat leerlingen steeds meer zelfregulerend leren. Er is te zien dat de regie eerst bij de leerkracht ligt en hierna steeds meer naar leerlingen verschuift, waarbij de leerkracht de leerlingen uitdaagt en vaardigheden aanleert waardoor leerlingen hun leerproces steeds meer zelf kunnen reguleren.

1. Klassikaal onderwijs

De leerkracht geeft instructie aan de hand van de methode en de leerlingen verwerken dit zelfstandig. Er is hier geen sprake van differentiatie. Dit is een leerkrachtgestuurd leerproces.

2. Convergente differentiatie

De leerkracht geeft instructie aan de hand van de methode en leerlingen verwerken de stof zelfstandig op eigen niveau (minimum-, basis- of hoger niveau). Dit is een leerkracht- en/of programmagestuurd leerproces. De leerkracht begeleidt bij zelfstandig werken, bijvoorbeeld met een verlengde instructie aan zwakke leerlingen.

3. Divergente differentiatie

De leerling werkt op eigen niveau aan door de leerkracht ingekaderde leerdoelen en maakt zelf keuzes over hoe, wanneer, waarmee, waar en/of met wie geleerd wordt. Dit is een leerlinggestuurd leerproces waarbij de leerkracht leerlingen begeleidt. Dit heeft raakpunten met de definitie van zelfstandig leren zoals beschreven in paragraaf 1.2. De leerkracht gebruikt hiervoor scaffolding. Dit houdt in dat de leerkracht leerstof aanbiedt die net boven het niveau van de leerling ligt waardoor de leerling nieuwe vaardigheden aan kan leren.

4. Persoonlijke leerroutes

De leerling werkt op eigen niveau aan eigen leerdoelen, maakt zelf keuzes over wat, hoe, wanneer, waarmee, waar en/of met wie wordt geleerd. Dit is een leerlinggestuurd leerproces waarbij de leerkracht leerlingen begeleidt.

De begeleiding is vooral gericht op het aanleren van vaardigheden om het leerproces uiteindelijk zelf te kunnen reguleren.

1.3.2 Zelfstandig leren VO

Bij de overgang van PO naar VO komen leerlingen in een nieuwe leeromgeving waarin een groot beroep wordt gedaan op hun zelfstandigheid. Het is een andere school, er zijn andere roosters, andere docenten en er zal meer anders gaan dan zij op het PO gewend zijn. Hieraan zullen zij, al dan niet zelfstandig, moeten wennen. SLO (2018) omschrijft het uiteindelijke doel op het gebied van zelfstandigheid na de schoolperiode als "het doelgericht en planmatig werken om informatie te zoeken, kritisch te kunnen denken en in staat zijn om verder te ontwikkelen". Er zijn grote verschillen in hoe scholen dit uiteindelijke doel nastreven. Wel geven de meeste VO-scholen actief aandacht aan het aanleren en stimuleren van zelfstandigheid. Naast zelfstandigheid omschrijven Meusen-Beekman, Joosten-ten Brinke en Boshuizen (2016) in hun onderzoek dat de motivatie om te leren van leerlingen in het VO in de eerste jaren van het VO drastisch afneemt. Meusen-Beekman, Joosten-ten Brinke en Boshuizen beschrijven dat dit mogelijk komt doordat de nadruk in het VO op summatief toetsen ligt, terwijl de nadruk in het PO op formatief toetsen ligt. Hierdoor zullen aangeleerde vaardigheden voor zelfstandig leren zich niet tot nauwelijks verder ontwikkelen in het VO. Het doel van formatief toetsen is dat de leerling inzicht krijgt in zijn leergedrag en dit kan bijsturen. Bij summatief toetsen is het doel om in kaart te brengen in hoeverre een leerling de leerstof beheerst. Meusen-Beekman, Joosten-ten Brinke en Boshuizen vragen aandacht van VO-scholen om hier meer tijd aan te besteden omdat formatief toetsen in het VO volgens hen een belangrijke bijdrage zou leveren aan het stimuleren van zelfregulatie.

1.4 Leerkracht- en leerlingvaardigheden

Om zelfstandig te kunnen leren, moeten leerlingen leren om te leren. Leerlingen hebben vaardigheden nodig om in bepaalde mate zelfstandig te kunnen leren. Het is aan de leerkracht om leerlingen deze vaardigheden aan te leren en het leerproces te begeleiden. Hieronder worden vaardigheden voor leerkrachten en leerlingen besproken die nodig zijn om zelfstandig te kunnen leren. Allereerst worden overkoepelende begrippen genoemd, waarna specifiek wordt ingegaan op de vaardigheden die daarbij horen.

1.4.1 Cognitie, metacognitie en affectie

Janssen, Ten Dam en Van Hout-Wolters (2002) onderscheiden vaardigheden binnen zelfstandig leren op drie gebieden, namelijk cognitief, metacognitief en affectief. Bij cognitieve vaardigheden gaat het om selecteren, relateren en het structureren van leerstof. Bij metacognitieve vaardigheden gaat het om oriënteren, plannen, doelen kiezen en het bewaken van leerstof. Bij affectieve vaardigheden gaat het om zelfmotivatie, concentratie, beloningen en zelfvertrouwen. De Jong (1992) beschouwt metacognitie als het meest belangrijke aspect van zelfstandig leren, omdat dit aangeeft in welke mate en op welke wijze leerlingen hun leerproces monitoren en sturen. Flavell (1988, zoals beschreven in De Jong, 1992) beschrijft dat een optimale metacognitie betekent dat een leerling dat hij weet wat de taak is, welke strategieën hij kan gebruiken bij het werken aan deze taak en welke factoren het leerproces kunnen beïnvloeden.

1.4.2 Leerproces bij zelfstandig leren

Pintrich (2014) beschrijft dat leerlingen vier fasen doorlopen wanneer leerlingen zelfsturend leren. Deze worden hieronder aan de linkerkant weergegeven in figuur 1. Leerlingen oriënteren zich op het leerdoel, plannen wat ze gaan doen, voeren dit uit, houden het eigen leren in de gaten en controleren achteraf of ze het leerdoel behaald hebben. Tijdens dit zelfstandige leerproces gebruiken leerlingen hun metacognitie om te reflecteren op hun leerproces en deze eventueel bij te sturen om de opgestelde leerdoelen te behalen. Naast de fasen noemt Pintrich (2014) nog een aantal gebieden waar leerkrachten rekening mee moeten houden in hun instructie bij het aanleren van vaardigheid bij zelfstandig leren. Deze staan hieronder weergegeven aan de rechterkant in figuur 1. Al deze fasen en gebieden werken complex met elkaar samen om ervoor te zorgen dat leerlingen in staat een vaardigheid voor zelfsturing aan te leren. Een leerling moet namelijk vanuit het gebied 'cognitie' begrijpen wat er van hen wordt verwacht, dit kunnen omzetten in gedrag en hierdoor gemotiveerd raken het leerdoel te behalen. Daarnaast moet de omgeving waarin de leerling zich bevindt, het gebied

'context', zodanig moeten zijn dat de leerling initiatief durft te nemen hulp te vragen wanneer hij dit nodig heeft. Wanneer aan al deze gebieden wordt gedacht, kan de leerling optimaal zelfsturend leren.

1.	• Plannen	1.	• Cognitie
2.	• Monitoren	2.	• Gedrag
3.	• Controle	3.	• Motivatie
4.	• Evaluatie	4.	• Context

Figuur 1 Fasen zelfsturend leren en gebieden zelfsturend leren Pintrich (2004)

1.4.3 Motivatie en werkhouding

Tijdens het leerproces is het hebben van een goede werkhouding van belang. Onder een goede werkhouding wordt verstaan dat leerlingen taakgericht zijn, doorzettingsvermogen hebben en gemotiveerd zijn. Een voldoende mate aan motivatie zorgt ervoor dat leerlingen (beter) zelfstandig kunnen leren (Baars & Wijnia, 2018). Werkman (2015) legt uit hoe de leerkracht ervoor kan zorgen dat leerlingen meer gemotiveerd zijn om zelfstandig te leren. Zij legt uit dat leerlingen te motiveren zijn wanneer de leerkracht de drie basisbehoeften vervult, namelijk autonomie, competentie en verbondenheid. Dit betekent dat leerlingen het gevoel moeten hebben eigen keuzes te kunnen maken in hun leerproces, een goede relatie hebben met de leerkracht en dat leerlingen zich competent voelen bij uitdagende opdrachten. Hoe meer de leerkracht tegemoet komt aan die behoeften, des te gemotiveerder de leerlingen zijn en des te beter ze tot zelfstandig leren komen (Werkman, 2015).

1.4.4 Enkelvoudige en complexe leervaardigheden

In de vaardigheden die nodig zijn bij zelfstandig leren onderscheiden Janssen, Ten Dam en Van Hout-Wolters (2002) complexe leervaardigheden en enkelvoudige leervaardigheden. Enkelvoudige leervaardigheden zijn specifieke vaardigheden met één taak. Voorbeelden hiervan zijn jezelf motiveren, doel bepalen en het structureren van leerstof. Complexe leervaardigheden zijn vaardigheden met meerdere taken. Het gaat binnen deze leervaardigheid niet alleen om het uit kunnen voeren van een bepaalde taak, maar ook om het kiezen en afstemmen van de taak op de te behalen leerdoelen. Voorbeelden van complexe vaardigheden zijn studierend lezen, leren door schrijven, kritisch denken en leren door samenwerken. Zo kunnen studierend lezen en kritisch denken in het PO en VO terugkomen bij bijvoorbeeld het beoordelen van bronnen op betrouwbaarheid en bruikbaarheid. Het leren door schrijven kan gebruikt worden bij het maken van verslagen waarbij de leerling schrijven gebruikt om gedachten te ordenen, op nieuwe ideeën te komen en om aan te tonen wat de leerling geleerd heeft. Leren door samenwerken kan op veel manieren ingezet worden wanneer twee of meer leerlingen samenwerken om de leerdoelen te behalen.

1.4.5 Van leerkracht- naar leerlingvaardigheden

Simons (1994) omschrijft de vaardigheden rondom zelfstandig leren als vaardigheden die allereerst in de handen van de leerkracht liggen. De leerkracht geeft leerlingen steeds meer handvatten om zelfstandig te kunnen leren. In paragraaf 1.4.2 komt aan bod dat leerlingen vier fasen doorlopen wanneer zij zelfsturend leren. Hoewel Simons (1994) de fasen in het zelfstandige leerproces oriëntatie en voorbereiding, uitvoering, monitoring, afronding en zelfregulering noemt, kunnen deze ook onderverdeeld worden onder cognitieve, metacognitieve en affectieve vaardigheden die nodig zijn bij zelfstandig leren, zoals genoemd in paragraaf 1.4.1. De fasen van Simons komen daarin overeen met de fasen die Pintrich (2004) noemt omdat het hierin ook gaat om het oriënteren op het leerdoel, plannen, uitvoeren en het reguleren van het leren zodat het leerdoel behaald wordt. Tijdens dit zelfstandige leerproces gebruiken leerlingen hun metacognitie om te reflecteren op hun leerproces en deze eventueel bij te sturen om de opgestelde leerdoelen te behalen. Hieronder in figuur 2 worden vaardigheden, behorend bij de fasen van Simons, beschreven op het moment dat de leerlingen nog

geen vaardigheden hebben om zelfstandig te leren. In figuur 3 is daar de streefsituatie weergegeven waarbij leerlingen volledig zelfstandig leren. Iedere leerling zal deze vaardigheden op eigen niveau beheersen.

De beginsituatie: leerkrachtvaardigheden	
Oriëntatie en voorbereiding	<u>Leerkracht bereidt het leren voor</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerkracht denkt over leerdoelen en leeractiviteiten. - Leerkracht kiest leerdoelen. - Leerkracht legt het belang van het behalen van het leerdoel uit. - Leerkracht kiest leeractiviteiten. - Leerkracht plant leertijd en anticipeert op moeilijkheden. - Leerkracht motiveert leerlingen. - Leerkracht zorgt dat iedereen kan starten. - Leerkracht bevordert het zelfvertrouwen van leerlingen. - Leerkracht activeert voorkennis.
Uitvoeren	<u>Leerkracht zorgt dat leerlingen leren</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerkracht legt uit. - Leerkracht biedt structuur. - Leerkracht legt relaties tussen begrippen. - Leerkracht demonstreert toepassingen.
Monitoren	<u>Leerkracht reguleert het leren</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerkracht observeert en interpreteert leerlinggedrag. - Leerkracht stelt vragen en/of neemt een toets af bij leerlingen. - Leerkracht stuurt leerlingen bij waar nodig. - Leerkracht gaat na of het onderwijs is verlopen zoals bedoeld.
Afronden	<u>Leerkracht geeft feedback en beoordeelt</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerkracht geeft feedback over leerresultaat en/of leerproces. - Leerkracht beoordeelt het leren van leerlingen.
Reguleren van het leren	<u>Leerkracht zorgt ervoor dat leerlingen geconcentreerd en gemotiveerd blijven werken</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerkracht beloont goede prestaties. - Leerkracht zorgt voor orde en taakgerichtheid.

Figuur 2 Leerkrachtvaardigheden bij zelfstandig leren

De eindsituatie: leerlingvaardigheden	
Oriëntatie en voorbereiding	<u>Leerling bereidt het leren zelf voor</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerling denkt over leerdoelen en leeractiviteiten. - Leerling kiest leerdoelen. - Leerling bepaalt het belang van het leerdoel. - Leerling kiest leeractiviteiten zelf. - Leerling maakt zelf een planning van de leertijd, bedenkt of er moeilijkheden zijn en anticipeert hierop. - Leerling is intrinsiek gemotiveerd. - Leerling gaat zelf aan de gang. - Leerling heeft zelfvertrouwen. - Leerling roept relevante voorkennis op.
Uitvoeren	<u>Leerling voert leeractiviteiten zelfstandig uit</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerling analyseert leerstof. - Leerling legt relaties tussen begrippen. - Leerling past zelf toe.
Monitoren	<u>Leerling voert regulatieprocessen zelf uit</u> <ul style="list-style-type: none"> - Leerling houdt eigen leren in de gaten en interpreteert dit. - Leerling test parafrases. - Leerling reageert op blokkades en problemen tijdens het leren door te

	heroriënteren, reviseren en reflecteren. - Leerling evalueert het leerproces.
Afronden	<u>Leerling zoekt feedback en beoordeelt zichzelf</u> - Leerling maakt gebruik van mogelijkheden om feedback te krijgen. - Leerling beoordeelt zichzelf en attribueert goede resultaten aan intern stabiele factoren voor het zelfvertrouwen.
Reguleren van het leren	<u>Leerling beschikt over motivatie- en concentratietechnieken bij het leren</u> - Leerling motiveert zichzelf. - Leerling bepaalt pauzes en andere methoden om geconcentreerd te blijven.

Figuur 3 Leerlingvaardigheden bij zelfstandig leren

1.5 Modellerings­theorie van Zimmerman

Bij het aanleren van vaardigheden is het belangrijk dat leerkrachten nadenken over de opbouw waarop vaardigheden aangeleerd worden. In de vorige paragraaf is al deels aan bod gekomen dat vaardigheden steeds meer van de leerkracht naar de leerling verschuiven, maar hiervoor kan ook de modellerings­theorie van Zimmerman (2002, zoals beschreven in Vrieling, 2014) gebruikt worden. Deze bestaat uit vier fasen en wordt hieronder weergegeven in figuur 4. In de eerste fase van de modellerings­theorie begint de leerkracht met een expliciete instructie om leerlingen bewust te maken van wat, waarom en hoe leerlingen de vaardigheid aanleren. Leerkrachten verdwijnen in fase 2 en 3 steeds meer naar de achtergrond omdat leerlingen de vaardigheid steeds meer eigen leren te maken. Het doel in de vierde fase is dat de leerling de vaardigheid zodanig eigen heeft gemaakt dat het zelfstandig en in verschillende situaties gebruikt kan worden. De fasen van de modellerings­theorie van Zimmerman kunnen leerkrachten helpen om een opbouw te creëren waarbij leerkrachten leerlingen eerst aan de hand meenemen en ze daarna stapje voor stapje loslaten.

Figuur 4 Fasen modellerings­theorie Zimmerman (2002, zoals beschreven in Vrieling, 2014)

1.6 Knelpunten bij zelfstandig leren

Het komt wel eens voor dat leerlingen wel de kennis hebben om zelfstandig te leren, maar niet in staat zijn deze kennis toe te passen. Schmidt (1997) heeft hier onderzoek naar gedaan en ontdekte drie factoren die kinderen tegenhouden zelfstandig te leren. Allereerst ontdekte Schmidt dat leerkrachten mogelijk onjuiste opvattingen hebben over leren. Leerkrachten zien het leren van leerlingen als een emmer die door de leerkracht gevuld moet worden. De kennis die de leerkracht in de emmer stopt, komt er dan precies hetzelfde weer uit. Van de leerling wordt verwacht dat zij goed opletten en open staan voor kennis. Schmidt beschrijft in zijn onderzoek dat leerkrachten in dit geval alleen de leerresultaten benoemen, maar niet het leerproces en de vaardigheden die leerlingen hierin nodig hebben. In het leerproces van leerlingen is het activeren van voorkennis essentieel om nieuwe informatie te begrijpen en hier actief betekenis aan te geven. Een ander knelpunt dat Schmidt ontdekte is het belang van de rol van de situatie bij het leren. Kennis kan het beste opgenomen worden als deze geleerd is in de bijbehorende context. Een mooi voorbeeld is het leren verlenen van EHBO. Leerlingen leren dit het beste wanneer er zich een echte EHBO-situatie voordoet. Bij een volgende keer weten leerlingen nog precies wat ze moeten doen doordat er situationele kennis kan worden opgeroepen. De overtuiging dat de manier waarop kinderen leren er niet toe doet is dus onwaar, zegt Schmidt. Daarnaast zegt Schmidt dat het brein concrete zaken beter begrijpt dan abstracte zaken. Op school wordt er veel gewerkt met abstracte informatie. Leerlingen leren veel door teksten te lezen en plaatjes te bekijken, in de hoop dat zij zich hier een voorstelling bij kunnen maken. Dit is heel moeilijk omdat het menselijk brein vooral is gericht op

concrete feiten en gebeurtenissen.

1.7 Leermiddelen bij zelfstandig leren

Leerkrachten vervullen een essentiële rol in het onderwijs, maar naast de leerkracht kunnen leermiddelen ook een bijdrage leveren in het onderwijs. Leermiddelen zijn teksten of beelden die bedoeld zijn om het leren makkelijker te maken. Leermiddelen helpen leerlingen om langer zelfstandig met een activiteit te werken. Dit houdt in dat de leerinhouden geselecteerd en geordend zijn met het oog op te bereiken leerdoelen (Reints, 2008, zoals genoemd in Werkman, 2015). Bij het kiezen van bruikbare leermiddelen wordt erop gelet dat het de leerprocessen van leerlingen ondersteunen. In deze paragraaf wordt besproken welke belangrijke aspecten aan bod moeten komen bij het kiezen van leermiddelen bij zelfstandig leren.

1.7.1 Leermiddelen bij reflecteren

Bij het kiezen van leermiddelen is reflectie een belangrijk onderdeel. Ros, Castelijns, Van Loon en Verbeeck (2014) adviseren toepassingstaken zoals het maken van samenvattingen omdat deze, beter dan reflectietaken, kunnen helpen om inzicht te krijgen in het eigen kunnen. Ook voorkennis controleren is belangrijk omdat leerlingen zichzelf vaak over- of onderschatten. Leerkrachten kunnen leerlingen complexe opgaven geven zodat zij zich bewust worden van de moeilijkheden in een opdracht. Dit zorgt uiteindelijk voor betere resultaten en een grotere mate van zelfbeoordeling. Baars (z.d., zoals genoemd in Ros, 2015) benoemt dat reflecteren ook kan helpen om leerlingen na te laten denken over hun leerproces zodat ze deze bij kunnen sturen wanneer dit nodig is.

1.7.2 Digitale leermiddelen

In Nederland zijn veel scholen gedigitaliseerd. Dat betekent dat leerkrachten tijdens het lesgeven gebruik kunnen maken van digitale middelen, maar ook dat leerlingen dit kunnen. Leerlingen hebben toegang tot verschillende zoekmachines en applicaties. Uit onderzoek is gebleken dat digitale middelen op school leiden tot meer motivatie, een hoger vaardigheidsniveau, een hoger werktempo, lagere belasting van het werkgeheugen en een betere transfer dan wanneer er gebruik wordt gemaakt van papieren leermiddelen (Van der Meij, 2014, zoals genoemd in Werkman, 2015). Echter, digitale middelen kunnen leerlingen ook overbelasten door de vele mogelijkheden. Het is daarom van belang dat er een instructie vooraf gaat aan de manier waarop digitale middelen gebruikt worden. Hierbij moet rekening worden gehouden met de capaciteiten van de leerlingen zodat het voor elke leerling mogelijk is om met het leermiddel aan de slag te gaan (Van der Meij, 200, zoals genoemd in Werkman, 2015). Leerkrachten kiezen vaak voor een leermiddel die leerlingen zo veel mogelijk motiveert in hun leerproces om het leerdoel te behalen. In paragraaf 1.4.3 kwam al aan bod dat motivatie belangrijk is bij zelfstandig leren, maar de focus zou, naast de motivatie, ook moeten liggen op effectieve leerprocessen (Alexander, 2013, zoals genoemd in Werkman, 2015). In het onderwijs zijn er geen leermiddelen die specifiek gericht zijn op zelfstandig leren. Leermiddelen zijn op veel manieren in te zetten en het is noodzakelijk dat de leerkracht er is om leerlingen hierin te begeleiden. Een leerkracht kan leerlingen niet een laptop geven en zonder instructies verwachten dat zij aan de slag gaan. Op scholen wordt het meest gebruik gemaakt digitale leermiddelen zoals tablets, laptops en computers. Het meest belangrijke is dat de leerkracht nadenkt over hoe hij leermiddelen inzet in de klas zodat de focus blijft liggen op het leerproces en de vaardigheden die leerlingen daarin leren gebruiken. De leerkracht denkt na over hoe hij de leerlingen begeleidt bij het gebruik van leermiddelen zodat leerlingen de vaardigheden aanleren om zelfstandig de opgestelde leerdoelen te behalen.

2. Praktijkonderzoek

2.1 Inleiding

In het praktijkdeel wordt allereerst in een documentanalyse gekeken naar de visie van IKC De Bosmark op zelfstandig leren en op welke manier dit ingezet wordt in groep 6, 7 en 8. Daarna wordt verslag gedaan van de interviews met de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark en leerkrachten van de eerste klas van Schaersvoorde en Bluemers om in kaart te brengen hoe de lijn zelfstandig leren nu is. Vanuit hier worden de hiaten in kaart gebracht en volgt een interview met een expert op het gebied van zelfregulatie/zelfsturing. Voor het leesgemak wordt hierna alleen de term zelfsturing gebruikt. In dit interview wordt gekeken naar leermiddelen en waar deze aan moeten voldoen om de hiaten in de bestaande lijn aan te pakken. Op basis van deze gegevens wordt een ontwerp gemaakt dat helpend kan zijn om de activiteiten van PO en VO op het gebied van zelfstandig leren beter op elkaar aan te laten sluiten. Vervolgens vindt er een evaluatie van het ontwerp met de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark plaats en worden aanbevelingen gedaan op de bestaande lijn.

2.2 Documentanalyse: visie op zelfstandig leren van IKC De Bosmark

IKC De Bosmark (2018a, 2018b) heeft een document opgesteld waarin de visie van de school op zelfstandig leren wordt uitgelegd, vergezeld van een matrix waarin per leerjaar is beschreven hoe zelfstandig leren in de klas wordt ingezet.

2.2.1 Methode

Om te onderzoeken wat leerkrachten op IKC De Bosmark aan zelfstandig leren doen wordt een documentanalyse gedaan. Een documentanalyse is het screenen van bestaande documenten op een specifiek onderwerp en vanuit een specifieke onderzoeksvraag. Het screenen van zo'n document wordt gedaan met een topiclijst. Deze topiclijst is opgesteld vanuit de onderzoeksvraag en bevat de belangrijkste punten waarop gelet moet worden bij de bestudering van de inhoud van het document (Migchelbrink, 2008).

2.2.2 Onderzoeksubject

De documentanalyse wordt uitgevoerd op de matrix zelfstandig leren van IKC De Bosmark. Hierin staat omschreven wat zij aan zelfstandig leren doen op school van groep 1 tot en met groep 8. In de documentanalyse wordt alleen gekeken naar de groepen 6, 7 en 8.

2.2.3 Onderzoeksaanpak

Tijdens de documentanalyse zullen de volgende kijkpunten als leidraad aangehouden worden om, samen met de hieronder beschreven focusgroep, antwoord te kunnen geven op de deelvraag 'Hoe werkt IKC De Bosmark op het gebied van zelfstandig leren in de groepen 6, 7 en 8?'

Kijkpunt 1: Welke activiteiten op het gebied van zelfstandig leren worden van leerlingen in groep 6, 7 en 8 verwacht?

Kijkpunt 2: Welke opbouw in zelfstandig leren is er te zien in groep 6, 7 en 8?

2.2.4 Resultaten

Kijkpunten	Antwoorden
Activiteiten	Fijn pedagogisch klimaat De matrix geeft aan dat een zelfstandige leerhouding en een fijn pedagogisch klimaat belangrijk zijn voor leerlingen om zelfstandig te kunnen leren. Een zelfstandige leerhouding houdt in dat de leerling verantwoordelijkheid voor zijn werk neemt, een taakgerichte houding heeft en voldoende geconcentreerd is. Dit zorgt ervoor dat de leerling zijn werk kan plannen en hier reëel, eerlijk en kritisch op kan reflecteren. Een fijn pedagogisch klimaat wordt gecreëerd doordat complimenten, het werken aan zelfbeeld en zelfvertrouwen een belangrijke basis zijn. In groep 6 wordt ClassDojo en taakspel gebruikt om leerlingen te complimenteren bij een goede leerhouding. ClassDojo is een digitaal leermiddel waarbij door middel van een time

	<p>timer, stoplicht of groot aandachtsblokje de tijd wordt aangegeven.</p> <p>Weektaak plannen In groep 6, 7 en 8 wordt een weektaakoverzicht gebruikt om leerlingen zelfstandig te laten leren. Leerlingen krijgen op maandag een mapje met de weektaak en hierin plannen leerlingen welke taken ze op welke dag gaan doen. Dit document is te vinden in bijlage 2. Leerlingen werken elke dag minimaal drie kwartier aan de weektaak. Leerlingen houden in de gaten of ze aan het eind van de week alles af, nagekeken en afgetekend kunnen hebben. Ze reflecteren over het leerproces en of er een aanpassing nodig is. Leerlingen mogen één keer per week in een tijdsbestek van 15 minuten aan de slag met leerzame opdrachten of spelletjes uit de keuzekast. Bijvoorbeeld meervoudige intelligentie (M.I.) kaarten, technisch constructiemateriaal en reken- en taalspellen.</p> <p>Reflecteren Alle taken van de weektaak zouden aan het eind van de week gemaakt, nagekeken en afgetekend moeten zijn. Leerlingen reflecteren in de loop van de week op de weektaak en bepalen of zij wel/niet op schema lopen en of er eventueel een aanpassing nodig is. Aan het einde van de week reflecteren leerlingen in tweetallen op de weektaak. In groep 8 doen leerlingen dit zelfstandig en in de wekelijkse portfoliogesprekken. Als leerlingen of de leerkracht problemen ondervinden bij het werken aan de weektaak, dan volgt er een gesprek tussen leerling en leerkracht.</p> <p>Wereldoriëntatie IKC De Bosmark maakt gebruik van de methodiek DaVinci. Hier staat steeds voor een bepaalde periode een thema centraal waar de leerkracht lessen over verzorgd. Naast de lessen stellen leerlingen ook zelf een leerdoel op binnen dat thema. Daar maken ze bijvoorbeeld een werkstuk of presentatie van. Leerlingen hebben hierin keuzemogelijkheden en vaak wordt de opdracht in kleine groepjes gedaan.</p> <p>Leermiddelen - LOVS-toetsen - Gemaakte werk van kinderen - Samenwerkingsvormen - Portfolio - evt. ClassDojo</p>
<p>Opbouw</p>	<p>De basis is hetzelfde Het werken aan de weektaak is voor vrijwel alle leerlingen hetzelfde in de groepen 6, 7 en 8. In groep 6 begeleidt de leerkracht leerlingen nog veel en vanaf groep 7 krijgen leerlingen die meer uitdaging nodig hebben de vrijheid om zelf hun weektaak aan te passen naar taken met extra uitdaging. De leerlingen die extra begeleiding nodig hebben bespreken alsnog met de leerkracht welke taken aangepast kunnen worden of vervallen.</p> <p>Laptops en keuzekast In groep 6 heeft elk tafelgroepje een vaste dag in de week de laptops. Vanaf groep 7 heeft ieder tafelgroepje één laptop en plannen leerlingen in het begin van de week wie wanneer de laptop heeft. Bij de keuzekast is dit ook zo. In de keuzekast van de bovenbouwunit (groep 7 en 8) zitten moeilijkere kaarten en denkspellen in dan in die van de middenbouw (groep 4, 5 en 6).</p> <p>Classdojo en werktijd In groep 6 gebruiken leerkrachten ClassDojo en taakspel om leerlingen te belonen bij een goede werkhouding. Vanaf groep 7 wordt alleen een eindtijd aangegeven.</p> <p>Reflecteren Het reflecteren op de weektaak wordt in groep 6 eerst klassikaal gedaan. Daarna met maatjes. De leerkracht koppelt deze maatjes aan elkaar. Loopt iedereen op schema? Moet er iets bijgesteld worden? Is alles af? Waarom wel/niet? In groep 7 en 8 doen leerlingen dit zelfstandig.</p> <p>Wereldoriëntatie</p>

	<p>Leerlingen stellen per thema van de methode van wereldoriëntatie een leerdoel op waar zij zelfstandig aan gaan werken. In groep 6 is dit klassikaal, maar in groep 8 doen leerlingen dit zelfstandig. Leerlingen mogen samenwerken en moeten hun leerdoel doorgeven aan de leerkracht.</p> <p>Samenwerken In groep 6, 7 en 8 staat aangegeven met twee smileys of de taak samen gemaakt mag worden. In groep 6 bepaalt de leerkracht de maatjes of wordt dit in overleg met de leerlingen gedaan. Vanaf groep 7 kiezen de leerlingen zelf met wie ze samenwerken. Wel wordt ernaar gestreefd dat alle leerlingen met elkaar leren samenwerken.</p>
--	---

Figuur 5 Resultaten documentanalyse matrix zelfstandig leren groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark

In de matrix is te zien dat IKC De Bosmark aandacht besteedt aan een fijn pedagogisch klimaat waarin leerlingen zich competent genoeg voelen om zelfstandig te kunnen leren. Leerlingen leren plannen, reflecteren en het leerproces bijsturen tijdens de weektaak en tijdens opdrachten bij de methode wereldoriëntatie. In groep 6 wordt dit klassikaal en in maatjes opgestart en in groep 8 doen leerlingen dit zelfstandig of in de wekelijkse portfoliogesprekken met de leerkracht. In alle groepen is samenwerking belangrijk.

2.3 Focusgroep PO en VO: Werkwijze, doelen en obstakels in de doorlopende leerlijn

In een focusgroep met de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark zal gevraagd worden naar wat iedere leerkracht in zijn klas aan zelfstandig leren doet. Hetzelfde wordt gevraagd in een focusgroep met de leerkrachten van het eerste leerjaar op Schaersvoorde en Bluemers. Hierna kan de bestaande lijn in kaart gebracht worden.

2.3.1 Methode

De methode die hiervoor gebruikt wordt is de focusgroep. Een focusgroep is een interview met een groep mensen over één specifiek onderwerp. Er is voor deze methode gekozen omdat voor dit onderzoek een ervaren groep mensen nodig is die antwoord kunnen geven over de inzet van zelfstandig leren in de klas. Hierbij wordt een topiclijst gebruikt om meerdere aspecten rondom zelfstandig leren aan bod te laten komen. Een topiclijst is een van tevoren vastgestelde lijst van gespreksonderwerpen. Tijdens de focusgroep komen alle topics aan bod en ligt de volgorde hiervan niet vast. De groep moet klein genoeg zijn om iedereen de gelegenheid te geven om inzichten te delen en groot genoeg om te zorgen voor diversiteit in de antwoorden (Migchelbrink, 2008).

2.3.2 Onderzoeksgroep

De drie focusgroepen bestaan uit de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark en de leerkrachten van de onderbouw van Schaersvoorde en Bluemers. De focusgroep PO zal ongeveer een uur duren en wordt gedaan met zeven leerkrachten van groep 6, 7 en 8 IKC De Bosmark. De focusgroepen met de leerkrachten van het eerste leerjaar van het VO worden gedaan met drie leerkrachten van Schaersvoorde en vier leerkrachten van Bluemers.

2.3.3 Onderzoeksaanpak

De topics die tijdens de focusgroep in het PO centraal staan, zijn activiteiten die PO en VO ondernemen rondom zelfstandig leren, vaardigheden die leerlingen en/of leerkrachten hiervoor nodig hebben, leermiddelen die hiervoor worden gebruikt en de visie over de aansluiting van de lijn van zelfstandig leren. De voorbereidingsformulieren voor de focusgroepen zijn te vinden in bijlage 3 en 4.

2.3.4 Resultaten

In onderstaande figuren staan beknopte versies van de focusgroepen. De volledig uitgewerkte versies van de focusgroepen worden weergegeven in bijlage 9.

Focusgroep PO	
Topics	Antwoorden

Activiteiten	<p>Weektaak Iedere week krijgen de leerlingen op maandag een overzicht van alle lessen en taken van die week. Deze zijn te vinden in bijlage 2. Iedere dag krijgen leerlingen minimaal drie kwartier weektaaktijd om de verwerking van de lessen af te maken en/of zelfstandig verder te werken aan andere taken van hun weektaak.</p> <p>Wereldoriëntatie Leerlingen stellen, onder begeleiding van de leerkracht eigen leerdoelen op binnen het thema van de methode DaVinci. Dit wordt vaak in een groepje gedaan en leerlingen mogen kiezen of zij bijvoorbeeld een muurkrant, lijdlijn, Prezi presentatie o.i.d. willen maken om het leerdoel te halen.</p> <p>Portfoliogesprekken In groep 8 worden wekelijks portfoliogesprekken met de leerlingen gehouden om te bespreken aan welke lesdoelen de leerlingen werken. De leerling reflecteert over wat hij nodig heeft om lesdoelen te behalen.</p> <p>Creatieve opdrachten Tijdens creatieve opdrachten proberen de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 een zo open mogelijke opdracht te geven met een duidelijk einddoel. De leerkrachten zorgen voor voldoende materialen en leerlingen maken met elkaar een plan om met deze materialen het einddoel te behalen.</p> <p>Bijzondere activiteiten Leerlingen in groep 8 mogen steeds meer zelfstandig leren. Zo mogen zij wel eens helpen met het organiseren van een viering op school. Bijv. de kerstviering met een toneelspel over het kerstverhaal. Of leerlingen gaan tijdens de projectweek aan de slag om een oplossing te bedenken voor een probleem binnen een bedrijf in Dinxperlo.</p>
Vaardigheden	<p>Leerlingvaardigheden</p> <p>Metacognitie De leerkrachten van IKC De Bosmark vinden leren plannen en reflecteren op het leerproces belangrijk. Zo leert een leerling nadenken over hoe hij gewerkt heeft en hoe hij het de volgende keer zou doen.</p> <p>Leerkrachtvaardigheden</p> <p>Bewustwording Leerkrachten begeleiden leerlingen bij het leerproces door te 'ondertitelen'. Leerkrachten maken leerlingen zich er bewust van dat zij niet domweg vragen aan het beantwoorden zijn, maar dat ze aan het leren zijn. Leerkrachten stellen vragen om reflectie van leerlingen op gang te brengen.</p> <p>Praktische leerlingen Het valt leerkrachten op dat de theoretische leerlingen vaak goed begrijpen wat er van hen verwacht wordt. Een aantal praktische leerlingen volgen eigen leerlijnen. Leerkrachten zoeken een praktisch hulpmiddel of praktische activiteit waar leerlingen zelfstandig, doelgericht en op hun niveau mee aan de slag kunnen.</p>
Leermiddelen	<p>Weektaak Hierop geven leerlingen aan op welk moment ze aan welke taak/welk doel werken.</p> <p>Portfolio In het portfolio worden alle les- en leerdoelen van leerlingen wekelijks besproken. Ook zit hier werk van de leerling in waar hij trots op is.</p> <p>Samenwerken Leerlingen evalueren met elkaar over leerdoelen, het leerproces en wat er verbeterd kan worden. Na presentaties en boekbesprekingen geven leerlingen elkaar tips en tops.</p> <p>Keuzekast</p>

	<p>Leerlingen mogen één keer per week op een afgesproken tijd met de keuzekast aan de slag. Hierin zitten bijvoorbeeld meervoudige intelligentie (MI) kaarten en bouwplattegronden in.</p> <p>Losse activiteiten en materialen</p> <p>In groep 8 geven leerkrachten soms alleen leerdoelen. Leerlingen gaan zelf op onderzoek uit in boeken en op internet. De leerling bedenkt zelf hoe hij wil aantonen dat hij het leerdoel heeft behaald. Bijv. bij beeldende vorming zorgt de leerkracht voor voldoende materiaal zodat leerlingen zelf kunnen kiezen voor de werkwijze.</p>
Aansluiting lijn Zelfstandig leren	<p>Bestaande lijn in groep 6, 7 en 8 in de doelen van de weektaak</p> <p>Alle leerkrachten vinden bewustwording van de leerdoelen belangrijk. In groep 6 komt het soms voor dat leerlingen een eigen leerdoel en procesdoel opstellen. Vanaf groep 7 is dit iedere week. De lesdoelen staan op de achterkant van de weektaak en worden steeds aan het einde van de week geëvalueerd. Soms in een portfoliogesprek. Vanaf groep 8 zijn er iedere week portfoliogesprekken en moeten leerlingen per kwartier inplannen waar zij aan werken tijdens de weektaaktijd.</p> <p>Gaten en/of overlappingsen naar het VO</p> <p>De leerkrachten geven aan dat leerkrachten van PO en VO veel van elkaar kunnen leren. Dat hebben ze gezien in een coaching cursus met leerkrachten van PO en VO. In de cursus hebben leerkrachten tips met elkaar uitgewisseld en ze zijn van plan om lesbezoeken bij elkaar te doen. IKC De Bosmark hecht veel waarde aan leerlingen begeleiden in hun leerproces. Op het VO ligt de focus meer op het leerresultaat. De leerkrachten denken dat het leerlingen niet helpt om te zeggen wat leerlingen moeten doen. Zo gaat de motivatie weg omdat ze niet meer bewust bezig zijn.</p> <p>Rekenen groep 8 in eerste klas Schaersvoorde</p> <p>De pluskinderen van rekenen van groep 8 volgen wiskundelessen op Schaersvoorde.</p> <p>VO leerkrachten in het PO</p> <p>Leerkrachten van het VO geven lessen op het PO om leerlingen te laten ervaren dat school op het VO gewoon door gaat.</p> <p>Verbeteringssuggesties VO</p> <p>Leerkrachten denken dat er vooral veel onwetendheid is op het VO hoe ze zelfstandig leren in kunnen zetten in de klas. Het zou helpen om met elkaar om de tafel te gaan zitten om een doorgaande lijn te maken. Op dit moment is dit er al voor rekenen, taal en Engels.</p> <p>Verbeteringssuggesties PO</p> <p>Leerkrachten willen vooral een praktisch hulpmiddel of praktische activiteit kunnen inzetten voor leerlingen die niet meekomen met de rest van de groep. Ook wil IKC De Bosmark de weektaak meer lerend maken door alleen doelen te benoemen i.p.v. aan te geven welke les en welke bladzijde de leerlingen moeten maken. Leerlingen leren zo zelfstandig een lesdoel te behalen op een eigen manier, eigen niveau en eigen tempo. Zo krijgt de leerling meer eigenaarschap en verantwoordelijkheid.</p>

Figuur 6 Resultaten focusgroep PO

Focusgroep VO	
Topics	Antwoorden
Activiteiten	<p>Schaersvoorde</p> <p>Keuzemogelijkheden en motivatie</p> <p>Leerkrachten op het VO geven aan dat zij graag zelfstandig leren in zouden willen zetten in de klas, maar door de korte contactmomenten zien leerkrachten vaak geen andere mogelijkheid dan de methode van hun vak te volgen om te voldoen aan de kerndoelen, leerlijnen en examendoelen. Ook leerlingen en ouders geven aan kaders te willen zodat ze precies weten wat en wanneer leerlingen iets moeten doen voor een toets. In de les krijgen leerlingen de keuze om de instructie te verwerken in het methodeboek, op de laptop/tablet of met zelf ontworpen lesmateriaal van de leerkracht. Het geven van keuzemogelijkheden is volgens de</p>

	<p>leerkrachten een motivatie voor leerlingen om aan het werk te gaan. Zeggen wat leerlingen moeten doen helpt vaak niet. In een aantal methoden worden drie leerroutes aangegeven waar leerlingen uit kunnen kiezen. Leerlingen reflecteren zelf of ze het juiste niveau hebben gekozen en stellen dit eventueel bij.</p> <p>Leerdoel/procesdoel in de les Soms geven leerkrachten in het begin van de les een opdracht om een leerdoel te halen op een zelf gekozen manier. Bijv. het maken van een mindmap of samenvatting. Leerlingen stellen hierbij een procesdoel op. Bijv. 'ik laat me niet afleiden door mijn klasgenoten'. Aan het eind van de les reflecteren leerlingen zelf op hun leerdoel en procesdoel.</p> <p>Werkstukken en presentaties Bij een aantal vakken maken leerlingen een werkstuk of presentatie rondom een bepaald thema.</p> <p>Coachingsgesprekken Vanaf volgend schooljaar start Schaersvoorde met coachingsgesprekken. Deze zullen één keer in de week of in de twee weken gaan plaatsvinden tussen leerling en mentor. Hierin wordt gereflecteerd over hoe de leerling bezig is (geweest) met zijn leerdoelen.</p> <p>Bijzondere activiteiten PO-VO Leerlingen van de eerste klas van Schaersvoorde werken met bijzondere projecten regelmatig samen met leerlingen van groep 8 van IKC De Bosmark. Bijv. moordmysterie in het bos en plusleerlingen van rekenen volgen wiskundelessen op Schaersvoorde.</p> <p>Keuzewerktijd Leerlingen schrijven zich in voor één vak tijdens de keuzewerktijd (KWT) uren. Hierin kijkt de leerkracht samen met leerlingen naar wat de leerling wil leren en hoe de leerling dat wil leren.</p> <p>Bluemers Methodeboek en motivatie Ook de leerkrachten van Bluemers geven aan het methodeboek van hun vak te volgen om te voldoen aan alle eisen. Leerkrachten proberen wel andere werkvormen uit om de motivatie van leerlingen omhoog te krijgen. Bijv. bij Nederlands mochten leerlingen een ganzenbord maken rondom een leerdoel. Bij andere vakken laten leerkrachten leerlingen een SO maken over de stof waar ze nog moeite mee hebben. De leerkracht begeleidt leerlingen hierin zodat leerlingen steeds meer eigenaar worden over hun leerproces.</p> <p>Werkstukken en presentaties Bij sommige vakken maken leerlingen een presentatie of werkstuk die zij zelfstandig voorbereiden. De leerkracht geeft alleen richtlijnen.</p> <p>Driehoeksgesprekken Twee keer per jaar vindt er een driehoeksgesprek plaats tussen de leerling, de mentor en de ouder(s) waarin de oude en nieuwe leerdoelen besproken worden. Leerlingen nemen de leiding in het gesprek en laten zien dat ze kunnen reflecteren. Bluemers wil graag starten met coachingsgesprekken waardoor leerkrachten leerlingen nog beter kunnen begeleiden in het leerproces. Dit zal waarschijnlijk gaan gebeuren wanneer de nieuwbouwlocatie klaar is in 2020.</p> <p>Kunstzinnige oriëntatie Bij kunstzinnige oriëntatie zijn leerkrachten veel bezig met het leerproces. In de onderbouw worden eerst veel vaardigheden aangeleerd zoals het omgaan met materialen zoals klei, verf, hout, etc. In de bovenbouw krijgen leerlingen vrijere opdrachten waarbij ze zelf de werkwijze kiezen. Vaak worden er stappenplannen gebruikt om leerlingen op gang te helpen.</p>
Vaardigheden	<p>Schaersvoorde Leerling Overzicht en plannen De leerkrachten vinden het belangrijk dat leerlingen leren plannen, maar vooral leren</p>

	<p>overzicht te hebben op wat ze nog moeten doen.</p> <p>Feedback geven en krijgen Leerkrachten vinden het ook belangrijk dat leerlingen samen kunnen werken. Ook moeten ze kunnen omgaan met de feedback die ze krijgen van hun klasgenoten.</p> <p>Reflecteren Leerkrachten vinden reflecteren belangrijk omdat leerlingen dan leren nadenken over hun leerproces en deze kunnen bijstellen waar dat nodig is.</p> <p>Samenwerken Leerlingen werken samen zodat de hulp van de leerkracht niet altijd meteen nodig is. Leerkrachten moeten soms ingrijpen om het samenwerken te sturen. Veel leerlingen hebben moeite om te gaan met feedback.</p> <p>Leerkracht Leerlingen laten reflecteren door vragen te stellen De leerkracht zou erop getraind moeten zijn vragen te stellen aan leerlingen zodat ze geprikkeld worden om te reflecteren.</p> <p>Motiveren Leerkrachten zien dat intrinsieke motivatie het beste helpt om leerlingen zelfstandig te laten leren. De leerkracht moet ervoor zorgen dat leerlingen gemotiveerd zijn door ze uitdagende en afwisselende opdrachten aan te bieden en met ze in gesprek te blijven gaan.</p> <p>Sociaal-emotioneel Leerkrachten vinden dat ze aandacht moeten besteden aan de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen. Dit zal meer opgepakt worden met de coachingsgesprekken volgend schooljaar.</p> <p>Bluemers Reflecteren Leerkrachten stellen leerlingen vragen om ze te laten nadenken over hun leerproces. Dit komt bijvoorbeeld veel voor bij beeldende vorming.</p> <p>Sociaal-emotioneel Leerkrachten vinden het belangrijk dat er aandacht is voor de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen. Een fijn klimaat, een goede groepsdynamiek en een focus op positiviteit in de klas zien zij als voorwaarden om leerlingen tot leren te laten komen.</p>
<p>Leermiddelen</p>	<p>Schaersvoorde Magister en It's learning Schaersvoorde heeft digitale software voor leerlingen. Zij hebben Magister voor de cijfers, agenda en het huiswerk. Via it's learning vinden leerlingen opdrachten, filmpjes, uitgereikte werkbladen, extra oefenstof per vak en hier kunnen leerlingen hun opdrachten inleveren.</p> <p>Kahoot Kahoot wordt door een aantal leerkrachten gebruikt om leerlingen vlak voor de toets te laten inzien welke onderdelen ze wel/niet beheersen. Zo weten leerlingen waar ze nog extra aandacht aan moeten besteden voor de toets.</p> <p>Bluemers Ipads Bluemers is een iPadschool dus alle leerlingen hebben een eigen iPad met daarin de tekstboeken van de methoden. Voor sommige vakken gebruiken ze ook werkboeken.</p> <p>Portfolio en driehoeksgesprekken Leerlingen van Bluemers stellen een portfolio op met een omschrijving wie ze zijn en wat ze willen leren. In de driehoeksgesprekken wordt dit besproken aan de hand van een aantal richtlijnen. Bijv. waar is de leerling trots op, welke feedback heeft de leerlingen gekregen, etc.</p>

**Aansluiting
lijn
zelfstandig
leren**

Schaersvoorde

Coachingsgesprekken

Vanaf het schooljaar 2019-2020 gaat Schaersvoorde één keer per week/twee weken starten met coachingsgesprekken. Dit is een gesprek tussen mentor en leerling waarbij de focus ligt op het leerproces. Zo hopen leerkrachten door te kunnen pakken op waar IKC De Bosmark met de leerlingen mee begonnen is met de portfoliogesprekken.

Gezamenlijke lessen PO en VO

Om de overgang van PO naar VO zo soepel mogelijk te laten verlopen zetten leerkrachten van IKC De Bosmark en Schaersvoorde projecten. Hierbij werken leerlingen van de eerste klas van Schaersvoorde samen met groep 8 leerlingen van IKC De Bosmark. Bijv. moordmystery, wiskundelessen op Schaersvoorde voor pluskinderen van groep 8 en leerkrachten van Schaersvoorde geven les in groep 8 van IKC De Bosmark om leerlingen te laten ervaren dat school op het VO gewoon door gaat.

Knelpunten voor leerlingen

Leerkrachten van Schaersvoorde denken dat het voor leerlingen lastig is dat ze voor ieder vak een andere leerkracht hebben met een eigen werkwijze. Daarnaast merken leerkrachten op het VO vaak dat leerlingen eerder geleerde kennis en vaardigheden van het PO moeilijk toe kunnen passen in een nieuwe omgeving. Zij merken dat 'het doosje' van bijv. reflecteren, leerdoelen opstellen, etc. niet mee komt naar het VO. Leerkrachten moeten vaak een vaardigheid opnieuw aanleren om ervoor te zorgen dat leerlingen dit weer kunnen. Leerkrachten weten niet goed waar dit aan ligt.

Knelpunten voor leerkrachten

Een knelpunt waar leerkrachten van Schaersvoorde nu vooral nog tegen aan lopen is dat er grote klassen zijn (van ongeveer 20 á 30 leerlingen) en dat zij leerlingen vaak maximaal drie uur per week zien. Dit zorgt ervoor dat leerkrachten niet optimaal kunnen inschatten wat de capaciteiten van leerlingen zijn en dat weerhoudt leerkrachten om zelfstandig leren in te zetten. Ook vinden leerkrachten het lastig dat ouders en leerlingen nog van mening zijn dat de leerkracht leerlingen zou moeten instrueren wat ze moeten doen om het leerdoel te behalen. Tegenwoordig wordt meer zelfstandigheid van leerlingen verwacht en leerkrachten willen mee in deze nieuwe onderwijsconcepten, maar worden hierin geremd door mindset van ouders.

Verbeteringssuggesties VO Schaersvoorde

Leerkrachten zouden er graag naartoe willen dat er één deadline voor een toets/presentatie/werkstuk in Magister staat en dat leerlingen hiervoor zelf een planning maken die ze gedurende het leerproces bij moeten stellen. Het doel is om leerlingen bewuster bezig te laten zijn met leren. Ook is het een streven van Schaersvoorde en IKC De Bosmark dat leerkrachten bij elkaar in de lessen gaan kijken om het onderwijs meer op elkaar af te stemmen en van elkaar te leren. Zo komt hopelijk dat 'doosje' mee.

Bluemers

Knelpunten

Leerkrachten hebben korte contactmomenten met de vele leerlingen die zij in de klas hebben. Dit zorgt ervoor dat veel leerkrachten het lastig vinden om de methode los te laten en de focus te verschuiven van het leerresultaat naar het leerproces van leerlingen. Leerkrachten staan wel open voor nieuwe inzichten. Daarnaast lopen leerkrachten er tegen aan dat ze niet weten hoe de les het vorige lesuur is verlopen. Soms is de situatie zodanig uit de hand gelopen, dat leerlingen op dat moment niet goed in hun vel zitten en daardoor dat lesuur niets kunnen leren. Hier zouden leerkrachten meer aandacht aan willen besteden, maar door de korte contactmomenten is dit bijna niet mogelijk.

Driehoeksgesprekken en coachingsgesprekken

Er wordt twee keer per jaar een driehoeksgesprekken gehouden. Vanaf 2020 krijgt Bluemers een nieuw schoolgebouw en –systeem waarbij het de bedoeling is dat iedere leerling de dag start met een coachingsgesprek. Hierin gaat het om reflecteren op leerdoelen en wordt er aandacht gegeven aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen.

	<p>Verbeteringssuggesties Een leerkracht van Bluemers gaf aan dat het kan helpen om met alle onderbouwleerkrachten bij elkaar te gaan zitten om te bespreken hoe ze er met elkaar voor kunnen zorgen dat leerlingen niet meer achteruit gaan zitten, maar zelf verantwoordelijk zijn voor hun leerproces. Het PO heeft daar al hele mooie voorbeelden van, alleen zouden we ons moeten afvragen of de manieren van het PO ook werken op het VO.</p>
<p>Praktische leerlingen IKC De Bosmark</p>	<p>Schaersvoorde en Bluemers Binnen elk vakgebied vertalen Leerkrachten denken dat een manier zou kunnen zijn om voor elk vakgebied praktische opdrachten te verzinnen. Bij rekenen bijvoorbeeld leerlingen iets laten bouwen in bepaalde afmetingen of met andere bepaalde eisen.</p> <p>Eigen leerlijn Leerkrachten zouden kunnen kijken waar de leerling stopt met begrijpen van de leerstof voor een eigen leerlijn.</p> <p>Boerderijschool Leerlingen zouden naar een boerderijschool kunnen waar ze praktisch aan het werk gaan door bijvoorbeeld de oppervlakte van een stuk weiland op te meten. De school moet wel zelf voor vervoer zorgen en er moet een leerkracht mee. Er is zo'n boerderij in Lievelede. Eco boerderij Arink met een biologisch melkveebedrijf en varkens.</p>

Figuur 7 Resultaten focusgroep VO

Uit de focusgroepen blijkt dat in de bestaande lijn zelfstandig leren is te zien dat er hiaten zijn in de onderdelen plannen, samenwerken, reflecteren en motivatie. De volledig in kaart gebrachte, bestaande, lijn is te vinden in bijlage 8.

2.4 Interview expert zelfsturing: eisen leermiddelen voor bevordering bestaande lijn

In het interview met de expert zal gekeken worden naar de eisen van leermiddelen, voornamelijk in de onderdelen plannen, samenwerken, reflecteren en motivatie waar de hiaten in de bestaande lijn zitten.

2.4.1 Methode

Er zal een halfgestructureerd interview afgenomen worden met een topiclijst. In dit interview zullen de hiaten uit de bestaande lijnen zelfstandig leren besproken worden. Er is gekozen voor een halfgestructureerd interview omdat de volgorde van de topics niet vast ligt en zodat in eigen woorden invulling gegeven kan worden aan het bevragen van de topics.

2.4.2 Onderzoeksgroep

De expert is een deskundige op het gebied van zelfsturing. Ook heeft de expert meegeholpen met het schrijven van de zelfsturingmethode iSelf. In deze methode worden leerstrategieën aangereikt om zelfsturend leren in de lessen te kunnen integreren.

2.4.3 Onderzoeksaanpak

In het interview wordt vooral aandacht besteed aan de manier waarop de bestaande lijnen zelfstandig leren beter op elkaar aangesloten kunnen worden. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de criteria waar leermiddelen om vaardigheden rondom zelfstandig leren te leren aan moeten voldoen. Ook worden de hiaten plannen, samenwerken, reflecteren en motivatie aangehaald om specifiek hier een oplossing voor te vinden. Ook wordt in het interview rekening gehouden met punten die leerkrachten in PO en VO aangaven als belangrijke punten voor leerlingen om zelfstandig te kunnen leren. Deze punten zijn reflecteren (metacognitie), plannen, bewustwording van het leerproces, samenwerken, feedback geven, motivatie, taakgerichtheid en een fijn pedagogisch klimaat. De topics worden gebruikt als een checklist om er zeker van te zijn dat alle onderwerpen aan bod zijn gekomen en de expert geen informatie, die belangrijk kan zijn voor dit onderzoek, heeft achtergehouden (Migchelbrink, 2008). De voorbereidingsformulieren voor het interview zijn te vinden in bijlage 5.

2.4.2 Resultaten

Dit is een beknopte versie. De volledig uitgewerkte versie van het interview wordt weergegeven in bijlage 9.

Interview expert zelfregulatie	
Topics	Antwoorden
Eisen leermiddelen	<p>Instructie en motivatie</p> <p>Het is niet éénduidig te zeggen waar een leermiddel aan moet voldoen. Leermiddelen zouden zodanig in elkaar moeten zitten dat leerkrachten daarmee alle leerlingen kunnen helpen. Leerlingen moeten expliciet geïnstrueerd worden zodat de leerling weet wat en waarom hij iets gaat doen. Ook leerkrachten moeten zich bewust zijn waarom het belangrijk is dat leerlingen bepaalde vaardigheden aanleren. Bewustwording helpt vaak om de motivatie van leerlingen te verbeteren. Daarnaast vindt de expert het belangrijk dat de leerling de taak uit kan voeren en hulp durft te vragen aan een ander. Dit komt terug in de theorieën van Pintrich en Zimmerman.</p>
Plannen	<p>Opbouw in plannen behouden</p> <p>De ideale situatie zou zijn als het VO verder kan borduren op wat IKC De Bosmark nu ook al doet met het weektaakoverzicht. Hoe dit precies kan, zouden PO en VO met elkaar moeten bespreken.</p>
Reflecteren	<p>Metacognitie</p> <p>Metacognitie is heel belangrijk bij zelfsturend leren. Bij metacognitie gaat het er vooral om dat leerlingen reflecteren over hun leerproces en deze bij kunnen sturen. Bij reflectie is het ook belangrijk dat alle vier de gebieden van Pintrich aan bod komen.</p>
Samenwerken	<p>Peerfeedback</p> <p>Een belangrijk onderdeel van samenwerken bij zelfsturend leren is dat leerlingen feedback geven aan elkaar zodat er geen leerkracht nodig is. In de praktijk vinden leerlingen dit vaak nog lastig. Hier moet expliciete instructie bij gegeven worden om leerlingen dit stap voor stap aan te leren volgens de fasen van Zimmerman. Hier kunnen leerkrachten in het PO al aan beginnen en leerkrachten op het VO kunnen hierop terugvallen wanneer blijkt dat het 'doosje' niet mee komt.</p> <p>Taakrollen</p> <p>De taakrollen die op IKC De Bosmark gebruikt worden kunnen helpend zijn om samenwerking onder leerlingen op het VO te stimuleren. Wel moeten leerkrachten dit ook weer eerst expliciet maken.</p>
Werkhouding en motivatie	<p>Motivatie</p> <p>Motivatie is één van de gebieden van de theorie van Pintrich. Het is belangrijk dat leerlingen bij zelfsturing leren om zichzelf te motiveren, ook als iets tegen zit. Leerkrachten zouden expliciete instructie moeten geven met een uitleg over wat leerlingen doen, waarom ze het doen en hoe ze het doen. Daar gaat de motivatie mee omhoog.</p>
Bestaande lijn en het 'doosje'	<p>Transfer</p> <p>PO en VO zouden goed met elkaar in overleg moeten om één lijn te trekken in hoe ze bepaalde dingen aanpakken zodat leerlingen dat doosje met geleerde vaardigheden ook kunnen gebruiken in het VO. Leerkrachten van het VO kunnen dan herhalen hoe leerlingen het op het PO hebben aangeleerd. Dit kan gericht worden op de hiaten die uit de bestaande lijn zelfstandig leren zijn gekomen en de opbouw hierin kan vormgegeven worden met de theorieën van Pintrich en Zimmerman. Er zullen altijd leerlingen zijn die het 'doosje' wel meenemen. Dan zitten ze in de laatste fase van de modelleringstheorie en hebben ze het leermiddel of de vaardigheid eigen gemaakt.</p>

Figuur 8 Resultaten interview expert zelfregulatie

De expert geeft aan dat er geen specifieke leermiddelen zijn om leerlingen zelfstandig te laten leren, maar dat er wel richtlijnen zijn waar leerkrachten baat bij kunnen hebben wanneer zij leerlingen zelfsturende vaardigheden willen aanleren en dus het zelfstandig leren willen bevorderen. De expert beschrijft de theorieën van Pintrich en Zimmerman, zoals genoemd in paragraaf 1.4 en 1.5.

2.5 Conclusies uit de praktijk

Uit het praktijkonderzoek kan geconcludeerd worden dat al veel in gang is gezet om de bestaande lijn tussen PO en VO te verbeteren. Op het VO valt leerkrachten op dat het 'doosje' met de geleerde vaardigheden vaak niet meekomt van het PO naar het VO. Het lijkt alsof leerlingen geleerde vaardigheden niet toe kunnen passen in een nieuwe situatie. Leerkrachten van PO en VO vinden het belangrijk dat leerlingen zich bewust zijn van hun leerproces zodat ze niet klakkeloos maken wat de leerkracht van hen wil, maar zich bewust zijn van wat ze leren. Op IKC De Bosmark worden leerlingen veel begeleid bij hun leerproces. In het VO ligt de focus meer op het leerresultaat dan op het leerproces. Ook ouders en leerlingen gaan hiervan uit. Leerkrachten in het VO geven aan vooral de methode van hun vak te gebruiken omdat ze op die manier voldoen aan alle kerndoelen, leerlijnen en de eindexamendoelen. Leerkrachten merken dat de motivatie van leerlingen achteruit gaat in het VO en proberen de motivatie te bevorderen door leerlingen keuzemogelijkheden te geven. Leerkrachten bieden leerlingen nu de keuze of ze op de laptop of in het methodeboek werken, maar zouden graag meer eigenaarschap voor leerlingen willen. In het interview met de expert is naar voren gekomen dat leerlingen moeten leren wat, hoe en waarom iets geleerd moet worden om gemotiveerd aan de slag te kunnen gaan. De expert zelfsturing geeft aan dat de theorieën van Pintrich en Zimmerman wellicht kunnen helpen bij het opzetten van een doorgaande lijn van zelfstandig leren en een gemotiveerde werkhouding van leerlingen. Ook geven leerkrachten aan het lastig te vinden niet te weten wat er het vorige lesuur is voorgevallen. Soms is de situatie zodanig uit de hand gelopen dat leerlingen niet in staat zijn te leren. Ook de korte contactmomenten vinden leerkrachten het lastig zelfstandig leren in te zetten. Schaersvoorde en Blumers hopen meer aandacht te besteden aan het leerproces en de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen wanneer de coachingsgesprekken gevoerd gaan worden. Op Schaersvoorde is dit volgend schooljaar en op Blumers zal dit vanaf 2020 zijn. Dit onderzoek is beperkt betrouwbaar omdat er een relatief kleine groep leerkrachten centraal staat. De kans dat andere leerkrachten en andere scholen zelfstandig leren op een andere manier inzetten in de klas is mogelijk. Dit onderzoek is valide omdat de onderzoeksmethoden in verbinding met elkaar staan. De verkregen informatie uit het theoretisch onderzoek en de documentanalyse is gebruikt voor de focusgroepen. Vanuit de verkregen informatie van de focusgroepen is het interview afgenomen. Het ontwerp vormt de basis van de belangrijkste informatie die verkregen is tijdens dit gehele onderzoek.

3. Ontwerp

In dit hoofdstuk worden ontwerpcriteria beschreven die vanuit het theoretisch en praktisch onderzoek naar voren zijn gekomen. Op basis van de ontwerpcriteria wordt een ontwerp weergegeven die leerkrachten van PO en VO kunnen gebruiken als overleg met elkaar om ervoor te zorgen dat zij leerlingen vaardigheden die horen bij zelfstandig leren op een eenduidige manier aanleren. Hiervoor is het van belang dat leerkrachten op PO en VO dezelfde manier van werken aanhouden.

3.1 Ontwerpcriteria

Ontwerpcriteria	Theoretisch en praktisch onderzoek
Leerproces	In paragraaf 1.7 wordt omschreven dat leermiddelen een bijdrage moeten leveren aan het zelfstandig leerproces van leerlingen. In de focusgroepen is naar voren gekomen dat leerkrachten vooral willen dat leerlingen zich bewust zijn van hun leerproces en de doelen die zij moeten behalen. De fasen uit de modelleringstheorie van Zimmerman zijn vooral gericht op het aanleren van vaardigheden die het zelfstandige leerproces van leerlingen bevorderen.
Motivatie	In de focusgroepen kwam naar voren dat de motivatie van leerlingen in het VO snel achteruit gaat. Wel vinden alle leerkrachten het belangrijk dat leerlingen gemotiveerd zijn om te leren. In paragraaf 1.4.3 is beschreven dat motivatie, taakgericht en doorzettingsvermogen belangrijk zijn om gericht te werken aan een leerdoel. In paragraaf 1.5 beschrijft Zimmerman (2002, zoals beschreven in Vrieling, 2014) dat in de eerste fase van zijn modelleringstheorie bewustwording van wat, waarom en hoe iets geleerd kan worden leerlingen kan helpen gemotiveerd het leerdoel te behalen.
Opbouw	In de modelleringstheorie van Zimmerman (2002, zoals beschreven in Vrieling, 2014) wordt beschreven dat leerkrachten na moeten denken over de opbouw waarop leermiddelen aangeleerd worden. Leerkrachten zouden volgende de fasen van modelleren een opbouw kunnen creëren waarbij leerlingen eerst aan de hand meegenomen worden en de leerkracht stapje voor stapje naar de achtergrond verdwijnt. De expert geeft aan dat het uiteindelijk doel is dat leerlingen vaardigheden zelfstandig en in meerdere situaties in kunnen zetten.
Transfer	In paragraaf 1.6 omschrijft Schmidt dat de rol van de situatie belangrijk is bij het leren. Kennis kan het beste opgenomen worden in bijbehorende context. Ook is het activeren van voorkennis essentieel is om nieuwe informatie te begrijpen en hier actief betekenis aan te geven.
Vaardigheden	Leerkrachten hebben aangegeven welke aspecten zij belangrijk vinden als het gaat om zelfstandig leren. Deze worden weergegeven in de onderzoeksrapportage van 2.4.3. Leerkrachten van het VO geven aan dat het PO iets zou kunnen doen met leerlingen aanleren feedback te geven aan elkaar, omdat blijkt dat leerlingen dit op het VO niet altijd kunnen.

Figuur 9 Ontwerpcriteria vanuit theoretisch en praktisch onderzoek

3.2 Ontwerp

Om de bestaande lijnen van zelfstandig leren van PO naar VO beter op elkaar aan te laten sluiten zou er gebruik gemaakt kunnen worden van de theorieën van Zimmerman, zoals genoemd in paragraaf 1.5. Een voorbeeldformat wordt hieronder weergegeven in figuur 10. Wanneer leerkrachten één manier van werken aanhouden rondom het aanleren van vaardigheden bij zelfstandig leren, kunnen leerkrachten dit in latere leerjaren verder oppakken. Indien nodig doen leerkrachten een stapje terug naar een eerdere fase om de voorkennis van leerlingen op te frissen. Leerlingen pakken de geleerde vaardigheden dan weer snel op.

Fase van modelleren	Betekenis algemeen	Wat doet de leerkracht
Fase 1: observatie	De leerkracht laat zien wat het leermiddel is, waarom het gebruikt wordt en hoe het	<i>Leg hier uit hoe de leerkracht uitlegt welke vaardigheid of welk leermiddel centraal staat, waarom het gebruikt wordt en hoe het gebruikt wordt.</i>

	gebruikt moet worden.	
Fase 2: emulatie	De leerkracht assisteert leerlingen bij het gebruik van het leermiddel en stuurt leerlingen bij wanneer dit nodig is.	<i>Leg hier uit hoe de leerkracht samen met leerlingen oefent om de vaardigheid of het leermiddel aan te leren.</i>
Fase 3: zelfcontrole	De leerkracht doet een stapje terug en laat leerlingen zelfstandig werken met het leermiddel. Wel houdt de leerling een oogje in het zeil en stuurt bij wanneer dit nodig is.	<i>Leg hier uit hoe leerlingen zelfstandig aan de slag gaan met het leermiddel of de vaardigheid met nog enige begeleiding van de leerkracht.</i>
Fase 4: zelfsturing	De leerkracht is niet meer nodig. De leerling heeft het leermiddel zodanig eigen gemaakt dat hij hier zelfsturend mee aan de slag kan in verschillende situaties. De leerling durft zelf om hulp te vragen.	<i>Leg hier uit wat leerlingen kunnen wanneer zij de vaardigheid of het leermiddel volledig aangeleerd hebben.</i>

Figuur 10 Ontwerp

Bovenstaand ontwerp is voorgelegd aan leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark. Hieronder worden de resultaten hiervan weergegeven.

Evaluatie materialen	
Luisterpunten	Antwoorden
Ontwerp	Leerkrachten van IKC De Bosmark weten ook niet goed hoe het komt dat leerlingen het 'doosje' niet meenemen van het PO naar het VO. Zij denken dat het wellicht aan een nieuwe leeromgeving kan liggen, zonder de vertrouwde personen om hen heen. Informatie op dezelfde manier aanbieden, met behulp van het format, kan volgende leerkrachten een handig hulpmiddel zijn om te gebruiken bij het creëren van een doorgaande lijn zelfstandig leren.

Figuur 11 Evaluatie van het ontwerp bij de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark

3.3 Uitleg opbrengst

Bovenstaand ontwerp is een leidraad dat leerkrachten van PO en VO kunnen gebruiken als overleg met elkaar om ervoor te zorgen dat zij vaardigheden die horen bij zelfstandig leren op een eenduidige manier aanleren. Hiervoor is het van belang dat leerkrachten op PO en VO eenzelfde manier van werken aanhouden. Uit de focusgroep VO kwam naar voren dat leerkrachten vinden dat leerlingen op het VO nog niet voldoende in staat zijn zelfstandig feedback aan elkaar te geven. Leerkrachten van het VO zien graag dat er in het PO al aandacht wordt besteed aan het aanleren van de vaardigheid feedback geven onder leerlingen. Dit wordt peerfeedback genoemd. In bijlage 10 wordt een voorbeeld weergegeven van het ontwerp betreffende peerfeedback. Eventueel zou het ontwerp, zoals weergegeven in figuur 10, in een vervolgonderzoek ook gebruikt kunnen worden voor de andere hiaten in de bestaande lijnen van zelfstandig leren. Zo kan er een doorgaande lijn gecreëerd worden om zelfstandig leren van PO en VO beter op elkaar aan te laten sluiten.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusie

Uit het theoretisch onderzoek en het praktijkonderzoek kunnen de volgende conclusies getrokken worden om de hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden.

Het uiteindelijke doel voor leerlingen na het VO van SLO is “het doelgericht en planmatig werken om informatie te zoeken, kritisch te kunnen denken en in staat te zijn om verder te ontwikkelen”. Hiervoor hebben leerlingen vaardigheden nodig. Deze oefenen leerlingen veelal bij het voorbereiden van een toets of bij het maken van een presentatie of werkstuk. Alle leerkrachten van PO en VO vinden het belangrijk dat leerlingen kunnen reflecteren op het eigen leerproces. Dit valt onder metacognitie, genoemd in paragraaf 1.4.1. Om leerlingen hierin te begeleiden zijn persoonlijke gesprekken met leerlingen volgens de leerkrachten van PO en VO belangrijk. Op IKC De Bosmark worden in groep 8 iedere week portfoliogesprekken gevoerd tussen leerling en leerkracht. Schaersvoorde start volgend schooljaar met coachingsgesprekken en Blumers in 2020. Samenwerken met andere leerlingen komt op PO en VO regelmatig voor. Op het PO wordt samenwerking gestimuleerd door coöperatieve werkvormen en taakrollen te gebruiken. Op het VO wordt er vanuit gegaan dat leerlingen vaardig genoeg zijn om met elkaar samen te werken. In de praktijk blijkt dit nog niet altijd zo te zijn. Het geven van feedback aan elkaar is een vaardigheid die leerlingen op het VO veelal niet onder de knie hebben. Andere hiaten in de bestaande lijnen van zelfstandig leren zijn plannen, samenwerken, reflecteren en motivatie. Leerkrachten op het VO vinden het lastig leerlingen vaardigheden voor zelfstandig leren aan te leren door de korte contactmomenten met leerlingen. Dit is vaak maximaal drie uur per week. Leerkrachten van het VO houden zich daarom vast aan de methode van hun vak om te voldoen aan alle kerndoelen, leerlijnen en exameneisen. Het gevolg hiervan is dat de motivatie van leerlingen achteruit gaat en zij achterover gaan zitten tot de leerkracht zegt wat ze moeten doen. In paragraaf 1.4.3 is naar voren gekomen dat leerlingen meer gemotiveerd zijn te leren wanneer de basisbehoeften vervuld zijn. In paragraaf 1.5 wordt beschreven dat leerlingen meer gemotiveerd zijn wanneer zij begrijpen wat, waarom en hoe een vaardigheid aangeleerd wordt. Leerkrachten van PO kunnen zich goed verplaatsen in de situatie op het VO en willen de leerkrachten graag helpen de mogelijkheden in kaart brengen. Ook wordt in paragraaf 1.6 beschreven dat leerlingen moeite hebben om geleerde vaardigheden toe te passen in een nieuwe situatie en dat voorkennis geactiveerd moet worden. In paragraaf 1.5 wordt omschreven dat er een opbouw moet zijn in het aanleren van vaardigheden en de leerkracht geleidelijk meer naar de achtergrond verdwijnt. Op basis van de verkregen informatie uit het theoretische onderzoek en het praktische onderzoek is een ontwerp gemaakt om leerkrachten van PO en VO te ondersteunen een doorgaande lijn te creëren. Dit is vooral gemaakt op basis van de theorie van Zimmerman, zoals genoemd in paragraaf 1.5. Het ontwerp moet ervoor zorgen dat leerkrachten deze kunnen gebruiken om afspraken te maken zodat vaardigheden op een eenduidige manier aangeleerd worden. Wanneer leerkrachten één manier van werken aanhouden rondom het aanleren van vaardigheden bij zelfstandig leren, kunnen leerkrachten dit in latere leerjaren verder oppakken. Indien nodig doen leerkrachten een stapje terug naar een eerdere fase om de voorkennis van leerlingen op te frissen. Leerlingen zullen de aangeleerde vaardigheden dan weer snel in een nieuwe situatie kunnen gebruiken.

4.2 Discussie

De groep bevroegde leerkrachten is relatief klein en de terminologie in de focusgroepen leidde soms tot onduidelijkheid. Ook is er niet voor alle hiaten in de bestaande lijn een oplossing gevonden. Een suggestie voor een vervolgonderzoek zou zijn dat er voor elk hiaat in de bestaande lijn van zelfstandig leren wordt gekeken hoe de lijn aansluitend kan worden gemaakt. Ook is het perspectief van leerlingen niet meegenomen in dit onderzoek. In een vervolgonderzoek zouden leerlingen centraal kunnen staan.

4.3 Aanbevelingen

Hoewel uit de praktijk blijkt dat er vooral verbeterpunten mogelijk zijn op het VO, kunnen er ook aanbevelingen gedaan worden voor het PO. Er zullen daarom voor het PO en VO aanbevelingen gegeven worden.

4.3.1 Aanbevelingen PO

Trek één lijn in hoe vaardigheden aangeleerd worden

Er is nu te zien dat het 'doosje' vaak niet meekomt van PO naar VO. Om leerlingen geleerde vaardigheden mee te laten nemen naar het VO zouden de scholen gebruik kunnen maken van het ontwerp in figuur 11. Dit ontwerp helpt leerkrachten om met elkaar af te spreken hoe vaardigheden op een eenduidige manier aangeleerd kunnen worden. In de bestaande lijn van zelfstandig leren zijn hiaten te zien in plannen, reflecteren, samenwerken en motivatie. Hier zou in werkgroepen PO-VO aandacht besteed moeten worden om een doorgaande lijn zelfstandig leren op te zetten.

Leer leerlingen peerfeedback geven.

In het VO lopen leerkrachten er tegen aan dat leerlingen het lastig vinden aan elkaar feedback te geven. Het zou daarom goed zijn als leerlingen in het PO al aangeleerd krijgen hoe feedback gegeven moet worden. Wanneer leerlingen zelfstandig feedback aan elkaar kunnen geven, zijn leerlingen in staat om meer zelfstandig te leren omdat hier geen leerkracht bij nodig is. In bijlage 10 wordt een voorbeeld gegeven hoe het ontwerp ingezet kan worden bij de opbouw van het aanleren van peerfeedback.

Bedenk met elkaar welke praktische hulpmiddelen ingezet kunnen worden zodat de praktische leerlingen zelfstandig, doelgericht en op hun niveau leerdoelen halen en vaardigheden ontwikkelen.

De praktisch ingestelde leerlingen in de bovenbouw van IKC De Bosmark kunnen op sommige momenten niet meekomen met de rest van de groep. In de focusgroep VO is er geprobeerd een oplossing te vinden voor deze leerlingen. Leerkrachten van het VO hebben geen lesmaterialen die voor deze leerlingen in het PO ingezet kunnen worden. Leerkrachten van Schaersvoorde gaven aan dat er in Lievelede wel een boerderijschool (Ecoboerderij Arink) is waar leerlingen praktisch aan leerdoelen werken. Wel moet er een leerkracht mee en moet de school zelf voor vervoer zorgen.

4.3.2 Aanbevelingen VO

Verbeter de samenwerking tussen leerlingen door in samenwerkingsopdrachten taakrollen in te voeren.

Leerkrachten zouden leerlingen vaardigheden voor samenwerken aan kunnen leren door gebruik te maken van taakrollen. In bijlage 7 staan de taakrollen die in groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark worden gebruikt. Wellicht kunnen deze taakrollen, eventueel met enige aanpassing, in het VO ook ingezet worden om eerst bewustwording te creëren over wat, waarom en hoe leerlingen onderling taken verdelen. Dit kan ook weer opgebouwd worden vanuit de modelleringstheorie van Zimmerman. De taakrollen zouden in een overleg tussen PO en VO samengesteld en/of veranderd kunnen worden.

Sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen in een (digitaal) klassenboek

Leerkrachten op het VO lopen er tegenaan dat zij niet weten wat er het vorige lesuur is voorgevallen bij hun collega. Daardoor komen leerlingen de les binnen met hun gedachten er niet helemaal bij en komen zij niet tot leren. Wellicht kan een (digitaal) klassenboek een hulpmiddel zijn. Leerkrachten houden hierin bij wat er is voorgevallen bij hen in de les en waar de leerkrachten, die deze leerlingen ook in de klas krijgen, rekening mee zouden moeten houden of even aandacht aan moeten besteden bij aanvang van de les.

Verander de mindset van ouders en leerlingen door ouders proeflessen te geven.

Ouders hebben vaak nog het idee dat het VO is zoals zij het in hun middelbare schooltijd hebben ervaren. Dit zorgt ervoor dat leerlingen verwachten dat hen gezegd wordt wat ze moeten doen. Leerkrachten van Schaersvoorde en Bluemers willen dat leerlingen meer vaardigheden aangeleerd krijgen om zelfstandig te leren. Om ouders en leerlingen dit in te laten zien zou het VO een aantal proeflessen aan ouders kunnen verzorgen waarin zij zelfstandig leren. Bijvoorbeeld door hen een werkstuk of presentatie te laten maken.

Literatuurlijst

- Baars, M., & Wijnia, L. (2018). The relation between task-specific motivational profiles and training of self-regulated learning skills. *Leren en individuele verschillen, Journal of Psychology and Education*, 64(5), 125-137.
- Bangert-Drowns, R.L., Kulik, C.C., & Morgan, M. (1991). The instructional effect of feedback in test-like events. *Review of Educational Research*, 61(2), 213-238.
- De Jong, F. (1992). *Zelfstandig leren. Regulatie van het leerproces en leren reguleren: een procesbenadering* (Proefschrift). Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam.
- IKC De Bosmark. (2018a). *Matrix zelfstandig leren IKC De Bosmark. Rapport matrix zelfstandig leren IKC De Bosmark*. De manier van werken met de weektaak en wereldoriëntatie. Dinxperlo: Auteur.
- IKC De Bosmark. (2018b). *IKC zelfstandig werken en zelfstandig leren visie en missie*. De kijk van IKC De Bosmark op wat zelfstandig leren is. Dinxperlo: Auteur.
- Janssen, T., Ten Dam, G., & Van Hout-Wolters, B. (2002). *Vaardigheden voor zelfstandig leren*. Amsterdam: Van Gorcum.
- Leraar24. (2017). *Doorlopende leerlijnen*. Verkregen op 16 februari, 2019, van <https://www.leraar24.nl/doorlopende-leerlijnen/>
- Meusen - Beekman, K.D., Joosten – ten Brinke, D., & Boshuizen, P.A. (2016). De retentie van zelfregulatie, motivatie en self-efficacy in het voortgezet onderwijs na formatief toetsen in het basisonderwijs. *Pedagogische studiën*. 93(3), 136-153.
- Migchelbrink, F. (2008). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Noordhoff (2018). *Gepersonaliseerd leren. Wat is het en waar komt het vandaan?* Een brochure over de manier waarop het onderwijs steeds meer gepersonaliseerd kan worden. Groningen: Noordhoff.
- Oostdam, R., Peetsma, T., & Blok, H. (2007). *Het nieuwe leren in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd: een verkenningnotitie voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Een rapport over het nieuwe leren. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Pintrich, P.R. (2004). A conceptual framework for assessing motivation and self-regulated learning in college students. *Educational psychology review*. 16(4), 385-407.
- Romijnders-de Rooter, D. (2014). *De leerling aan zet*. Didactief online. Verkregen op 26 januari, 2019, van <https://didactiefonline.nl/artikel/de-leerling-aan-zet>
- Ros, A. (2009). *Zelfstandig + zelfstandig = 2*. Didactief online. Verkregen op 26 januari, 2019, van <https://didactiefonline.nl/artikel/zelfstandig-zelfstandig-2>
- Ros, A., Castelijns, J., Van Loon, A.M., & Verbeeck, K. (2014). *Gemotiveerd leren en lesgeven. De kracht van intrinsieke motivatie* Bussum: Coutinho.
- Ros, B. (2015). *De eerste stap naar zelfstandig leren*. Didactief online. Verkregen op 10 maart, 2019, van <https://didactiefonline.nl/artikel/de-eerste-stap-naar-zelfstandig-leren>
- Schmidt, H.G. (1997). Drie factoren die verhinderen dat mensen zelfstandig leren kennis verwerven. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 15(3), 26-33.
- SLO. (2010). *Doelen en vaardigheden lijst versie 2010*. Verkregen op 18 mei, 2019, van <https://talentstimuleren.nl/?file=498&m=1366799906&action=file.download>
- SLO. (z.d.). *Leren leren*. Verkregen op 8 november, 2018, van <http://www.slo.nl/speciaal/vso/kerndoelenvso/lgo-doelen/leren/>
- SLO. (2017). *Tussendoelen*. Verkregen op 23 oktober, 2018, van <http://leerplaninbeeld.slo.nl/primaironderwijs/vakoverstijgend/21e-eeuwse-vaardigheden/21e-eeuwse-vaardigheden-versie-januari-2017/tussendoelen/>
- SLO. (2018a). *Instrumenten voor actief en zelfstandig leren – docentmateriaal*. Document werkvormen en routekaart docenten. Verkregen op 21 december, 2018, van https://www.slo.nl/voortgezet/vmbo/themas/theoretische_leerweg/Actief-leren/Docentmateriaal/
- Simons, R. (1994) *Handboek zelfstandig kunnen leren*. Biezenmortel: MesoConsult.
- Vrieling, E. (2014). *Zelfgestuurd leren en het opleiden van leraren: waarom, hoe en wat?* Kennisbasis

lerarenopleiders. 7(7), 113-128.

Werkman, E. (2015). *Cognitieve belasting door multimediale leermiddelen* (Masterthesis). Universiteit Utrecht, Utrecht.

DV2

Studiejaar 2018-2019

Onderzoeksvoorstel afstuderen versie 1

Melissa van der Linden

1. Zakelijke gegevens

Naam student	Melissa van der Linden
Klas	DV2A
Stageschool	IKC de Bosmark
Stagebegeleider	Dianne Rutgers
Begeleider afstudeerwerkstuk	Rosanne Hebing

2. Beschrijf het onderwerp van het afstudeerwerkstuk

Inzicht verkrijgen in de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren in de groepen 6, 7 en 8 van basisschool IKC de Bosmark en de brugklas van het voortgezet onderwijs om meer handvatten te kunnen bieden om de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren zo soepel mogelijk te laten verlopen.

3a. Probleemstelling

Aanleiding

IKC De Bosmark is een basisschool in Dinxperlo en biedt opvang en onderwijs aan kinderen van nul tot dertien jaar. Onlangs heeft IKC De Bosmark een intentieovereenkomst met middelbare school Schaersvoorde getekend waarin zij hebben afgesproken om de komende jaren met elkaar een doorgaande lijn op alle vakgebieden voor kinderen van nul tot zestien jaar te ontwikkelen. Voor deze samenwerking is er al onderzoek geweest op verschillende vakgebieden. Dit blijkt uit een gesprek met de schoolopleider en de contactpersoon PO-VO. IKC De Bosmark (2018abc) heeft zelf een doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren opgesteld. In deze matrix, en dit blijkt ook uit een interview met de leerkracht van groep 8, wordt omschreven dat deze doorgaande lijn loopt van een verplichte activiteit in groep 1 tot en met het zelfstandig uitvoeren van de weektaak, werken met een persoonlijk portfolio en werken in circuitvorm waarbij leerlingen zelf leerdoelen stellen in groep 8. De schoolopleider en contactpersoon PO-VO willen dat er wordt gekeken naar de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren en of deze aansluit op wat leerlingen in de brugklas van het VO doen. Zij willen inzicht krijgen in de middelen die in het VO gebruikt worden op het gebied van zelfstandig leren en of deze middelen te gebruiken zijn in het PO, en/of andersom. Wel is de aansluiting met Schaersvoorde het meest belangrijk door de intentieovereenkomst en het feit dat hier veel leerlingen van IKC De Bosmark naartoe gaan. Om dit onderzoek te beperken naar een haalbaar doel wordt er gericht op de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren in de groepen 6, 7 en 8 van IKC de Bosmark en de brugklas van het voortgezet onderwijs, met Schaersvoorde als focusschool.

Theorie

IKC De Bosmark verschuift in hun werkwijze steeds meer van het leerstofjaarklassensysteem en het handelingsgericht werken naar gepersonaliseerd leren. Voor leerlingen betekent dit dat zij steeds meer op eigen wijze, eigen niveau en in eigen tempo werken aan hun leerdoelen (Noordhoff, z.d.). Zelfstandigheid in het PO en VO wordt met uiteenlopende termen omschreven in verschillende bronnen. In een overzicht van Appelhof en Van der Vegt (z.d) wordt er onderscheid gemaakt tussen zelfstandig (ver)werken, zelfstandig samenwerken, zelfstandig leren, zelfverantwoordelijk leren, zelfgestuurd leren en zelfregulatie. IKC De Bosmark maakt alleen onderscheid tussen zelfstandig leren, zelfstandig werken en zelfstandig verwerken. Zij beschrijven zelfstandig leren als het onafhankelijk bereiken van een leerdoel, waarbij de leerkracht een begeleidende rol speelt. Bij zelfstandig werken wordt volgens hen het kind ruimte geboden om zelf te kiezen voor de werkwijze en planning van hun werk, binnen de door de leerkracht gestelde kaders. De taak hoeft niet direct aan te sluiten op de instructie en hoeft niet direct gecorrigeerd te worden. Zelfstandig verwerken volgt direct op de instructie als inoefening van wat net geleerd is en wordt snel gevolgd door correctie. Deze definities worden beaamd door Oostdam, Peetsma en Blok (2007).

Op het gebied van zelfstandig leren voor het PO en VO bestaat er nog geen doorlopende lijn (SLO, 2018). De CED groep (2009) stelt wel een leerlijn op het gebied van leren voor het PO. Deze leerlijn geeft aan dat leerlingen leren belangstelling te hebben voor de wereld om hen heen, ze leren gemotiveerd te onderzoeken

en daarin taken uit te voeren waarbij ze gebruik maken van informatie, strategieën, vaardigheden en reflectie. Voor het VO heeft SLO wel kerndoelen opgesteld. Deze zijn gericht op de houding van de leerling waarin de leerling zichzelf open stelt ten opzichte van de wereld om hem heen, doelgericht en planmatig leert met behulp van strategieën en verschillende soorten informatie zoekt, beoordeelt en gebruikt (SLO, z.d.).

Herformulering

Het onderzoek gaat zich dus richten op de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren van IKC De Bosmark en de aansluiting hiervan op het zelfstandig leren van het VO. Er is een leerlijn opgesteld voor het PO over leren leren en er zijn kerndoelen beschikbaar op dit gebied voor het VO. Het zelfstandig leren richt zich op leerlingen die onafhankelijk leerdoelen behalen. Dit onderzoek wordt beperkt naar de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren van groep 6, 7 en 8 naar de brugklas van het VO. In het onderzoek wordt Schaersvoorde als uitgangspunt genomen omdat er met deze school een intentieovereenkomst is getekend voor een doorgaande lijn voor leerlingen van nul tot en met zestien jaar en omdat hier, na groep 8, veel leerlingen naartoe gaan.

Doel

Het doel van dit onderzoek is om de doorgaande lijn tussen de bovenbouw van IKC De Bosmark zo goed mogelijk aan te laten sluiten op de brugklas van VO-scholen in de regio, voornamelijk Schaersvoorde. Dit komt tot stand door inzicht te verkrijgen in hoe de aansluiting op dit moment is en welke leermiddelen op het gebied van zelfstandig leren er in de brugklas van het VO in groep 6, 7 en 8 van het PO gebruikt kunnen worden en andersom.

3b. Literatuurlijst

- Appelhof, P., & Van der Vegt, A.L. (z.d.) *Ontwikkelen kinderen zich beter als we het leerstofjaarklassensysteem loslaten?* Verkregen op 23 oktober 2018, van <https://www.nro.nl/kennisrotondevragenopeenrij/loslaten-van-het-leerstofjaarklassensysteem/>
- Bosmark, IKC de (2018a). *IKC gids*. Schoolplan IKC De Bosmark. Dinxperlo: auteur.
- Bosmark, IKC de (2018b). *IKC plan*. Schoolgids IKC De Bosmark. Dinxperlo: auteur.
- Bosmark, IKC de (2018c). *Matrix zelfstandig leren IKC De Bosmark*. Rapport matrix zelfstandig leren IKC De Bosmark. Dinxperlo: IKC De Bosmark.
- Noordhoff (z.d.). *Gepersonaliseerd leren. Wat is het en waar komt het vandaan?* Brochure gepersonaliseerd leren. Groningen: auteur.
- Oostdam, R. Peetsma, T., & Blok, H. (2007). *Het nieuwe leren in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs nader beschouwd: een verkenningsnotitie voor het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*.
- SLO (z.d.) *Leren leren*. Verkregen op 8 november 2018, van <http://www.slo.nl/speciaal/vso/kerndoelenvso/lgo-doelen/leren/>
- SLO (2017). *Tussendoelen*. Verkregen op 23 oktober 2018, van <http://leerplaninbeeld.slo.nl/primaironderwijs/vakoverstijgend/21e-eeuwse-vaardigheden/21e-eeuwse-vaardigheden-versie-januari-2017/tussendoelen/>

4. Onderzoeksvragen en onderzoeksmethodiek

Hoofdvraag	Deelvragen	Functie van de onderzoeksvraag	Onderzoeksmethodiek
Hoe kunnen leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark en leerkrachten van het voortgezet onderwijs, voornamelijk Schaersvoorde, het onderwijs vormgeven zodat er sprake is van een doorgaande lijn voor leerlingen van nul tot zestien jaar op het gebied van zelfstandig leren?	1. Wat is zelfstandig leren?	Definiëren.	<ul style="list-style-type: none"> - Literatuuronderzoek. Zoekmachines: google, google Scholar, EBSCO. Zoektermen: zelfstandig leren, self-regulated learning, self-regulation, zelfgestuurd leren, zelfregulatie, zelfverantwoordelijk leren.
	2. Welke eisen worden er gesteld aan leerlingen in groep 6, 7 en 8 van het PO en in de brugklas van het VO op het gebied van zelfstandig leren volgens het SLO?	Beschrijven.	<ul style="list-style-type: none"> - Literatuuronderzoek. Zoekmachines: google, google Scholar, EBSCO. Zoektermen: kerndoelen SLO, leerlijnen SLO, tussendoelen SLO, zelfstandig SLO, leren SLO.
	3. Hoe werkt IKC De Bosmark op het gebied van zelfstandig leren in de groepen 6, 7 en 8?	Beschrijven.	<ul style="list-style-type: none"> - Documentanalyse (Matrix zelfstandig leren) - Interview Focusgroep: leerkrachten groep 6, 7 en 8 van IKC de Bosmark. Soort interview: half gestructureerd.
	4. Hoe werkt de brugklas van het voortgezet onderwijs in de regio van IKC De Bosmark op het gebied van zelfstandig leren?	Vergelijken → <i>van middelbare scholen in de buurt van de IKC De Bosmark waar leerlingen van IKC De Bosmark mogelijk naartoe gaan.</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Interview Focusgroep: leerkrachten in de brugklas van Schaersvoorde en Bluemers van het Almende college. Soort interview: half gestructureerd.
	5. Hoe verloopt de doorgaande lijn op het gebied van zelfstandig leren tussen groep 6, 7 en 8 en de eerste klas van het	Verklaren (welke gaten of overlappings zijn er?)	<ul style="list-style-type: none"> - Analyse deelvraag 3 en 4. - Interview

	VO?		Focusgroep: leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC de Bosmark en de leerkrachten van de brugklas van het VO.
	6. Welke leermiddelen van het VO bestaan er die leerlingen uit groep 6, 7 en 8 van De Bosmark kunnen helpen om beter voorbereid te zijn op wat er komen gaat in de brugklas op het voortgezet onderwijs op het gebied van zelfstandig leren?	Beschrijven.	<ul style="list-style-type: none"> - Literatuuronderzoek. Zoekmachines: google, google scholar, EBSCO. Zoektermen: middelen zelfstandig leren, middelen zelfstandigheid, (hulp)middelen zelfstandig leren, etc. - Interview Focusgroep: een professional op het gebied van zelfstandig leren, bijvoorbeeld Emmy Vrieling van Iselinge Hogeschool. Soort interview: half gestructureerd.
	7. Welke leermiddelen van het VO op het gebied van zelfstandig leren kunnen in het PO ingezet worden om zelfstandig leren beter aan te laten sluiten?	Beschrijven.	<ul style="list-style-type: none"> - Literatuuronderzoek. Zoekmachines: google, google Scholar, EBSCO. Zoektermen: hulpmiddelen bij zelfstandig leren, hulpmiddelen leren voortgezet onderwijs, tools for self-regulated learning, etc. - Interview Focusgroep: een professional op het gebied van zelfstandig leren, bijvoorbeeld Emmy Vrieling van Iselinge Hogeschool of een (of meerdere) contactpersoon van één van de VO-scholen in de buurt van IKC De Bosmark. Soort interview: half gestructureerd.

	8. Hoe zien onderwijsmaterialen eruit die passen bij leerlingen van groep 6, 7 en 8 als het gaat om zelfstandig leren in aansluiting tot het VO?	Ontwerpen.	- Inhoudsanalyse op de doorgaande lijn. (documentanalyse).
	9. Hoe waarderen de leerkrachten van groep 6, 7, 8 van De Bosmark de mogelijk gepaste lesmaterialen op het gebied van zelfstandig werken zodat er sprake is van een doorgaande lijn naar het VO?	Evalueren	- Interview: Focusgroep: leerkrachten groep 6, 7 en 8 van De Bosmark en VO Soort: Semi – gestructureerd interview.

5. Opbrengsten van het afstudeerwerkstuk

- Doorgaande leerlijn zelfstandig leren PO/VO.
- Presentatie voor bovenbouwleerkrachten van De Bosmark en de onderbouwleerkrachten van Schaersvoorde over hoe de leerlijn op het gebied van zelfstandig leren eruit kan zien.
- Ontworpen lesmaterialen of activiteiten voor groep 6, 7 en 8 van het PO en/of de brugklas van het VO, passend bij de leerlijn zelfstandig leren.

6. Overleg met de begeleider van het afstudeerwerkstuk en de opdrachtgever

Al gehad:

11 september 2018: gesprek met Dianne en Margriet, schoolopleider en contactpersoon PO-VO van IKC De Bosmark, tevens de opdrachtgevers.

- 3 en 17 oktober 2018: gesprek met Rosanne, begeleider van het afstudeerwerkstuk.
- Diverse contactmomenten via de mail.

Nog te doen:

- Afspraak met Rosanne maken na ontvangen feedback en vanuit daar kijken we hoe vaak begeleiding nodig is.
- Dianne is op dit moment een half jaar, tot januari 2019, werkzaam in Curaçao. Ik mag haar mailen, bellen en skypen wanneer ik wil. Anders kan ik altijd Margriet contacteren.

7. Akkoordbevinding

Naam begeleider Iselinge Hogeschool:

Naam begeleider stageschool:

Rosanne Hebing

Dianne Rutgers

Akkoord d.d.:

08-11-2018.

Akkoord d.d.:

08-11-2018

8. Feedback

Van welke medestudenten heb jij feedback gekregen en wat waren de hoofdpunten van deze feedback?

Floortje Visser	Let goed op het aantal woorden in je aanleiding/probleemstelling, want je zit er nu net iets overheen. Als je het hebt over de school, bedoel je dan IKC De Bosmark? Wat bedoel je met leermiddelen? Let op consistentie zodat je overal hetzelfde bedoelt.
Laura Kobesen	Lees het nog eens door. Sommige zinnen lopen niet lekker. Maak duidelijk wie je hebt gesproken, wat je onderzocht hebt om tot deze doelstelling te komen. Misschien leuk om de context van de school iets meer te benoemen.

Aan welke studenten heb jij feedback gegeven en wat waren de hoofdpunten van deze feedback?

Floortje Visser	De aanleiding en probleemstelling is helder omschreven. Het is duidelijk wat er moet gebeuren en waarom ze willen dat dat gebeurt. Kijk alleen even goed naar je tweede hoofdvraag en je deelvragen daarbij. Bijv. 'uit wat voor soort leerlingen bestaan de leerjaren 8 en 9?', waarom wil je dat weten? Waarom is dat relevant?
Laura Kobesen	Een eerste beeld van de aanleiding/probleemstelling staan duidelijk beschreven. De relevantie en doelstelling mochten nog specifieker. Waar wil Laura precies aanbevelingen over doen? De deelvragen waren nog helemaal niet gemaakt dus dit was ook een punt ter verbetering.

Bijlage 2 Weektaakoverzicht

Weektaak voor leerlingen van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark

Weektaak groep 6

Leerlingen plannen op maanden de weektaak in voor de hele week. Dit doen zij door het driehoekje rechts onderin bij alle taken een kleur van de week te geven. Links staan de instructies waarvan de verwerking verplicht af moet zijn aan het einde van de week. De taken rechts plannen leerlingen zelf in. Er staat '😊😊' wanneer leerlingen samen mogen werken. Leerlingen zouden alle taken aan het einde van de week af moeten hebben.

Groep 6b - Weekboek 7. We geven ervoor! Geconcentreerd en samen zelfstandig werken!

Rekenen	Soal	Spelling	Schrijven	Werkv. verhalen	Computer	Stencils
Reken 1b week 4 les 1 blz. 16	thema 5 week 2 les 7 blz. 18-19	thema 5 week 1 les 4 blz. 6-7			Rekenlesweek week 7 De rekenen de weektaak.	werkbild verzameldigen Tafels 4,7,8,9
Reken 1b week 4 les 2 blz. 17	thema 5 week 2 les 8 wb blz. 10-11			Stencils: werkstuk maken en Rekenen.	Spelling oefenen week 7 De rekenen de weektaak.	Lezen: een heerlijk in je boek.
Reken 1b week 4 les 3 blz. 18	thema 5 week 2 les 9 blz. 20-21	thema 5 week 2 les 8 blz. 8-9	Schrijven oefenen via 22		W38 1000 blz 15 week 4	
Reken 1b week 4 les 4 blz. 19	thema 5 week 3 les 11b blz 24,25	Spelling extra werkblad		Vanop: rekenen week 5	Talentiuf spelling Thema 5 week 2	Werkboekje rekenen thema 5 week 1,2,3
Reken 1b week 4 reke talentiuf blz. 16-19	Leergang lezen opdrachten oefenen			Engels: www.kunsta.com boek	Talentiuf taal Thema 5 week 2	Kaartspel

Week 7: 11 febr. - 18 febr. ■ ■ ■ ■ ■ Klaccendend: ~~_____~~

of op: verglicht: samen: www.rekenlesweek.nl www.spellingoefenen.nl

Figuur 12 Weektaak groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark

Weektaak groep 7

Het weektaakoverzicht in groep 7 ziet er hetzelfde uit als in groep 6. Het enige verschil is dat de lesdoelen van taal, spelling en rekenen van die week op de achterkant van het weektaakoverzicht staan. Iedere week bepalen leerlingen of ze de lesdoelen van deze week behaald hebben. Als een leerdoel niet behaald is, geeft de leerling zelf aan wat hij nog nodig heeft om het leerdoel wel te behalen.

Weektaak groep 7b

Mijn doelen voor deze week _____

Naam: _____

Rekenen Blok 1A week 3

Ik kan.....	Rode taken	ja/nee	Zo nee, wat heb ik nog nodig?
uitrekenen hoeveel korting ik krijg (van €243 voor €196)	☐ -		
cijferend vermenigvuldigen (82 x 6 onder elkaar).	☐ blz. 16 som 1 ☐ blz. 17 som 2		
handig getallen tot 10000 optellen.	☐ blz. 18 som 4		
breuken op de getallenlijn zetten.	☐ blz. 17 som 3		
uitrekenen hoe vaak iets erin past (50 cm in 1 meter)	☐ -		
de inhoud in kubieke meter (m ³) uitrekenen.	☐ blz. 17 som 1		
handig keersommen uitrekenen (3 x € 2,95)	☐ -		
uitrekenen welke winkel goedkoper spullen verkoopt.	☐ blz. 18 som 5		

Taal thema 1 week 3

Ik kan.....	Werkblad	ja/nee	Zo nee, wat heb ik nog nodig?
de betekenis van de themawoorden aan een ander uitleggen.	Themawoorden boek		
de woordsoorten vinden in de zin en benoemen.	☐ werkblad opdr. 2		
de persoonsvorm in een zin vinden.	-		
het werkwoordelijk gezegde in de zin vinden.	☐ werkblad opdr. 4		
uitleggen wat de directe en indirecte rede is.	-		
bij de indirecte rede de leestekens en hoofdletters op de juiste plek zetten.	-		

Spelling thema 1 week 3

Ik weet.....	Werkblad	ja/nee	Zo nee, wat heb ik nog nodig?
welke woorden ik die als een i klinken met een i moet schrijven (bijv. liter)	☐ werkblad opdr. 2		
hoe ik woorden met een stam op d in de tegenwoordige tijd moet schrijven.	☐ werkblad opdr. 3		

Mijn leerdoel voor deze week: _____

Is mijn doel behaald? JA/NEE Waar lag dat aan? _____

Wat kan er nog beter? _____

Hoe ga ik dat doen? _____

Figuur 13 Doelenblad groep 7 IKC De Bosmark

Persoonlijke leerdoelen bij de weektaak in groep 7

Hierboven is te zien dat leerlingen, naast het inplannen van de weektaak, ook bewust worden gemaakt van de leerdoelen die in die week aan bod komen. Onderaan dat formulier stellen leerlingen een persoonlijk leerdoel op om deze leerdoelen te kunnen behalen. Dit leerdoel wordt opgesteld vanuit onderstaande doelen en vaardigheden vanuit de hoogbegaafdheidsdoelen en – vaardigheden van SLO (2010).

LEREN LEREN		
Werkhouding	Werk en volgorde plan	Manieren van leren
<ul style="list-style-type: none"> • ik geef aan wat ik wil leren en waaraan ik wil werken • ik zet me in voor taken die ik moet uitvoeren • ik zet door wanneer iets niet direct lukt • ik houd mijn aandacht er goed bij als dat nodig is • ik werk zelfstandig als dat nodig is • ik zorg dat mijn werk er netjes en verzorgd uitziet • ik vraag op tijd hulp als ik ergens zelf niet uit kom • ik waardeer het leerproces ook als het resultaat legenvaalt 	<ul style="list-style-type: none"> • ik formuleer leerdoelen voor mezelf • ik verken een onderwerp voor ik ermee aan de slag ga • ik weet welke stappen ik moet zetten en hoe ik deze moet uitvoeren • ik zorg dat ik het belangrijkste af heb voor de tijd om is • ik houd me aan mijn planning en stel deze bij als dat nodig is • ik kijk achteraf of mijn planning goed was en wat beter kan 	<ul style="list-style-type: none"> • ik weet welke manieren van leren er zijn en welke manier mijn voorkeur heeft • ik zet de meest geschikte manier van leren in • ik verzamel geschikte informatie op verschillende manieren • ik bewaar informatie om het later te kunnen gebruiken • ik laat zien wat ik geleerd heb • ik licht mijn antwoorden toe en laat zo zien dat ik het begrijp • ik controleer of mijn leervraag voldoende beantwoord is

Figuur 14a Procesdoelen bij de weektaak groep 7 IKC De Bosmark

LEREN DENKEN

Analytisch denken	Creatief denken	Kritisch denken
<ul style="list-style-type: none"> • Ik herken verschillen en overeenkomsten tussen dingen • Ik zie het verband tussen waardoor iets komt (de oorzaak) en het gevolg ervan • Ik zie de relatie tussen verschillende onderdelen binnen het grote geheel • Ik maak ingewikkelde problemen gemakkelijker door ze op te delen in kleinere problemen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik ontdek nieuwe vragen of problemen • Ik bedenk meerdere oplossingen voor een vraag of probleem • Ik bedenk originele oplossingen voor een vraag of probleem • Ik bedenk hoe ik bestaande ideeën in een nieuwe situatie kan toepassen • Ik zet ideeën om in praktische oplossingen • Ik neem afstand van een probleem om het even op me in te laten werken 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik ga na of mijn veronderstellingen kloppen • Ik controleer of nieuwe informatie klopt en overeenkomt met informatie die ik al heb • Ik onderscheid feiten van meningen en betrouwbare van niet betrouwbare bronnen • Ik neem bij het vormen van mijn mening verschillende perspectieven mee • Ik gebruik criteria om een mening te vormen • Ik onderbouw mijn mening met argumenten • Ik vraag door tot ik het echt begrijp • Ik kies uit verschillende oplossingen de meest geschikte

Figuur 14b Procesdoelen bij de weektaak groep 7 IKC De Bosmark

LEREN (VOOR HET) LEVEN

Inzicht in jezelf	Omgang met anderen
<ul style="list-style-type: none"> • Ik ben trots op mijzelf en mijn werk • Ik weet waar ik goed en minder goed in ben • Ik maak gebruik van mijn sterke kanten en blijf ook werken aan dat waar ik minder goed in ben • Ik doe de dingen zo goed mogelijk maar stel mijn eisen/doelen niet té hoog • Ik vind het niet erg als ik niet meteen weet hoe iets moet of als iets niet meteen lukt • Ik ga goed om met kritiek en flexibel met tegenslagen en begrijp dat ik hier iets van kan leren • Ik weet wat ik wil en kies daar ook voor 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik blijf mijzelf in een groep; anderen kunnen aan mij zien en van mij horen wat ik ergens van vind en hoe ik me voel • Ik houd rekening met de regels die voor de groep belangrijk zijn • Ik werk samen met anderen als we samen meer kunnen bereiken dan alleen • Ik maak anderen enthousiast om samen ergens een succes van te maken • Ik verdeel de taken samen met anderen op een manier die voor iedereen goed werkt • Ik ben in staat in samenwerking met anderen verschillende rollen en taken te vervullen • Ik zie en begrijp goed hoe anderen ergens tegenaan kijken vanuit hun beleving • Ik luister goed naar de ideeën van anderen en verdedig mijn eigen ideeën • Ik geef kritiek op een manier zodat de ander er ook iets aan heeft • Ik presenteer de resultaten van mijn werk aan anderen op een manier die past bij mij én bij het doel van dat moment

Figuur 14c Procesdoelen bij de weektaak groep 7 IKC De Bosmark

Weektaak groep 8

In groep 8 krijgen leerlingen hetzelfde weektaakoverzicht als in groep 6 en 7. Persoonlijke doelen worden in de wekelijkse portfoliogesprekken besproken. Daarnaast plannen leerlingen in groep 8 per kwartier aan welke taak zij werken in de weektaaktijd.

Dinsdag	
13.00-13.15	
13.15- 13.30	
13.30- 13.45	
13.45- 14.00	

Woensdag	
13.00-13.15	
13.15- 13.30	
13.30- 13.45	
13.45- 14.00	

Donderdag	
13.00-13.15	
13.15- 13.30	
13.30- 13.45	
13.45- 14.00	

Vrijdag	
13.00-13.15	
13.15- 13.30	
13.30- 13.45	
13.45- 14.00	

Figuur 15 Inplannen weektaak groep 8 IKC De Bosmark

Bijlage 3 Interviewschema focusgroep PO

Doel van het interview

Het doel van de focusgroep PO, dus de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark is om in beeld te krijgen wat deze leerkrachten doen aan zelfstandig leren in hun groep. Ook vraag ik naar hun mening en ideeën waar het zelfstandige leren van leerlingen in de groep verbeterd zou kunnen worden. Hier kan ik rekening mee houden bij het ontwerpen van leermiddelen voor deze groepen.

Inleiding van het interview

Allereerst zal ik vertellen waar mijn onderzoek over gaat, namelijk het beter laten aansluiten van zelfstandig leren van PO naar VO. Specifieker gezegd onderzoek ik hoe de lijn loopt in de bovenbouw van IKC De Bosmark naar de onderbouw van Schaersvoorde. Naar aanleiding van literatuuronderzoek, documentanalyses en interviews hoop ik deze lijn in beeld te hebben en van hieruit kijk ik of er gaten en/of overlappingen zijn. Aan de hand daarvan kijk ik hoe ik dit op kan lossen door materialen te ontwerpen voor de bovenbouw van IKC De Bosmark.

Ik zou nu dus graag met jullie in gesprek gaan over het zelfstandig leren bij jullie in de groep. Ik zal eerst even toelichten wat zelfstandig leren precies is. Zelfstandig leren is een begrip dat heel breed genomen kan worden omdat het overlapping heeft met andere begrippen zoals zelfregulerend leren, zelfsturend leren en zelfverantwoordelijk leren. Deze zal ik niet uitgebreid uitleggen maar wel is het belangrijk om te weten wat het verschil is tussen zelfstandig werken, zelfstandig verwerken en zelfstandig leren. Bij zelfstandig verwerken werken leerlingen zelfstandig aan leerstof uit de instructie binnen de door de leerkracht gestelde kaders. Bij zelfstandig werken is dit ook zo, maar werken de leerlingen zelfstandig aan een taak zonder aansluitende instructie over de leerstof. Bij zelfstandig leren is dit iets anders. Bij zelfstandig leren stelt vaak de leerkracht (en soms de leerling) een leerdoel op waarbij de leerling de verantwoordelijkheid en vrijheid krijgt om zelf te kiezen voor de werkwijze om de opgestelde leerdoelen te behalen. De feedback- en beoordelingsmomenten zijn al wel door de leerkracht vastgesteld. Het gaat er hierbij om dat leerlingen leren zelf informatie te zoeken, informatie toe te passen, zelfstandig te werken, samen te werken en problemen op te lossen. Het is een gemotiveerd, actief en betrokken proces van leerlingen waarbij de focus meer ligt op het leerproces dan op het leerresultaat. De leerkracht is hierbij een begeleider om te zorgen dat leerlingen de opgestelde leerdoelen behalen.

Interview

Denk steeds aan best practices en obstakels bevragen.

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
1.	Activiteiten	Uit de documentanalyse blijkt: - Weektaak. - Keuzeopdrachten (wereldoriëntatie).	In jullie Matrix over zelfstandig leren staat dat jullie aan zelfstandig leren doen bij de weektaak en bij	Kunnen jullie mij vertellen hoe leerlingen werken aan zelfstandig leren tijdens de weektaak en wereldoriëntatie?	- Welke activiteiten doen jullie nog meer rondom zelfstandig leren? - Wat werkt

			keuzeopdrachten voor wereldoriëntatie.		goed? - Wat werkt minder goed? - Wat is daarin de rol van leerlingen? - Wat is daarin de rol van de leerkracht? - Wat werkt goed? - Wat werkt minder goed?
2.	Vaardigheden	- Cognitief. - Affectief. - Metacognitief.	Om zelfstandig te leren is het belangrijk dat leerlingen kunnen oriënteren, plannen, doelen kunnen kiezen, hun proces bewaken, eventueel bijsturen, etc.	Wat vinden jullie belangrijke vaardigheden die leerlingen moeten beheersen om zelfstandig te kunnen leren?	- Hoe oefenen jullie deze vaardigheden? - Wat kunnen ze al heel goed? - Wat kunnen ze wat minder goed?
3.	Leermiddelen	Leermiddelen moeten helpen bij motivatie en bij cognitieve leerprocessen.	Leermiddelen zijn beelden en/of teksten die het leren makkelijker maken. Dit kan op papier zijn, maar ook digitaal.	Welke leermiddelen gebruiken jullie bij zelfstandig leren?	- Wat is dat precies? - Hoe zet je dat in de klas in?
4.	Bestaande lijn zelfstandig leren	Doel na het VO: leerlingen leren gemotiveerd informatie te zoeken, strategieën en vaardigheden te gebruiken en te reflecteren op hun werk waardoor zij zich zelfstandig verder kunnen ontwikkelen.	Om de bestaande lijn te kunnen verbeteren is het voor mij handig om te weten hoe jullie de bestaande lijn zien en waar eventueel punten zijn ter verbetering van die lijn.	Hoe vinden jullie dat de bestaande lijn van PO naar het VO op het gebied van zelfstandig werken loopt?	- Waarom vind je dat? - Welke verbeteringen zou je graag zien? - Waar zouden punten ter verbetering zijn in de groepen 6, 7 en 8?

Bijlage 4 Interviewschema focusgroep VO

Doel van het interview

Het doel van de focusgroep VO, dus de leerkrachten van de eerste klas van Schaersvoorde (en Blumers van het Almende College), is om in beeld te krijgen wat deze leerkrachten doen aan zelfstandig leren in hun groep. Ook wil ik weten of de leerkrachten merken of er sprake is van gaten en/of overlappingsen wat betreft zelfstandig leren. Ik sta open voor suggesties die deze lijn zouden kunnen verbeteren. Hier kan ik rekening mee houden bij het ontwerpen van leermiddelen voor deze groepen.

Inleiding van het interview

Allereerst zal ik vertellen waar mijn onderzoek over gaat, namelijk het beter laten aansluiten van zelfstandig leren van PO naar VO. Specifieker gezegd onderzoek ik hoe de lijn loopt in de bovenbouw van IKC De Bosmark naar de onderbouw van Schaersvoorde. Naar aanleiding van literatuuronderzoek, documentanalyses en interviews hoop ik deze lijn in beeld te hebben en van hieruit kijk ik of er gaten en/of overlappingsen zijn. Aan de hand daarvan kijk ik hoe ik dit op kan lossen door materialen te ontwerpen voor de bovenbouw van IKC De Bosmark.

Ik zou nu dus graag met jullie in gesprek gaan over het zelfstandig leren bij jullie in de groep en op school. Ik zal eerst even toelichten wat zelfstandig leren precies is. Zelfstandig leren is een begrip die heel breed genomen kan worden omdat deze overlapping heeft met andere begrippen zoals zelfregulerend leren, zelfsturend leren en zelfverantwoordelijk leren. Deze zal ik niet uitgebreid uitleggen maar wel is het belangrijk om te weten wat het verschil is tussen zelfstandig werken, zelfstandig verwerken en zelfstandig leren. Bij zelfstandig verwerken werken leerlingen zelfstandig aan leerstof uit de instructie binnen de door de leerkracht gestelde kaders. Bij zelfstandig werken is dit ook zo, maar werken de leerlingen zelfstandig aan een taak zonder aansluitende instructie over de leerstof. Bij zelfstandig leren is dit iets anders. Bij zelfstandig leren stelt vaak de leerkracht (en soms de leerling) een leerdoel op waarbij de leerling de verantwoordelijkheid en vrijheid krijgt om zelf te kiezen voor de werkwijze om de opgestelde leerdoelen te behalen. De feedback- en beoordelingsmomenten zijn al wel door de leerkracht vastgesteld. Het gaat er hierbij om dat leerlingen leren zelf informatie te zoeken, informatie toe te passen, zelfstandig te werken, samen te werken en problemen op te lossen. Het is een gemotiveerd, actief en betrokken proces van leerlingen waarbij de focus meer ligt op het leerproces dan op het leerresultaat. De leerkracht is hierbij een begeleider om te zorgen dat leerlingen de opgestelde leerdoelen behalen.

Interview

Denk steeds aan best practices en obstakels bevragen. Met welke vaardigheden komen de leerlingen bij hen terecht vanuit het PO? Wat beheersen ze al en wat nog niet?

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
1.	Activiteiten	Het gaat hierbij dus om activiteiten waarbij leerlingen zelfstandig en op eigen wijze werken aan	Ik ben heel benieuwd wat jullie allemaal doen aan zelfstandig leren	Welke activiteiten rondom zelfstandig leren voeren jullie	- Wat is daarin de rol van leerlingen? - Wat is daarin de rol van de

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
		een leerdoel.	hier op school. (eventueel aanvullen met wat IKC De Bosmark al doet aan zelfstandig leren).	leerlingen uit in de klas/buiten de klas?	leerkracht?
2.	Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> - Cognitief. - Affectief. - Metacognitief. 	Om zelfstandig te leren is het belangrijk dat leerlingen kunnen oriënteren, plannen, doelen kunnen kiezen, hun proces bewaken, eventueel bijsturen, etc.	Welke vaardigheden van leerlingen en leerkracht zijn belangrijk bij zelfstandig leren?	- Hoe oefenen jullie deze vaardigheden?
3.	Leermiddelen	Leermiddelen moeten helpen bij motivatie en bij cognitieve leerprocessen.	Leermiddelen zijn beelden en/of teksten die het leren makkelijker maken. Dit kan op papier zijn, maar ook digitaal.	Welke leermiddelen gebruiken jullie daarbij?	- Wat is dat precies?
4.	Bestaande lijn zelfstandig leren	Doel na het VO: leerlingen leren gemotiveerd informatie te zoeken, strategieën en vaardigheden te gebruiken en te reflecteren op hun werk waardoor zij zich zelfstandig verder kunnen ontwikkelen.	Om de bestaande lijn te kunnen verbeteren is het voor mij handig om te weten hoe jullie de bestaande lijn zien en waar eventueel punten zijn ter verbetering van die lijn.	Hoe verloopt de bestaande lijn van PO naar het VO op het gebied van zelfstandig werken volgens jullie?	<ul style="list-style-type: none"> - Waarom vind je dat? - Welke verbeteringen zou je graag zien? - Waar zouden punten ter verbetering zijn in de groepen 6, 7 en 8?

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
5.	Praktische leerlingen IKC De Bosmark		Op IKC De Bosmark zitten nu een aantal leerlingen waarvan de leerkrachten niet weten wat ze ermee aan moeten op de momenten dat zij niet met de rest van de leerlingen mee kunnen komen. Zij zijn op zoek naar praktische hulpmiddelen waar deze leerlingen zelfstandig mee aan de slag kunnen zodat ze toch met een doel bezig zijn.	- Hebben jullie suggesties voor deze leerlingen?	- Wat doen jullie met zulke leerlingen? - Welke praktische hulpmiddelen bestaan er? - Wat werkt goed? - Wat werkt minder goed?

Bijlage 5 Interviewschema interview expert zelfsturing

Doel van het interview

Het doel van het interview is om in beeld te krijgen welke leermiddelen er rondom zelfstandig leren bestaan en welke leermiddelen er helpend kunnen zijn bij de ontdekte hiaten in de bestaande lijn van zelfstandig leren van de bovenbouw van IKC De Bosmark naar de brugklas van het VO.

Inleiding van het interview

Ik zal vertellen waar mijn onderzoek over gaat, namelijk het onderzoeken van de bestaande lijn van zelfstandig leren vanaf groep 6 van IKC De Bosmark naar de brugklas van het voortgezet onderwijs. Ik heb interviews afgenomen met de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark en met de leerkrachten van de eerste klas van Schaersvoorde en Bluemers. Ik heb de lijn zoals hij nu is in kaart gebracht en ik wil nu graag kijken welke leermiddelen er gebruikt zouden kunnen worden om die lijn van PO naar VO beter op elkaar aan te laten sluiten.

Zelfstandig leren houdt in dat leerlingen de verantwoordelijkheid en vrijheid krijgen om zelf te kiezen voor de werkwijze om de leerdoelen te behalen. Het is dus niet zoals zelfstandig (ver)werken waar leerlingen zelfstandig aan leerstof uit de instructie binnen de door de leerkracht gestelde kaders.

De focus ligt op het leerproces. Leerlingen leren informatie te zoeken, informatie toe te passen, zelfstandig te werken, samen te werken en problemen op te lossen. De leerkracht is hierbij begeleider om te zorgen dat leerlingen de opgestelde doelen behalen. In groep 6, 7 en 8 en de eerste klas van het VO is het voornamelijk belangrijk dat leerkrachten leerlingen de vaardigheden aanleren zodat leerlingen aan het eind van het VO zelfstandig kunnen leren. Daar zijn mijn vragen dan ook vooral op gericht.

Interview

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
1	Eisen leermiddelen	Leermiddelen zijn teksten en/of beelden die bedoeld zijn om het leren makkelijker te maken. Leermiddelen helpen leerlingen om langer zelfstandig met een activiteit te werken.	In mijn theoretisch onderzoek kwam naar voren dat het belangrijk is dat een leermiddel het leerproces ondersteunt.	Waar moeten leermiddelen volgens jou aan voldoen?	- Heb je daar voorbeelden van? - Is er nog verschil in waar het aan moet voldoen tussen het PO en VO?
2	Plannen	In paragraaf 1.4.2 is te zien dat leerlingen zich in het leerproces eerst oriënteren en voorbereiden op het onderwerp. Zo worden zij	Op IKC De Bosmark plannen leerlingen op hun weektaakoverzicht welke taken ze op welke dag van de	Hoe zou deze lijn beter op elkaar aangesloten kunnen worden zodat leerlingen	- Wat voor leermiddelen zouden ingezet kunnen worden waardoor leerlingen zich

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
		zich bewust van het leerdoel en maken zij een plan hoe zij dit leerdoel gaan behalen.	week gaan doen. Op het VO zeggen leerkrachten vaak precies wat leerlingen moeten doen in de les en voor de volgende les. Er is hier dus geen sprake van plannen. Leerlingen plannen alleen zelfstandig wanneer zij leren voor een toets of een presentatie/ werkstuk maken. Leerkrachten van PO denken dat leerlingen zich op het VO minder bewust zijn van de leerdoelen omdat leerkrachten toch wel per les zeggen wat ze moeten doen. Het is wel een doel van Schaersvoorde om alleen een deadline te geven zodat leerlingen zelf het huiswerk in moeten plannen.	op het VO ook nog blijven plannen?	meer bewust zijn van de leerdoelen? - Is dat ook mogelijk op het VO?
3	Werkhouding	Taakgerichtheid en motivatie → Basisbehoeften autonomie, competentie en relatie.	Op IKC De Bosmark wordt veel gebruik gemaakt van beloningssystemen om de werkhouding goed te houden. In groep 8 is dit vaak niet meer nodig. Op het VO wordt een goede werkhouding van leerlingen verwacht maar toch zien leerkrachten dat de motivatie snel achteruit gaat. Dit komt ook doordat de leerkracht alles	Hoe zouden leerkrachten op het VO de motivatie en taakgerichtheid toch beter kunnen krijgen?	- Een leerkracht noemde ook dat leerkrachten aandacht zouden moeten geven aan het sociaal-emotionele van leerlingen om ze tot leren te laten komen. Wat zouden leerkrachten kunnen doen als ze maar 50 minuten met leerlingen

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
			voorkauwt.		hebben?
4	Samenwerken en feedback	Samenwerken is een complexe leervaardigheid. Complexe leervaardigheden zijn vaardigheden met meerdere taken. Het gaat binnen deze leervaardigheid niet alleen om het uit kunnen voeren van een bepaalde taak, maar ook om het kiezen en afstemmen van de taak op de te behalen leerdoelen.	Op het PO worden veel coöperatieve werkvormen gebruikt. Op het VO zeggen leerkrachten hier veel minder aan toe te komen. Het komt vooral voor dat leerlingen de verwerkingsopdrachten van een les samen maken. Het valt leerkrachten in het VO op leerlingen vaak niet met feedback om kunnen gaan. Leerlingen schieten vaak in de verdediging. Hier zit dus een gat in de bestaande lijn.	Hoe zou ik een doorgaande lijn kunnen maken waardoor de samenwerking tussen leerlingen op het VO beter verloopt en waarbij het geven en ontvangen van feedback aan bod komt?	- Hoe kunnen leerkrachten op het VO samenwerking nog meer stimuleren?
5	Reflecteren	Reflecteren is een onderdeel van het monitoren van het leerproces. De leerling reageert op blokkades en problemen tijdens het leren door te heroriënteren, reviseren en reflecteren.	In het leerproces is het belangrijk dat leerlingen reflecteren en naar hun eigen gedrag kijken zodat ze die kunnen bijsturen. In groep 8 hebben ze bijvoorbeeld iedere week portfoliogesprekken om de vorige en volgende doelen door te spreken. De focus ligt vooral op hoe de leerling de doelen heeft behaald en gaat behalen. Op Schaersvoorde gaan ze volgend jaar starten met	Op welke punten is het belangrijk dat leerlingen reflecteren als het gaat om het leerproces?	- Welke leermiddelen bestaan er om leerlingen te laten reflecteren? - Kan het helpend zijn om een format te maken waarop leerlingen op het PO (evt. alleen in groep 8) en VO kunnen reflecteren? Om de overgang minder groot te maken.

	Topic	Achtergrondinformatie	Introductie op de vraag	Startvraag	Vervolg vragen
			soortgelijke gesprekken: coachingsgesprekken. Blumers doet twee keer per jaar driehoeksgesprekken met een formulier: - Wat waren de doelen? - Waar ben je trots op? - Wat kun je nog verbeteren? - Wat zijn de volgende doelen?		
6	Leerdoelen en onderzoeksvragen opstellen.	Bij zelfstandig leren gaan leerlingen zelfstandig aan de slag om de opgestelde leerdoelen te behalen. Dit kunnen door de leerkracht of leerling opgestelde leerdoelen zijn. Wel controleert de leerkracht of het leerdoel een bijdrage levert aan het beheersen van bepaalde kerndoelen en leerlijnen. Bij het opstellen van leerdoelen door de leerling gaat het erom dat leerlingen nadenken over leerdoelen, hoe ze deze kunnen bereiken en een leerdoel kiezen.	Op het PO stellen leerlingen iedere week een leerdoel en evt. een vaardigheidsdoel op voor bij de weektaak. Bij wereldoriëntatie stellen leerlingen bij PO en VO een eigen onderzoeksvraag op.	Welke leermiddelen zijn er als het gaat om een onderzoeksvraag of leerdoel opstellen?	- Een leerkracht van het VO zei ook dat het soms lijkt alsof leerlingen het 'doosje' met het geleerde van het PO naar het VO. Hoe zou dat opgelost kunnen worden?/Hoe zou dat komen?

Bijlage 6 Matrix zelfstandig leren IKC De Bosmark

Documenten IKC De Bosmark

1. Visie zelfstandig leren

2. Matrix zelfstandig werken en zelfstandig leren missie en visie

1. Visie zelfstandig leren

Zelfstandig leren op de Bosmark

IKC de Bosmark ziet leerlingen als intrinsiek gemotiveerd en leerkrachten moeten deze motivatie in stand houden of vergroten door hun manier van lesgeven. Leerlingen hebben volgens hen de meeste kans op succes als hun zelfstandige leerhouding zo optimaal mogelijk is.

De ordening van het onderwijs in de groepen gebeurt aan de hand van groepsplannen die naar aanleiding van groepsbesprekingen worden opgesteld en die na een bepaalde periode worden geëvalueerd. Hier wordt een duidelijke relatie gelegd met het opbrengstgericht werken. IKC de Bosmark werkt met het circuitmodel waarbinnen leerlingen zelf doelen stellen. De ondersteuningsbehoeften van leerlingen die boven- of beneden gemiddeld presteren worden in kaart gebracht door een analyse van beschermende en belemmerende factoren van de leerling. Voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften wordt een passend traject in de school bepaald door een zorgteam. Op de Bosmark willen we de zelfstandige leerhouding van ieder kind zo optimaal mogelijk ontwikkelen.

Visie:

Op de Bosmark gaan we ervan uit dat elk kind in de basis wil leren, dat er sprake is van intrinsieke motivatie die wij door onze manier van onderwijs geven in stand willen houden of vergroten.

De kans om succesvol te kunnen functioneren in een veranderende maatschappij wordt vergroot wanneer een leerling de zelfstandige leerhouding zo optimaal mogelijk ontwikkeld heeft.

Begrippen:

Zelfstandig leren is onafhankelijk van de leerkracht een leerdoel bereiken. De leerkracht heeft daarbij een begeleidende rol.

Zelfstandig leren moet gekoppeld zijn aan een inhoudelijk doel dat voor de kinderen bekend is.

Zelfstandig werken is een van de organisatievormen om kinderen te brengen tot zelfstandig leren.

Daarbij wordt het kind zelf ruimte geboden om te kiezen voor werkwijze en planning van het werk, binnen de door de leerkracht gestelde kaders. De taak hoeft niet direct aan te sluiten op de instructie en hoeft niet direct gecorrigeerd te worden.

Zelfstandig verwerken volgt direct op de instructie als inoefening van wat net geleerd is en wordt snel gevolgd door correctie.

Onder een zelfstandige leerhouding van het kind verstaan wij:

- Een reële, eerlijke, kritische reflectie op eigen werk en gedrag;
- Samenwerken met en het helpen van anderen;
- Verantwoordelijkheid nemen voor eigen werk en gedrag;
- Het hebben van een taakgerichte werkhouding (en mate van concentratie);
- Het plannen van het werk;

Voorwaarden

Om dat proces zo goed mogelijk vorm te geven zijn wij ons ervan bewust dat een doelgerichte leerkrachthouding en een gestructureerde didactische en pedagogische aanpak inzake klassenmanagement en sociaal-emotionele begeleiding daarbij essentiële voorwaarden zijn.

De essentiële rol van de leerkracht

Het ontwikkelen van een zelfstandige leerhouding bij de kinderen heeft tot gevolg, dat de leidende rol van de leerkracht -waar mogelijk- over moet gaan in een begeleidende rol.

Concreet en gericht op bovengenoemde houding/vaardigheden betekent dit voor de leerkracht dat hij/zij:

- een heldere structuur in organisatie/regels/klassenmanagement biedt
- werk op niveau aanbiedt, met de nodige uitdaging om een stapje hoger te willen klimmen; daarbij zo veel als mogelijk gebruik maakt van uitdagende materialen
- de motivatie vergroot door afwisseling in werk- en verwerkingsvormen, daarmee tevens rekening houdt met de verschillende leerstrategieën van de kinderen in de klas en daartoe maatregelen neemt
- doelen bewust hanteert en planmatig werkt
- het samenwerken bevordert m.b.v. werkvormen van coöperatief leren en structuren waarbij kinderen elkaar kunnen/mogen helpen
- de autonomie van elk kind bevordert door:
 - kinderen deelgenoot te maken van de doelen
 - elk kind bewust mee te laten denken in het proces
 - kinderen bewust te maken van het eigen handelen door constant het proces met ze te evalueren en met regelmaat zelfreflectiemomenten in te bouwen
 - het zelf oplossend vermogen te vergroten door (in opbouw) uitgestelde aandacht toe te passen
 - het werk zodanig te organiseren dat elk kind weet wat te doen wanneer een opdracht klaar is en daarbij eigen keuzes kan maken

Behalve bovengenoemde – voornamelijk organisatorische – aspecten, vraagt een optimale vormgeving van het zelfstandig leren in doorgaande lijn van de leerkracht:

- vertrouwen hebben in het kind en van daaruit 'los durven laten'
- een consequente en dus voorspelbare houding
- veiligheid bieden en constant werken aan een goed pedagogisch klimaat, waarbij complimenteren, werken aan zelfbeeld en zelfvertrouwen, evalueren en 'fouten maken mag' toegepaste grondbeginselen zijn
- naast het toepassen van niveau- en tempodifferentiatie, ook belangstellingsdifferentiatie vorm geven
- zich te conformeren aan structuren in de school die tot doel hebben om in doorgaande lijn de zelfstandige leerhouding te ontwikkelen
- deze structuren ook volgens afspraak tot uitvoering brengen
- de bereidheid en het vermogen om te reflecteren op het eigen handelen
- openheid om te leren van en met elkaar
- het informeren van de ouders m.b.t. de ontwikkeling van de ZL-houding van het kind

2. Matrix zelfstandig werken en zelfstandig leren missie en visie

Overzicht van de inhoud:

- **De Taak**
 - inhoud
 - Differentiatie
 - Eisen
 - Plannen
 - uitloopwerk

- **Organisatie tijdens weektaak**
 - start
 - verloop
 - afsluiting
 - taak niet af

- **Keuzewerk**
 - inhoud
 - moment
 - tijdsduur
 - suggesties
 - afspraken
 - presentatie
 - notatie

- **Samenwerken en maatjes**
 - samenwerkingsvorm. Wanneer?
 - middelen
 - met wie?
 - hoe lang?
 - systeem

- **Werkplekken**
 - in de klas
 - op het leerplein
 - computers: het systeem en de afspraken

- **Correctie**
 - de leerling
 - de leerkracht

- **Inleveren**
 - van het verplichte werk (groep 1 t/m 4); van de weektaak (groep 5 t/m 8)
 - weektaak/het letterblad groep 2 af?

- **Registratie**
 - de leerling
 - de leerkracht

- **Reflectie**
 - Wanneer?
 - middelen

- **Portfolio**
 - in de klas/ de leerling
 - in het rapport

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	De Taak							
Inhoud	Tijdens de inloop en/ of het spelend werken moeten de kinderen minimaal één verplichte activiteit per week uitvoeren. De verplichte activiteit is gerelateerd aan het thema.	Tijdens de inloop en/ of het spelend werken moeten de kinderen minimaal twee verplichte activiteiten per week uitvoeren. De verplichte activiteit is gerelateerd aan het thema.	Vanaf de start van groep 3 tot aan de herfstvakantie staat de dagtaak op het bord. De kinderen werken aan de opdrachten die op de weektaak staan vanaf de herfstvakantie. Deze weektaak (kerntaak) komt van de digiregie van VLL.	De kinderen werken aan de opdrachten die op de weektaak staan.	De kinderen werken aan de opdrachten die op de weektaak staan.	De kinderen werken aan de opdrachten die op de weektaak staan.	De kinderen werken aan de opdrachten die op de weektaak staan.	De kinderen werken aan de opdrachten die op de weektaak staan.
Differentiatie	Aanbod wordt aangepast aan moment van instromen, daarnaast wordt ruimte gegeven om op eigen niveau te werken.	Binnen weektaak wordt ruimte gegeven om op eigen niveau te werken.	Kinderen weten wat de basisstof is en hebben vervolgoopdrachten/keuzeopdrachten (Op het bord: zwart is verplicht – groen is keuze. Op de weektaak staan de verplichte opdrachten voor de streep, de keuzeopdrachten achter de streep) De kinderen die met zonnemateriaal werken hebben een eigen weektaak. Bij de kinderen die al veel letters kennen maar nog niet met zonnemateriaal mogen werken, wordt voor aanvang van de nieuwe kern de lettertoets van die kern afgenomen. Op de weektaak van deze kinderen wordt aangegeven bij welke instructies ze meedoen met de groep en bij welke instructies ze al eerder met hun weektaak	Op de weektaak staat aangegeven wanneer er extra aandacht/uitdaging gegeven wordt en welke taken er komen te vervallen. Er wordt gewerkt aan de instr.tafel of het leerplein in overleg.	Ieder kind heeft als basis de weektaak die is gemaakt door de leerkracht en daarin zitten mogelijkheden tot aanpassing. Er wordt in overleg met het desbetreffende kind afgesproken welke taken er komen te vervallen. Ook extra uitdaging wordt doorgesproken zoals bolleboos, slimme taal.	Ieder kind heeft als basis de weektaak die is gemaakt door de leerkracht en daarin zitten mogelijkheden tot aanpassing. Er wordt aan de instr.tafel in overleg met het desbetreffende kind afgesproken welke taken er komen te vervallen. Ook extra uitdaging wordt doorgesproken zoals bolleboos,	Ieder kind heeft als basis de weektaak die is gemaakt door de leerkracht en daarin zitten mogelijkheden tot aanpassing. Iedereen heeft dezelfde weektaak. Voor kinderen met een andere leerlijn/OP wordt de weektaak aangepast. Plusleerlingen passen dit zelf aan. Er wordt in overleg met	Ieder kind heeft als basis de weektaak die is gemaakt door de leerkracht en daarin zitten mogelijkheden tot aanpassing. Iedereen heeft dezelfde weektaak. Voor kinderen met een andere leerlijn/OP wordt de weektaak aangepast. Plusleerlingen passen dit zelf aan. Er wordt in overleg met

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	De Taak							
			<p>mogen beginnen.</p> <p>De kinderen die meer instructie nodig hebben, zitten bij de leerkracht en krijgen de extra instructie of begeleide verwerking tijdens het zelfstandig werken.</p>		Dit vullen de kinderen zelf in op hun weektaak.	slimme taal. Dit vullen de kinderen zelf in op hun weektaak.	het desbetreffende kind afgesproken welke taken er komen te vervallen. Ook extra uitdaging wordt doorgesproken zoals bolleboos, slimme taal.	het desbetreffende kind afgesproken welke taken er komen te vervallen. Ook extra uitdaging wordt doorgesproken zoals bolleboos, slimme taal.
Eisen	<p>Verplichte activiteit moet voldoen aan de vooraf gestelde eisen. Als dit af is mag er een spel gekozen worden uit de kasten.</p> <p>Tijdens en na afloop van de werk les wordt mondeling gereflecteerd.</p>	<p>Verplichte activiteiten moet voldoen aan de vooraf gestelde eisen. Als dit af is mag er een spel gekozen worden uit de kasten.</p> <p>Tijdens en na afloop van de werk les wordt mondeling gereflecteerd.</p>	<p>Verplichte activiteiten moet voldoen aan de vooraf gestelde eisen. Als dit af is mag er in de map gewerkt worden of er wordt gelezen.</p> <p>Werk wordt na schooltijd na gekeken, en indien nodig 's morgens bij de leerlingen op de tafel gelegd om te verbeteren of om het werk af te maken.</p>	<p>De weektaak werk moet af en netjes zijn. Later in het jaar geldt ook dat bepaald werk goed nagekeken moet zijn.</p> <p>Als dit niet het geval is, wordt het werk teruggegeven en moet dit verbeterd worden en vindt er eventueel een gesprekje plaats.</p>	<p>De weektaak is af op vrijdag, goed nagekeken en netjes.</p> <p>Als dit niet het geval is, wordt het werk teruggegeven en moet dit verbeterd worden en vindt er eventueel een gesprekje plaats.</p>	<p>De weektaak is af op vrijdag, goed nagekeken en netjes.</p> <p>Als dit niet het geval is, wordt het werk teruggegeven en moet dit verbeterd worden en vindt er eventueel een gesprekje plaats.</p>	<p>De weektaak is af op vrijdag, goed nagekeken en netjes.</p> <p>Als dit niet het geval is, wordt het werk teruggegeven en moet dit verbeterd worden en vindt er eventueel een gesprekje plaats.</p>	<p>De weektaak is af op vrijdag, goed nagekeken en netjes.</p> <p>Als dit niet het geval is, wordt het werk teruggegeven en moet dit verbeterd worden en vindt er eventueel een gesprekje plaats.</p> <p>Af betekent: leerdoel is gehaald.</p>
Plannen	<p>Iedere ochtend en/of middag kiezen de kinderen op het plan-/ kiesbord of ze een verplichte activiteit gaan doen</p>	<p>Iedere ochtend en/of middag kiezen de kinderen op het plan-/ kiesbord of ze een verplichte activiteit gaan doen</p>	<p>Bij aanvang van de nieuwe kern wordt de weektaak uitgelegd. Per dag wordt er gekleurd wat er gemaakt en afgerond is met de kleur van de dag.</p>	<p>Op iedere ochtend wordt de weektaak voor die dag gepland. Op de weektaak</p>	<p>Op iedere ochtend wordt de weektaak voor die dag gepland. Na de</p>	<p>Op vrijdagmiddag of maandagochtend nadat de weektaak is</p>	<p>Op maandagochtend nadat de weektaak is uitgelegd. Op de</p>	<p>Op maandagochtend nadat de weektaak is uitgelegd. Op de</p>

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	De Taak							
	of kiezen ze voor spel in hoeken / ontwikkelingsmateriaal uit de kast.	of kiezen ze voor spel in hoeken / ontwikkelingsmateriaal uit de kast.		kleuren de kinderen de driehoekjes in, welke taak ze op welke dag gaan doen.(kleur van de dag) De weektaak wordt in het mapje bewaard of meegegeven.	kerstvakantie: Op maandagochtend wordt voor de hele week gepland. Op maandagochtend nadat de weektaak is uitgelegd wordt er gepland. Op de weektaak kleuren de kinderen de driehoekjes in, welke taak ze op welke dag gaan doen.(kleur van de dag) De weektaak wordt in het mapje bewaard.	uitgelegd wordt er gepland. Op de weektaak kleuren de kinderen de driehoekjes in, welke taak ze op welke dag gaan doen.(kleur van de dag) De weektaak wordt in het mapje bewaard.	weektaak kleuren de kinderen de driehoekjes in welke taak ze op welke dag gaan doen.(kleur van de dag) Het weektaak wordt in het mapje bewaard.	weektaak kleuren de kinderen de driehoekjes in welke taak ze op welke dag gaan doen.(kleur van de dag) Het weektaak wordt in het mapje bewaard.
Uitloopwerk	De kinderen kiezen uit de kasten.	De kinderen kiezen uit de kasten.	De kinderen kunnen kiezen voor stillezen en/of werkbladen in hun map behorend bij de kern. Of werk wat nog afgemaakt moet worden.	Dit zijn activiteiten die de kinderen doen als ze klaar zijn met het weektaak. De leerkracht biedt mogelijkheden aan. Ze staan	Dit zijn activiteiten die de kinderen doen als ze klaar zijn met een taak. Ze mogen ook altijd verder met een volgende taak. Is dat klaar dan	Dit zijn activiteiten die de kinderen doen als ze klaar zijn met hun weektaak. De extra activiteiten staan aangegeven op	Dit zijn activiteiten die de kinderen doen als ze klaar zijn met een taak. Ze mogen ook altijd verder met een volgende taak waarvoor geen	Dit zijn activiteiten die de kinderen doen als ze klaar zijn met de geplande dagtaken. De extra activiteiten staan

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	De Taak							
				<p>aangegeven op het taakblad. De kinderen geven met de kleur van de dag aan welk keuzewerk ze gedaan hebben.</p> <p>De extra activiteiten staan aangegeven op de weektaak onder het kopje 'keuzekast'. De keuzekast staat op het leerplein van de middenbouw en wordt om de 2 maanden aangepast met opdrachten en spelletjes.</p>	<p>mogen ze keuzewerk doen.</p> <p>De extra activiteiten staan aangegeven op de weektaak onder het kopje 'keuzekast'. Bij keuzewerk. De keuzekast staat op het leerplein van de middenbouw en wordt om de 2 maanden aangepast met opdrachten en spelletjes.</p>	<p>de weektaak onder het kopje 'keuzekast'. De keuzekast staat op het leerplein van de middenbouw en wordt om de 2 maanden aangepast met opdrachten en spelletjes.</p>	<p>instructie nodig is.</p> <p>De extra activiteiten staan aangegeven op de weektaak onder het kopje 'keuzekast'. De keuzekast staat op het leerplein van de bovenbouw en wordt om de 2 maanden aangepast met opdrachten en spelletjes.</p>	<p>aangegeven op de weektaak onder het kopje 'keuzekast'. De keuzekast staat op het leerplein van de bovenbouw en wordt om de 2 maanden aangepast met opdrachten en spelletjes.</p>

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	Organisatie tijdens weektaak							
Start	Klassikale instructie vanuit de kring, de verplichte activiteiten worden uitgelegd. Indien nodig herhaalt een kind kort de uitleg. De kinderen plannen zelf op het kiesplanbord. De materialen liggen op een vaste plek. Overige materialen (scharen e.d.) pakken de kinderen zelf.	Klassikale instructie vanuit de kring, de verplichte activiteiten worden uitgelegd. Indien nodig herhaalt een kind kort de uitleg. De kinderen plannen zelf op het kiesplanbord. De materialen liggen op een vaste plek. Overige materialen (scharen e.d.) pakken de kinderen zelf.	Bij aanvang van de nieuwe kern wordt de weektaak uitgelegd. Deze is aan de eerste bladzij van het werkboekje vastgeniet. Vervolgens start het leescircuit. De timer gaat aan.	De kinderen pakken het aandachtsblokje en de spullen uit hun kastje en de kasten.	Classdojo of rode/groene achtergrond wordt geprojecteerd op digibord De kinderen pakken de benodigdheden uit hun kastje. De kinderen krijgen 1 minuut de tijd om alles te pakken, daarna gaat het zelfstandig werken beginnen. Het aandacht blokje wordt op tafel gezet.	Classdojo of rode/groene achtergrond wordt geprojecteerd op digibord of blokje wordt neergezet (voor de leerkracht). De kinderen pakken de benodigdheden uit hun kastje. De kinderen krijgen 1 minuut de tijd om alles te pakken, daarna gaat het zelfstandig werken beginnen. Het aandacht blokje wordt op tafel gezet.	De kinderen pakken de benodigdheden uit hun kastje. De kinderen krijgen 1 minuut de tijd om alles te pakken, daarna gaat het zelfstandig werken beginnen. Het aandacht blokje wordt op tafel gezet. Dit wordt afgebouwd in de laatste periode van het jaar (indien het past bij de groep al eerder)	De kinderen pakken de benodigdheden uit hun kastje. De kinderen krijgen 1 minuut de tijd, om alles te pakken, daarna gaat het zelfstandig werken beginnen.
Verloop	De kinderen gaan naar de gekozen activiteit en gaan daar aan het werk. De leerkracht loopt rond door de klas en de gang en stuurt waar nodig bij / geeft hulp. Er wordt aandacht besteed aan de	De kinderen gaan naar de gekozen activiteit en gaan daar aan het werk. De leerkracht loopt rond door de klas en de gang en stuurt waar nodig bij / geeft hulp. Er wordt aandacht besteed aan de	Het kind: <ul style="list-style-type: none"> • Zoekt zelf naar een oplossing. • Vraagt hulp aan schoudermatje De leerkracht werkt met kinderen uit het interventie-groepje . De leerkracht is voor	De tijd wanneer de leerkracht zijn/haar ronde loopt staat op het bord aangegeven. De eindtijd wordt aangegeven.	Door middel van een timer wordt de eindtijd aangegeven. (30 minuten)	Door middel van een time timer, stoplicht of groot aandachtsblokje wordt de eindtijd aangegeven.(45 minuten)	De eindtijd wordt aangegeven. (60 minuten)	De eindtijd wordt aangegeven. (60 minuten) De leerkracht loopt rond en geeft feedback op het te maken werk, de planning. Motiveert, stimuleert, corrigeert.

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	Organisatie tijdens weektaak							
	<p>volgende denkstappen: -wat ga ik doen? -wat heb ik nodig? -hoe / wie vraag ik hulp? - Hoe heb ik gewerkt? -opruimen?</p>	<p>volgende denkstappen: -wat ga ik doen? -wat heb ik nodig? -hoe / wie vraag ik hulp? -Hoe heb ik gewerkt? -opruimen?</p>	<p>een kwartier á 20 minuten niet beschikbaar! Deze tijd wordt aangegeven met een pijltje op de klok. De kinderen mogen fluisterend hulpvragen aan hun schoudermaatje.</p>					
Afsluiting	<p>Klassikale en mondelinge feedback (deels reflectie) op resultaat en proces; wat en hoe, waarom. Door de leerkracht en/of door het kind</p>	<p>Klassikale en mondelinge feedback (deels reflectie) op resultaat en proces; wat en hoe, waarom. Door de leerkracht en/of door het kind</p>	<p>Klassikale of individuele, mondelinge feedback (deel reflectie) op resultaat en proces; wat en hoe, waarom. Door de leerkracht en/of door het kind.</p>	<p>-Klassikale reflectie van weektaak . -Er wordt geïnformeerd of kinderen op schema lopen en of ze iets willen inhalen.</p>	<p>-Klassikale reflectie van weektaak. -Er wordt gezamenlijk bekeken of de weektaak juist ingekleurd is zodat de kinderen het overzicht houden wat ze gemaakt hebben die dag. -Er wordt geïnformeerd of kinderen op schema lopen en of ze iets willen inhalen.</p>	<p>-Klassikale reflectie van weektaak. -Er wordt gezamenlijk bekeken of de weektaak juist ingekleurd is zodat de kinderen het overzicht houden wat ze gemaakt hebben die dag. Ook wordt geregeld op de weektaak met een maatje op vrijdagmiddag gereflecteerd. Ze schrijven dit op het blad dat hoort bij het stickerblad) -Er wordt geïnformeerd of kinderen op schema lopen en of ze iets willen inhalen.</p>	<p>-Klassikale, individuele reflectie van weektaak. Ook wordt op de weektaak met een maatje op vrijdagmiddag gereflecteerd. -Er wordt geïnformeerd of kinderen op schema lopen en of ze iets willen inhalen.</p>	<p>-Klassikale en individuele reflectie van weektaak. Op verschillende momenten in de week wordt met een maatje gereflecteerd. -Er wordt geïnformeerd of kinderen op schema lopen en of ze iets willen inhalen.</p>
Taak niet af	Taken worden 's	Taken worden 's	Taken worden de	Elke dag wordt (na	Op vrijdag moet	Op vrijdag moet	Op vrijdag moet	Op vrijdag moet

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	Organisatie tijdens weektaak							
	middags, de volgende dag of later in de week afgemaakt.	middags, de volgende dag of later in de week afgemaakt.	volgende dag tijdens de speelwerktijd of later in de week afgemaakt.	de weektaak) geïnformeerd wie nog niet zijn taken af heeft. Er wordt in overleg op school werk afgemaakt. Op vrijdag moet de weektaak af zijn of er is een geldige reden waardoor het niet af is.	de weektaak af zijn. Als het niet af is, wordt overlegd met het kind over de oorzaak hiervan. Bij onvoldoende inzet gaat werk mee naar huis; bij ziekte wordt overlegd wat wel/niet af moet zijn.	de weektaak af zijn. Als het niet af is, wordt overlegd met het kind over de oorzaak hiervan. Bij onvoldoende inzet gaat werk mee naar huis; bij ziekte wordt overlegd wat wel/niet af moet zijn.	de weektaak af zijn. Als het niet af is, wordt overlegd met het kind over de oorzaak hiervan. Bij onvoldoende inzet gaat werk mee naar huis; bij ziekte wordt overlegd wat wel/niet af moet zijn.	de weektaak af zijn. Moeten de doelen gehaald zijn.....Als het niet af is, (als de doelen niet gehaald zijn) wordt overlegd met het kind over de oorzaak hiervan. Bij onvoldoende inzet/resultaat gaat werk mee naar huis; bij ziekte wordt overlegd wat wel/niet af moet zijn.

	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
	Keuzewerk							

Inhoud	Op het kiesbord zijn keuze- en verplichte activiteiten te vinden. De keuze activiteiten blijven gedurende het hele thema hangen en is voor de kinderen vrij om uit te kiezen. In de themahoek spelen de kinderen gedurende het thema minimaal 1 keer. Hier spelen ze samen met kinderen uit de andere kleutergroepen	Op het kiesbord zijn keuze- en verplichte activiteiten te vinden. De keuze activiteiten blijven gedurende het hele thema hangen en is voor de kinderen vrij om uit te kiezen. In de themahoek spelen de kinderen gedurende het thema minimaal 1 keer. Hier spelen ze samen met kinderen uit de andere kleutergroepen	Keuze werk staat aangegeven achter de streep op de weektaak. Dit bestaat uit activiteiten en materialen die aansluiten bij de methode en de huidige kern.	Aan het begin van het jaar wordt dit geïntroduceerd. De kinderen kiezen in overleg met de leerkracht hun eigen (leer)activiteit.	Op de rechterkant van de weektaak staat het keuzewerk. De kinderen kiezen in overleg met de leerkracht hun eigen (leer)activiteit. We experimenteren met periodes (van ongeveer 6 weken) waarin afwisselend vrij wordt gewerkt en sinds kort ook met leerdoelen.	Op de rechterkant van de weektaak staat het keuzewerk. Dit is een verplicht onderdeel. Daarnaast kiezen de kinderen hun eigen (leer)activiteit uit de kieskast. We experimenteren met periodes (van ongeveer 6 weken) waarin afwisselend vrij of themagericht (Da Vinci) gewerkt wordt aan keuzewerk/ keuzekast.	Op de rechterkant van de weektaak staat het keuzewerk. Dit is een verplicht onderdeel. Daarnaast kiezen de kinderen hun eigen (leer)activiteit uit de kieskast. We experimenteren met periodes (van ongeveer 6 weken) waarin afwisselend vrij of themagericht (Da Vinci) gewerkt wordt aan keuzewerk/ keuzekast.	Op de rechterkant van de weektaak staat het keuzewerk. Dit is een verplicht onderdeel. Daarnaast kiezen de kinderen hun eigen (leer)activiteit uit de kieskast. We experimenteren met periodes (van ongeveer 6 weken) waarin afwisselend vrij of themagericht (Da Vinci) gewerkt wordt aan keuzewerk/ keuzekast.
Moment	Tijdens speel-/ werkles en inloop	Tijdens speel-/ werkles en inloop	Tijdens de lees-schrijfles van 11.40-12.00 uur	Gedurende de week tijdens het zelfstandig werken. Vast moment keuzekast zodat alle leerlingen aan bod komen	Gedurende de week tijdens het zelfstandig werken. Vast moment keuzekast zodat alle leerlingen aan bod komen	Gedurende de week tijdens het zelfstandig werken. Vast moment keuzekast zodat alle leerlingen aan bod komen	Gedurende de week tijdens het zelfstandig werken. Vast moment keuzekast zodat alle leerlingen aan bod komen	Gedurende de week tijdens het zelfstandig werken. Vast moment keuzekast zodat alle leerlingen aan bod komen
Tijdsduur	Keuzetaken zijn onderdeel van de speelwerkles, die 30-45 minuten duurt.	Keuzetaken zijn onderdeel van de speelwerkles, die 30 - 45 minuten duurt.	20 minuten	20 minuten	Gedurende het werken aan de weektaak.	Deel van de tijd van zelfstandig werken. De leerling plant dit zelf in.	Deel van de tijd van zelfstandig werken. De leerling plant dit zelf in.	Deel van de tijd van zelfstandig werken. De leerling plant dit zelf in.
Suggesties	Op het kiesbord: constructiemateriaal,	Op het kiesbord: constructiemateriaal,	<ul style="list-style-type: none"> Materialen die behoren bij de kern en de 	- Tot aan de kerstvakantie:	- Het maken van een werkstuk,	- Het maken van een PowerPoint presentatie,	- Het maken van een PowerPoint	- Het maken van een PowerPoint

	computerprogramma, ontwikkelingsmateriaal, verven, krijtbord, stempelen, bouwhoek, tekenen enz.	computerprogramma, ontwikkelingsmateriaal, verven, krijtbord, stempelen, bouwhoek, tekenen enz.	<p>methode</p> <ul style="list-style-type: none"> • Computerprogramma VLL • Boekjes uit de mandjes 	<p>Computertaken Leerspelletjes</p> <p>Daarna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het maken van een werkstuk, muurkrant, gedicht, verhaal, verslag. - Computertaken Leerspelletjes 	<p>muurkrant, gedicht, verhaal, verslag.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Computertaken - Leerspelletjes - -stillezen - -strijplezen 	<p>werkstuk, muurkrant, gedicht, verhaal, verslag.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Computertaken - Leerspelletjes - Stillezen 	<p>presentatie, gedicht, verhaal, verslag.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Computertaken - Crea - Leerspelletjes 	<p>presentatie, gedicht, verhaal, verslag.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Computertaken - Crea - Leerspelletjes
Afspraken	De verplichte activiteiten zijn voorzien van een nummer. Is de activiteit afgerond dan halen de kinderen het nummer eraf. De keuzeactiviteiten zijn vrij. Afspraak is wel elke dag een andere activiteit.	De verplichte activiteiten zijn voorzien van een nummer. Is de activiteit afgerond dan halen de kinderen het nummer eraf. De keuzeactiviteiten zijn vrij. Afspraak is wel elke dag een andere activiteit.	Eerst worden de verplichte opdrachten gemaakt, daarna mogen de kinderen een keuze maken uit de keuzeopdrachten. De kinderen kleuren de opdrachten die af zijn met de kleur van de dag. Tijdens het werken wordt er alleen maar gefluisterd met het schoudermaatje als dat nodig is. Spullen en materialen worden zachtjes gepakt en opgeruimd.	Bij elk nieuw keuzewerk vullen de kinderen op de weektaak in waar ze mee aan het werk gaan.	Bij elk nieuw keuzewerk vullen de kinderen op de weektaak in waar ze mee aan het werk gaan. Keuzewerk hoeft niet af op dit moment. Als leerkracht letten we er op dat iedereen hier aan toekomt.	De kinderen plannen aan het begin van de week wanneer ze gaan werken aan keuzewerk/keuzekast. Als dit afgerond is, kleuren ze het desbetreffende vakje in.	De kinderen plannen aan het begin van de week wanneer ze gaan werken aan keuzewerk/keuzekast. Als dit afgerond is, kleuren ze het desbetreffende vakje in.	De kinderen plannen aan het begin van de week wanneer ze gaan werken aan keuzewerk/keuzekast. Als dit afgerond is, kleuren ze het desbetreffende vakje in.
Presentatie	Resultaten worden regelmatig bekeken en besproken in de kring. Het kind vertelt waarom en hoe hij of zij dit heeft gemaakt. Af en toe worden er	Resultaten worden regelmatig bekeken en besproken in de kring. Het kind vertelt waarom en hoe hij of zij dit heeft gemaakt. Af en toe worden er	Resultaten worden regelmatig bekeken, besproken en gepresenteerd in de groep, wanneer daar tijd voor is	Resultaten worden regelmatig bekeken, besproken en gepresenteerd in de groep, wanneer daar tijd voor is	Resultaten worden regelmatig bekeken, besproken en gepresenteerd in de groep, wanneer daar tijd voor is	Als het kind klaar is met zijn/haar keuzewerk, kan hij/zij een afspraak met de leerkracht maken om dit te presenteren/ uit te voeren.	Als het kind klaar is met zijn/haar keuzewerk maakt hij/zij een afspraak met de leerkracht om dit te presenteren/ uit te voeren.	Als het kind klaar is met zijn/haar keuzewerk maakt hij/zij een afspraak met de leerkracht om dit te presenteren/ uit te voeren.

	foto's gemaakt van het kind en zijn bouwwerk/ constructie. Deze foto's gaan in de map waarin ook van elk thema een product verzameld is.	foto's gemaakt van het kind en zijn bouwwerk/ constructie. Deze foto's gaan in de map waarin ook van elk thema een product verzameld is.						
Notatie	Alle activiteiten hangen op het kiesbord. Kinderen zijn zelf verantwoordelijk voor variatie in keuze van activiteiten.	Alle activiteiten hangen op het kiesbord. Kinderen zijn zelf verantwoordelijk voor variatie in keuze van activiteiten.	De kinderen kleuren de opdrachten die af zijn met de kleur van de dag.	-De kinderen noteren de activiteit na het bespreken/ inplannen van de weektaak op maandag. -De leerkracht noteert in zijn/ haar map wat elk kind als keuzewerk heeft gekozen, wanneer het 8 weken eraan heeft gewerkt, moet het gaan presenteren en vindt er een beoordeling plaats.	-De kinderen noteren de activiteit na het bespreken/ inplannen van de weektaak op maandag. -De leerkracht noteert in zijn/ haar map wat elk kind als keuzewerk heeft gekozen, wanneer het 8 weken eraan heeft gewerkt, moet het gaan presenteren en vindt er een beoordeling plaats.	-De kinderen noteren de activiteit na het bespreken/ inplannen van de weektaak op maandag. -De leerkracht noteert in zijn/ haar map wat elk kind als thema/onderzoeksvraag heeft gekozen. Wanneer hij/zij 8 weken eraan heeft gewerkt, zal hij/zij gaan presenteren en vindt er een beoordeling plaats. (Dit heeft momenteel direct verband met wereldverkenning Da Vinci)	- De kinderen noteren de activiteit na het bespreken van de weektaak op maandag. - De leerling noteert in de map van de leerkracht wat hij/zij als keuzewerk heeft gekozen.	- De kinderen noteren de activiteit na het bespreken van de weektaak op maandag. - De leerling noteert in de map van de leerkracht wat hij/zij als keuzewerk heeft gekozen.

Bijlage 7 Coöperatieve werkvormen en taakrollen

Coöperatieve werkvormen

<p><u>1. Zoek iemand die</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Groepsopdracht, - Leerkracht geeft diverse individuele opdrachten, - Leerlingen zoeken elkaar n.a.v. het goede antwoord, - Uitleggen aan de groep waarom zij elkaar hebben gekozen. 	<p><u>7. Imiteer</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Tweetallen met een scheidingswand ertussen, - Één maakt de opdracht, - Geeft daarna aanwijzingen aan de ander, - Resultaten samen vergelijken.
<p><u>2. Duo's</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - In tweetallen, - Verwoorden wat je doet, - Elkaar helpen/coachen. 	<p><u>8. Denken-delen-uitwisselen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerkracht geeft onderwerp of open vraag met verschillen antwoorden, - Leerlingen geven om de beurt mondeling antwoord, - Iedere leerling krijgt evenveel tijd.
<p><u>3. Woordenweb/mindmap</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Groepswerk, - Om de beurt opschrijven, - Relaties verbinden, - Toelichten in de groep. 	<p><u>9. Interview</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Tweetallen, - Zelf vragen bedenken, - Wisselen van rol.
<p><u>4. Rotonde</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Groepsopdracht, - Om de beurt antwoord geven, - Één leerling geeft klassikaal antwoord. 	<p><u>11. Brainstorm</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Groepswerk, - Een open vraag, - Om de beurt een antwoord - Delen met de klas.
<p><u>5. Placemat</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Groepswerk, - Individueel opschrijven, - Antwoorden vergelijken, - Gezamenlijk antwoord kiezen. 	<p><u>12. Commentaar op tournee</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Groepsopdracht, - Rouleren naar elk project, - Positieve feedback opschrijven, - Samen de eigen feedback lezen.
<p><u>6. Dobbelen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Tekst samen lezen, - Dobbelen, - Vragen en antwoorden bedenken. 	<p><u>13. Wandel wissel uit</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Rondlopen, - Teken van de leerkracht, - Antwoorden uitwisselen.

Figuur 16 Coöperatieve werkvormen IKC De Bosmark

Taakrollen

<p>- Volumeregelaar Deze leerling houdt het volume in de gaten en spreekt leerlingen daarop aan.</p>	<p>- Tijdbewaker Deze leerling houdt in de gaten of leerlingen taakgericht (genoeg) bezig zijn om op tijd de leerdoelen te behalen.</p>
<p>- Aanmoediger De leerling enthousiasmeert en houdt de sfeer in de groep positief.</p>	<p>- Tafelmanager De leerling zorgt ervoor dat de tafelindeling zo is ingericht dat er samen overlegd en samengewerkt kan worden.</p>
<p>- Materiaalmanager De leerling denkt na welke materialen nodig zijn en zorgt dat deze er komen.</p>	

Figuur 17 Taakrollen IKC De Bosmark

Bijlage 8 Bestaande lijnen zelfstandig leren

Leerlijn zelfstandig leren IKC De Bosmark, Schaersvoorde en Bluemers.

De lijnen zelfstandig leren zullen hieronder weergegeven worden zoals deze in dit onderzoek naar voren zijn gekomen. In de tekst zullen er stukken tekst oranje of groen zijn. Oranje geeft een overlapping aan en groen geeft aan dat er een gat zit in de bestaande lijn.

Activiteiten	Groep 6	Groep 7	Groep 8	VO <i>Schaersvoorde en Bluemers</i>
Plannen	<p><u>- Weektaakoverzicht.</u> Taken worden op maandag ingepland voor de hele week met de kleuren van de dagen van de week.</p> <p><u>- Wereldoriëntatie.</u> Leerlingen werken aan hun opdracht op school binnen de tijd van de methode DaVinci. De leerkracht begeleid leerlingen klassikaal stap voor stap in het proces om leerlingen, vooral ICT, vaardigheden aan te leren.</p> <p><u>- Toetsen.</u> Leerlingen plannen zelf wanneer zij, buiten schooltijd, leren voor een opdracht. Leerlingen schrijven alleen de deadline op. Bijvoorbeeld voor een topotoets, pitch, spreekbeurt of boekbespreking.</p>	<p><u>- Weektaakoverzicht.</u> Taken worden op maandag ingepland voor de hele week met de kleuren van de dagen van de week.</p> <p><u>- Wereldoriëntatie.</u> Leerlingen werken aan hun opdracht op school binnen de tijd van de methode DaVinci. Leerlingen plannen zo veel mogelijk zelf en de leerkracht houdt in de gaten of leerlingen op schema lopen en stuurt dit eventueel bij.</p> <p><u>- Toetsen.</u> Leerlingen plannen zelf wanneer zij, buiten schooltijd, leren voor een opdracht. Leerlingen schrijven alleen de deadline op. Bijvoorbeeld voor een topotoets, pitch, spreekbeurt of boekbespreking.</p>	<p><u>- Weektaakoverzicht.</u> Taken worden op maandag ingepland voor de hele week met de kleuren van de dagen van de week. In groep 8 komt daar bij dat leerlingen ook per dag plannen aan welke taak ze per kwartier in de tijd van zelfstandig werken gaan werken. Dit is één uur per dag.</p> <p><u>- Wereldoriëntatie.</u> Leerlingen krijgen een einddatum wanneer hun opdracht klaar moet zijn. Leerlingen plannen zelf en de leerkracht zit erbij om eventuele begeleiding te bieden. De leerkracht helpt de zwakkere leerlingen door hen te begeleiden of de opdracht aan te passen.</p> <p><u>- Toetsen.</u> Leerlingen plannen zelf wanneer zij, buiten schooltijd, leren voor een opdracht. Leerlingen schrijven alleen de deadline op. Bijvoorbeeld voor een topotoets, pitch, spreekbeurt of boekbespreking. In groep 8 komt daar ook bij dat leerlingen een eindwerkstuk maken waarin staat waar zij zichzelf over 30 jaar zien. Hier maken ze een creatieve opdracht bij en deze presenteren ze in de klas.</p>	<p><u>- Geen</u> Leerkrachten geven per les aan wat leerlingen moeten maken en wat het huiswerk is voor de volgende les.</p> <p><u>- Wereldoriëntatie.</u> Bij wereldoriëntatie komt het niet vaak voor dat leerlingen zelfstandig plannen. Alleen soms bij het maken van een presentatie of werkstuk. Leerlingen nemen zelf initiatief wanneer zij hulp nodig hebben.</p> <p><u>- Toetsen.</u> Leerlingen plannen zelf wanneer zij, buiten schooltijd, leren voor een opdracht. Leerlingen schrijven alleen de deadline op. Bijvoorbeeld voor een toets, werkstuk of presentatie. Daarnaast plannen leerlingen zichzelf binnen de uren van keuzewerktijd (KWT) in bij een vak om extra uitleg te krijgen en/of te oefenen voor een toets.</p>
Samenwerken	<u>Zelfstandig (ver)werken</u>	<u>Zelfstandig (ver)werken</u>	<u>Zelfstandig (ver)werken</u> Vanaf groep 8 werken	<u>Zelfstandig (ver)werken.</u> In de eerste klas

	<p>In groep 6 koppelt de leerkracht leerlingen aan elkaar met samenwerken. Soms kiezen leerlingen zelf een medeleerling om mee samen te werken. Op de weektaak staan twee smileys wanneer leerlingen samen mogen werken aan die opdracht.</p> <p><u>Coöperatieve werkvormen.</u> In de les worden regelmatig coöperatieve werkvormen gebruikt om samenwerking tussen leerlingen te stimuleren. Bij groepsopdrachten worden soms taakrollen gebruikt om taken te verdelen.</p> <p><u>Wereldoriëntatie en andere projecten.</u> Leerlingen werken steeds samen bij het plannen en uitvoeren van een opdracht. Bijvoorbeeld het maken van een presentatie rondom een thema van DaVinci of het uitvoeren van opdrachten in een projectweek.</p>	<p>Vanaf groep 7 kiezen leerlingen zelf met wie ze samen willen werken. De leerkracht stimuleert leerlingen steeds om een andere leerling te kiezen. Op de weektaak staan twee smileys wanneer leerlingen samen mogen werken aan die opdracht.</p> <p><u>Coöperatieve werkvormen.</u> In de les worden regelmatig coöperatieve werkvormen gebruikt om samenwerking tussen leerlingen te stimuleren. Bij groepsopdrachten worden soms taakrollen gebruikt om taken te verdelen.</p> <p><u>Wereldoriëntatie en andere projecten.</u> Leerlingen werken steeds samen bij het plannen en uitvoeren van een opdracht. Bijvoorbeeld het maken van een presentatie rondom een thema van DaVinci of het uitvoeren van opdrachten in een projectweek.</p>	<p>leerlingen veel zelfstandig.. Bij samenwerkingsopdrachten kiezen leerlingen zelf met wie ze samen willen werken. Het doel aan het einde van groep 8 is dat leerlingen met iedere andere leerling samen zouden kunnen werken. Op de weektaak staan twee smileys wanneer leerlingen samen mogen werken aan die opdracht.</p> <p><u>Coöperatieve werkvormen.</u> In de les worden regelmatig coöperatieve werkvormen gebruikt om samenwerking tussen leerlingen te stimuleren. Bij groepsopdrachten worden soms taakrollen gebruikt om taken te verdelen.</p> <p><u>Wereldoriëntatie en andere projecten.</u> Leerlingen werken steeds samen bij het plannen en uitvoeren van een opdracht. Bijvoorbeeld het maken van een presentatie rondom een thema van DaVinci. In groep 8 zijn er soms ook samenwerkingsprojecten met de eerste klas van Schaersvoorde. Bijv. moordmystery.</p>	<p>(ver)werken leerlingen veelal zelfstandig of met iemand samen de verwerkingsopdrachten uit de les. Leerlingen kiezen zelf met wie ze samen willen werken. De leerkracht stimuleert leerlingen steeds om een andere leerling te kiezen.</p> <p><u>Coöperatieve werkvormen.</u> In de les worden coöperatieve werkvormen ingezet wanneer leerkrachten hier kansen voor zien. Op dit moment gebeurt het niet vaak. Het doel is om dit vaker te doen.</p> <p><u>Wereldoriëntatie en andere projecten.</u> Leerlingen werken steeds samen bij het plannen en uitvoeren van een opdracht. Bijvoorbeeld het maken van een presentatie rondom een thema van geschiedenis. In de eerste klas zijn er soms ook samenwerkingsprojecten met groep 8 van IKC De Bosmark.</p>
<p>Leerdoelen opstellen</p>	<p><u>Per week:</u> Weektaakdoelen. Leerlingen stellen soms op maandag een leerdoel op voor die week op basis van de lesdoelen van die week. Soms stelt de leerling ook een vaardigheidsdoel op voor bijvoorbeeld zijn werkhouding om het leerdoel te behalen.</p>	<p><u>Per week:</u> Weektaakdoelen. Leerlingen lezen op maandag de lesdoelen van de week door en kiezen een vaardigheidsdoel van de lijst vaardigheidsdoelen van SLO.</p>	<p><u>Per week:</u> Weektaakdoelen. Leerlingen stellen op maandag geheel zelfstandig een leerdoel en vaardigheidsdoel voor die week.</p>	<p><u>Per week:</u> Geen. Schaersvoorde start hier volgend jaar mee. Blumers heeft plannen om te starten in 2020.</p>

	<p><u>Per thema</u> Leerlingen stellen een leerdoel, of binnen wereldoriëntatie van de methode DaVinci een onderzoeksvraag, op voor een opdracht over een lessenreeks van een thema. Dit doen zij soms nog onder begeleiding van de leerkracht.</p>	<p><u>Per thema</u> Leerlingen stellen een leerdoel, of binnen wereldoriëntatie van de methode DaVinci een onderzoeksvraag, op voor een opdracht over een lessenreeks van een thema. Dit doen zij soms nog onder begeleiding van de leerkracht.</p>	<p><u>Per thema</u> Leerlingen stellen een leerdoel, of binnen wereldoriëntatie van de methode DaVinci een onderzoeksvraag, op voor een opdracht over een lessenreeks van een thema. Dit doen leerlingen geheel zelfstandig.</p>	<p><u>Per thema</u> Leerlingen stellen een leerdoel, of bij geschiedenis of aardrijkskunde een onderzoeksvraag, op voor een opdracht over een lessenreeks van een bepaald thema.</p>
<p>Reflecteren/ Begeleiding op leerproces</p>	<p><u>Portfoliogesprekken</u> In groep 6 neemt de leerkracht ongeveer twee keer per jaar alle leerlingen apart om de leerling te laten reflecteren aan welke doelen hij heeft gewerkt en waar leerling de komende tijd aan wil werken. Er wordt vooral aandacht gegeven aan het proces hoe de leerling deze doelen wil behalen en wat hij daarvoor nodig heeft van zichzelf en/of anderen.</p> <p><u>Feedback op de werkhouding.</u> Classdojo en taakspel worden gebruikt als beloningssysteem om leerlingen te belonen bij een goede werkhouding. Er wordt altijd van tevoren een beloning afgesproken.</p> <p><u>Feedback geven tussen leerlingen onderling.</u> - Leerlingen geven klassikaal tips en tops na een presentatie, boekbespreking of pitch van een klasgenoot. - Leerlingen controleren werk van elkaar tijdens het zelfstandig samenwerken. Vaak ziet een</p>	<p><u>Portfoliogesprekken</u> Vanaf groep 7 worden deze gesprekken ongeveer vier keer per jaar gehouden.</p> <p><u>Feedback op de werkhouding.</u> In groep 7 gebruiken de leerkrachten een beloningssysteem met smileys.</p> <p><u>Feedback geven tussen leerlingen onderling.</u> - Leerlingen geven klassikaal tips en tops na een presentatie, boekbespreking of pitch van een klasgenoot. - Leerlingen controleren werk van elkaar tijdens het zelfstandig samenwerken. Vaak ziet een medeleerling fouten die een</p>	<p><u>Portfoliogesprekken</u> In groep 8 worden deze gesprekken iedere week gehouden.</p> <p><u>Feedback op de werkhouding.</u> In groep 8 is vaak de werkhouding zodanig goed dat er geen beloningssysteem meer nodig is. Leerkrachten houden in de gaten wanneer ze dit alsnog in moeten zetten.</p> <p><u>Feedback geven tussen leerlingen onderling.</u> - Leerlingen geven klassikaal tips en tops na een presentatie, boekbespreking of pitch van een klasgenoot. - Leerlingen controleren werk van elkaar tijdens het zelfstandig samenwerken. Vaak ziet een medeleerling fouten die een leerling zelf niet zien. - De leerkracht geeft leerlingen soms</p>	<p><u>Schaersvoorde</u> Geen. Volgend schooljaar start Schaersvoorde hier mee.</p> <p><u>Bluemers</u> Twee keer per jaar driehoeksgesprekken tussen leerling, mentor en ouders waarin leerlingen laten zien dat ze reflecteren over aan welke persoonlijke doelen ze hebben gewerkt, waar ze trots op zijn en wat ze kunnen verbeteren.</p> <p><u>Feedback op de werkhouding.</u> Geen. In de eerste klas wordt er vanuit gegaan dat leerlingen zelf weten welke werkhouding van ze verwacht wordt en zich hier aan houden.</p> <p><u>Feedback geven tussen leerlingen onderling.</u> - Leerlingen geven klassikaal tips en tops na een presentatie van een klasgenoot. - Leerlingen geven elkaar feedback tijdens of na een samenwerkingsopdracht.</p>

	medeleerling fouten die een leerling zelf niet zien.	leerling zelf niet zien.	opdrachten om gerichte feedback te geven bij een bepaald onderdeel. Bijv. over bepaalde vormen bij creatieve opdrachten.	
Leerlijn zelfregulatie Zie 1.3.1 van het theoretisch onderzoek	<p><u>1. Klassikaal onderwijs.</u> In groep 6 worden er klassikale lessen gegeven om ervoor te zorgen dat iedereen dezelfde stof aangeboden krijgt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Engels, Duits en verkeer.</p> <p><u>2. Convergente differentiatie.</u> Er worden lessen gegeven met daarna de verwerking op basis-, plus- of intensief niveau. Dit is leerkrachtgestuurd. Dit is bijvoorbeeld het geval bij taal en rekenen.</p> <p><u>3. Divergente differentiatie.</u> Leerkrachten geven aan welke opdrachten leerlingen maken wanneer ze de stof uit de instructie wel en/of niet goed beheersen. Leerlingen kiezen zelf welke opdrachten ze maken. *Keuzekast. Leerlingen krijgen één keer per week tijd om zelfstandig of samen met een activiteit uit de keuzekast van de middenbouw aan de slag te gaan. Bijv. meervoudige intelligentie (M.I.)kaarten, boomwhackers en reken- of taalspellen.</p> <p><u>4. Persoonlijke leerroutes.</u></p>	<p><u>1. Klassikaal onderwijs.</u> In groep 7 worden er klassikale lessen gegeven om ervoor te zorgen dat iedereen dezelfde stof aangeboden krijgt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Engels, Duits en verkeer.</p> <p><u>2. Convergente differentiatie.</u> Er worden lessen gegeven met daarna de verwerking op basis-, plus- of intensief niveau. Dit is leerkrachtgestuurd. Dit is bijvoorbeeld het geval bij taal en rekenen.</p> <p><u>3. Divergente differentiatie.</u> Leerkrachten geven aan welke opdrachten leerlingen maken wanneer ze de stof uit de instructie wel en/of niet goed beheersen. Leerlingen kiezen zelf welke opdrachten ze maken. *Leerlingen krijgen één keer per week tijd om zelfstandig of samen met een activiteit uit de keuzekast van de bovenbouw aan de slag te gaan. Bijv. programmeren, strategiespellen, M.I. kaarten en reken- of taalspellen.</p> <p><u>4. Persoonlijke leerroutes.</u></p>	<p><u>1. Klassikaal onderwijs.</u> In groep 8 worden er klassikale lessen gegeven om ervoor te zorgen dat iedereen dezelfde stof aangeboden krijgt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij Engels, Duits en verkeer.</p> <p><u>2. Convergente differentiatie.</u> In groep 8 worden er lessen gegeven met daarna de verwerking op basis-, plus- of intensief niveau. Dit is in het eerste half jaar van groep 8 leerkrachtgestuurd. Dit is bijvoorbeeld het geval bij taal en rekenen.</p> <p><u>3. Divergente differentiatie.</u> In groep 8 bepalen leerlingen zelf welk niveau ze wel/niet goed beheersen. Dit wordt bijvoorbeeld bij rekenen gedaan aan de hand van een schaduwtoets. Leerlingen bepalen zelf welk niveau ze vervolgens maken bij rekenen. Dit is in het tweede half jaar van groep 8 een leerlinggestuurd proces.</p> <p><u>4. Persoonlijke leerroutes.</u></p>	<p><u>1. Klassikaal onderwijs.</u> Op het VO wordt vooral gebruik gemaakt van klassikaal onderwijs omdat leerlingen op het VO zijn al ingedeeld in de niveaus vmbo, havo of vwo en volgen onderwijs op dat niveau.</p> <p><u>2. Convergente differentiatie.</u> Geen. Het is voor leerkrachten lastig de capaciteiten van leerlingen in te schatten door de korte contactmomenten.</p> <p><u>3. Divergente differentiatie.</u> Op beide VO-scholen zijn er een aantal leerkrachten die met hun methode bij de verwerking gebruik maken van basis-, plus- of intensief niveau. Leerlingen kiezen zelf welk niveau ze maken en sturen dit bij wanneer zij merken dat ze meer/minder aan kunnen. Op Schaersvoorde is dat bijvoorbeeld bij Wiskunde en op Bluemers is dat bij Nederlands. Daarnaast kiezen leerlingen een vak bij de KWT uren waar zij extra uitleg voor krijgen en/of extra kunnen oefenen voor de toets.</p> <p><u>4. Persoonlijke leerroutes.</u></p>

	Hier is geen sprake van omdat de leerkracht altijd kaders zal moeten geven om aan de kerndoel en leerlijnen te voldoen.	Hier is geen sprake van omdat de leerkracht altijd kaders zal moeten geven om aan de kerndoel en leerlijnen te voldoen.	Hier is geen sprake van omdat de leerkracht altijd kaders zal moeten geven om aan de kerndoel en leerlijnen te voldoen.	Hier is geen sprake van omdat de leerkracht altijd kaders zal moeten geven om aan de kerndoel, leerlijnen en examendoelen te voldoen.
--	---	---	---	---

Figuur 18 Bestaande lijnen zelfstandig leren

Bijlage 9 Uitgewerkte focusgroepen en interview

Hieronder worden de volledig uitgewerkte focusgroepen PO en VO, het interview met de expert zelfsturing en de evaluatie van de materialen met PO weergegeven.

Focusgroep PO	
Luisterpunten	Antwoorden
Activiteiten	<p>Weektaak Iedere week krijgen de leerlingen op maandag een overzicht van alle lessen en taken van die week. Hierop staan de geplande instructies en de verwerkingsopdrachten, maar ook extra taken als redactiesommen, spelling oefenen, een kwartier lezen en de keuzekast. Leerlingen plannen zelf in welke taak ze op welke dag gaan doen zodat ze alles aan het einde van de week af hebben. Vanaf groep 7 staan alle lesdoelen op de achterkant van de weektaak zodat leerlingen weten wat ze die week gaan leren en vanaf groep 8 moeten leerlingen per kwartier van de weektaaktijd inplannen wanneer ze aan welk lesdoel werken. Iedere dag krijgen leerlingen minimaal drie kwartier weektaaktijd om de verwerking van de lessen af te maken en/of zelfstandig verder te werken aan andere taken van hun weektaak.</p> <p>Wereldoriëntatie Leerlingen stellen, onder begeleiding van de leerkracht eigen leerdoelen op binnen het thema van de methode DaVinci. Het leerproces verloopt volgens de cirkels van onderzoekend en ontwerpend leren. Dit wordt vaak in een groepje gedaan en leerlingen mogen kiezen of zij bijvoorbeeld een muurkrant, lijddijn of Prezi presentatie willen maken om het leerdoel te halen. Wel moeten leerkrachten erop letten dat leerlingen niet steeds dezelfde manier gebruiken.</p> <p>Portfoliogesprekken Er worden portfoliogesprekken met de leerlingen gehouden om te bespreken aan welke lesdoelen de leerlingen deze week werken. Hebben de leerlingen de lesdoelen behaald? Waarom wel/niet? Wat heeft de leerling nodig om de lesdoelen te behalen? In het gesprek ligt de focus dus op het leerresultaat, maar ook zeker op het leerproces die leerlingen doormaken. Deze gesprekken worden door de leerlingen bijgehouden in een mapje met tabbladen van rekenen, spelling, taal en persoonlijke doelen doordat leerlingen na ieder gesprek in ongeveer drie zinnen opschrijven wat er besproken is.</p> <p>Creatieve opdrachten Tijdens creatieve opdrachten proberen de leerkrachten van groep 6, 7 en 8 een zo open mogelijke opdracht te geven met een duidelijk einddoel. Dit zorgt ervoor dat leerlingen zelf moeten gaan bedenken wat zij precies gaan maken, welke materialen zij daarvoor nodig hebben en hoe zij dat voor elkaar gaan krijgen. De leerkrachten zorgen voor voldoende materialen en leerlingen maken met elkaar een plan om met deze materialen het einddoel te behalen.</p> <p>Bijzondere activiteiten Soms zijn er op IKC De Bosmark bijzondere activiteiten zoals een projectweek of een kerstviering. Leerlingen van groep 8 verzorgen bijvoorbeeld de kerstviering op school en werken in groepjes samen om dit zonder hulp van de leerkracht voor te bereiden. Bijv. aankleding, kerstverhaal, etc. Bij projectweken hebben leerlingen bijvoorbeeld geholpen een oplossing te bedenken voor een probleem die bedrijven in de omgeving van Dinxperlo hadden. Een voorbeeld hiervan is dat het bedrijf Envelopprint was afgekeurd omdat zij niet voldeden aan de milieutechnische richtlijnen. De leerlingen moesten dus iets bedenken om het bedrijf te verduurzamen. Zo zagen tijdens de rondleiding een aantal leerlingen dat er om ieder pakketje enveloppen plastic folie werd gedaan. Dit is het eerst dat mensen weggoien</p>

	<p>als zij een nieuw pakketje enveloppen kopen. Leerlingen bedachten dus dat hier makkelijk een papieren bandje omheen kon i.p.v. die berg plastic iedere keer. Een makkelijk, toepasbaar alternatief waar het bedrijf heel blij mee was.</p>
<p>Vaardigheden</p>	<p>Leerlingvaardigheden</p> <p>Metacognitie De leerkrachten van IKC De Bosmark zien metacognitie als meest belangrijk bij zelfstandig leren. Leerkrachten vinden het belangrijk dat een leerling reflecteert over hoe hij het heeft gedaan en hoe hij het de volgende keer zou doen. Het gaat er volgens hen vooral om dat leerlingen hun taken goed kunnen plannen en uitvoeren, vinden zij. In groep 8 merkte de leerkracht op dat leerlingen nog niet erg goed kunnen plannen en daarom heeft zij het rooster per kwartier achterop de weektaak bedacht.</p> <p>Leerkrachtvaardigheden</p> <p>Bewustwording In groep 6, 7 en 8 zijn de leerkrachten erg bezig met leerlingen begeleiden bij het halen van de leerdoelen door te 'ondertitelen'. De leerkracht loopt rond en stelt vragen om het leerproces in beeld te brengen en leerlingen handvatten te geven om zelfstandig verder te werken. De leerkrachten willen leerlingen bewust maken van dat ze aan het leren zijn. Leerkrachten stellen bijvoorbeeld vragen als 'Waar ben je nu? Waar wil je naartoe? Wat heb je daarvoor nodig?' Bij de methodiek DaVinci hangen de cirkels voor onderzoekend en ontwerpend leren bij de meeste leerkrachten in de klas.</p> <p>In iedere klas is er iedere dag drie kwartier tijd om zelfstandig te werken aan de weektaak. De leerkracht van groep 8 heeft vanaf één moment alleen nog maar de woorden 'zelfstandig leren' op het bord geschreven, in plaats van het gebruikelijke 'zelfstandig werken'. Toen leerlingen vroegen waarom er nu 'leren' staat i.p.v. 'werken' legde de leerkracht uit dat leerlingen zelfstandig bezig zijn met leerdoelen halen. Ze zei letterlijk 'want moet je eens nagaan hoe veel je <u>leert</u> tijdens zelfstandig werken. Je bent niet zomaar zelfstandig aan het werk omdat ik dat van je wil, maar je bent zelfstandig aan het leren zodat je straks weet wanneer je de letter x moet gebruiken'. Het gaat steeds om bewustwording dat ze op school zitten voor zichzelf, om zelf wat te leren. Sommige leerlingen begrijpen dit heel goed en bij sommigen gaat dit er lastig in.</p> <p>Differentiatie Leerkrachten van groep 6, 7 en 8 van IKC De Bosmark valt het voornamelijk op dat de theoretische kinderen goed kunnen plannen en zij weten vaak precies wat ze nodig hebben om aan de slag te kunnen gaan. De praktische kinderen van de groep hebben eigen leerlijnen en vinden dit nog heel moeilijk. Zij kunnen daardoor lastig meekomen met de rest van de groep. Ze doen nu wel mee met rekenen, maar taal is echt te moeilijk dus op deze momenten moet hen eigenlijk iets anders worden aangeboden. Nu wordt dit nog opgelost door Henry, de conciërge. Als hij hulp nodig heeft dan neemt hij deze kinderen mee uit de klas om bijvoorbeeld in de tuin te gaan werken. De leerlingen vinden dit geweldig maar de leerkrachten vinden dit geen oplossing want het is niet structureel en niet doelmatig. Zij zouden het liefst zien dat zij deze leerlingen praktische hulpmiddelen aan kunnen bieden wat zij zelfstandig, doelgericht en op hun niveau kunnen doen.</p>
<p>Leermiddelen</p>	<p>Weektaak Hierop geven leerlingen aan op welk moment ze aan welke taak/welk doel werken.</p> <p>Portfolio In het portfolio worden alle les- en leerdoelen van leerlingen wekelijks besproken.</p> <p>Samenwerken Vaak evalueren leerlingen met elkaar hoe het leerproces is verlopen en welke verbeteringen daar nog in te doen zijn.</p> <p>Keuzekast Leerlingen mogen één keer per week op een afgesproken tijd met de keuzekast aan de slag.</p>

	<p>Hierin staan allerlei smartgames waarbij leerlingen denkvaardigheden trainen. Het zijn veel ruimtelijke opdrachten waarbij een begin- en eindsituatie gegeven wordt en waarbij leerlingen zelf moeten uitzoeken hoe zij dit voor elkaar gaan krijgen. Het is leuk om leerlingen hierbij samen te laten werken zodat ze erover kunnen praten en samen tot een oplossing kunnen komen. Ze leren veel door 'trial and error'.</p> <p>Losse activiteiten en materialen</p> <p>Op IKC De Bosmark worden regelmatig losse opdrachten gegeven met alleen een doel, bijvoorbeeld bij creatieve opdrachten. Leerkrachten verzamelen veel verschillende soorten materialen zodat leerlingen zelf de invulling kunnen bepalen. Soms worden er bij losse opdrachten ook meervoudige intelligentie (MI) kaarten gebruikt waardoor leerlingen zelf kunnen kiezen op welke manier zij willen leren. Ook hebben leerkrachten soms creatieve ideeën voor activiteiten in de klas. Bijvoorbeeld het nabouwen van een plattegrond, dus van platte vlak naar ruimtelijk. Een ander voorbeeld is informatie opzoeken over het oranje huis. Waar staat het? Waar komt het vandaan? Leerlingen zoeken dat uit, soms in boeken, soms op de computer. Dit mogen leerlingen zelf invullen. De één maakt een tijdbalk, de andere een stamboom.</p>
<p>Doorgaande lijn Zelfstandig leren</p>	<p>Doorgaande lijn in groep 6, 7 en 8 in de doelen van de weektaak</p> <p>In groep 6 wordt er nog sporadisch aan het begin van de week gekeken naar de lesdoelen van de week. Waar wil de leerling nog aan werken? Wil de leerling werken aan een lesdoel of een meer persoonlijk doel? Dit wordt gedaan om leerlingen bewust te maken van de doelen die behaald moeten worden. Vanaf groep 7 wordt dit iedere week gedaan. De lesdoelen staan dan ook pas op de achterkant van de weektaak en deze worden met de leerkracht geëvalueerd in het portfoliogesprek. In groep 8 komt dit ook iedere week terug en moeten leerlingen per kwartier inplannen waar zij aan werken tijdens de weektaaktijd.</p> <p>Gaten en/of overlappingsen naar het VO</p> <p>De doorgaande lijn van IKC De Bosmark naar Schaersvoorde op het gebied van zelfstandig leren verloopt nog niet geheel soepel, zeggen de leerkrachten van IKC De Bosmark. In een coachingscursus die PO en VO leerkrachten met elkaar volgden kunnen leerkrachten veel van elkaar leren. Zo doet IKC De Bosmark aan portfoliogesprekken en daardoor start Schaersvoorde volgend jaar met coachingsgesprekken zodat de focus ook op het VO meer komt te liggen op het leerproces. Nu ligt in het VO de focus nog erg op het leerresultaat. Schaersvoorde heeft in die cursus ook aangegeven dat hun startdoelen op het gebied van zelfstandig leren lager liggen dan waar IKC De Bosmark hun einddoelen liggen. Dit maakt dat er overlappingsen te zien zijn in de doorgaande lijn. Schaersvoorde heeft aangegeven hun startdoelen nog eens onder de loep te nemen. Leerkrachten van IKC De Bosmark vinden het een mooie stap dat Schaersvoorde aan het mee veranderen is. Het helpt volgens hen niet om te zeggen wat leerlingen moeten maken, daar gaat de motivatie ook helemaal van weg omdat ze niet meer bewust bezig zijn. Dat leerproces moet bewust doorgemaakt worden.</p> <p>Rekenen groep 8 in eerste klas Schaersvoorde</p> <p>De pluskinderen van rekenen van groep 8 volgen rekenlessen op Schaersvoorde.</p> <p>VO leerkrachten in het PO</p> <p>Aan het einde van het schooljaar komen leerkrachten van Schaersvoorde al lessen 'leren leren' geven op IKC De Bosmark. Dit doen zij om aan te geven dat alles op het VO gewoon door gaat. Ook komt er een wiskundedocent langs om duidelijk te maken dat rekenen op PO en wiskunde op VO geen verschillende werelden zijn.</p> <p>Verbeteringssuggesties VO</p> <p>Volgens hen staan de leerkrachten van het VO erg open voor verandering. Waarschijnlijk is er vooral veel onwetendheid over hoe ze dingen aan moeten pakken. De contactpersoon PO-VO heeft al groepen rekenen, taal en Engels opgezet om dit soort dingen met elkaar te bespreken en van elkaar te leren. Volgens de leerkrachten van IKC De Bosmark zou dit vaker moeten om de samenwerking en de doorgaande lijnen te bevorderen.</p>

	<p>Verbeteringssuggesties PO</p> <p>De behoefte van de leerkrachten van IKC De Bosmark ligt vooral op hoe de leerlingen met eigen leerlijnen op weg geholpen kunnen worden. Zij kunnen op bepaalde momenten van de dag niet meekomen met de rest van de leerlingen en hebben daarom zelf een praktisch hulpmiddel nodig om zelfstandig aan de slag te kunnen. Vaak gaan deze leerlingen naar BKL, praktijkonderwijs en soms LWO. Op Schaersvoorde zit ook BKL 1 en 2 dus wellicht hebben zij ideeën. Ook wil IKC De Bosmark de weektaak meer lerend maken door alleen doelen te benoemen i.p.v. aan te geven welke les en welke bladzijde de leerlingen moeten maken. Leerlingen leren zo zelfstandig een lesdoel te behalen op een eigen manier, eigen niveau en eigen tempo. Zo krijgt de leerling meer eigenaarschap en verantwoordelijkheid.</p>
--	---

Figuur 19 resultaten focusgroep PO

Focusgroep VO	
Luisterpunten	Antwoorden
Activiteiten	<p>Schaersvoorde</p> <p>Leerlijn zelfregulatie</p> <p>Op Schaersvoorde is een verschuiving te zien van zelfstandig (ver)werken naar zelfstandig leren. Voorheen gaven leerkrachten vooral les aan de hand van de methode en moesten leerlingen ‘gewoon’ het boek volgen. Tegenwoordig proberen leerkrachten leerlingen steeds meer vaardigheden aan te leren zodat zij steeds meer zelfstandig leren te leren. Daarnaast proberen leerkrachten leerlingen in hun lessen steeds meer keuzemogelijkheden te geven zodat leerlingen meer gemotiveerd zijn tot leren. In de nieuwe wiskundemethode van Schaersvoorde wordt al meer gedifferentieerd doordat er drie verschillende leerroutes zijn die leerlingen kunnen volgen: een ondersteunende, doorlopende of uitdagende leerroute. Leerlingen houden zelf in de gaten welke leerroute zij aan kunnen en sturen deze op tijd bij wanneer ze merken dat een leerroute te makkelijk/moeilijk is. Verder proberen de leerkrachten een eigen draai te geven aan methodelessen door bijvoorbeeld zelf lesmateriaal te ontwerpen. Wel verschilt dit per vakdocent. Ook geven leerkrachten vaak de mogelijkheden om te kiezen tussen verwerking op papier of op de laptop. Op de computer zijn, naast de reguliere opdrachten, extra opdrachten die leerlingen kunnen uitvoeren om op eigen wijze aan het leerdoel te werken. Zo staan er bijvoorbeeld linkjes in naar filmpjes, leerzame spelletjes en kunnen leerlingen oefentoetsen of herhalingsopdrachten maken. De leerkracht loopt rond, motiveert en begeleidt het leerproces zodat leerlingen het leerdoel behalen. Ook motiveert de leerkracht de leerlingen om verschillende manieren van werken te proberen en te kijken wat bij hen past.</p> <p>Leerdoel/vaardigheidsdoel in de les</p> <p>Soms geven leerkrachten in het begin van de les een opdracht om een leerdoel te halen op een eigen manier. Vaak stellen leerlingen hier een vaardigheidsdoel, bijvoorbeeld ‘ik laat me niet afleiden door mijn klasgenoten’, bij op om taakgericht bezig te blijven zijn. De ene leerling maakt dan een mindmap waar de andere leerling een samenvatting maakt. Aan het eind van de les reflecteren leerlingen zelf of ze het leerdoel behaald hebben en hoe ze zich aan hun vaardigheidsdoel hebben gehouden.</p> <p>Werkstukken en presentaties</p> <p>Bij grotere opdrachten wordt een leerdoel over een lessenreeks getrokken en dan maken leerlingen een groter werkstuk of bijvoorbeeld een presentatie. Leerkrachten merken dat leerlingen op het VO behoefte hebben aan kaders zodat ze precies weten wat ze moeten doen om de toets te halen. Ook ouders verwachten nog steeds van leerkrachten dat zij precies aangeven wat hun kind thuis aan zijn huiswerk moet doen.</p> <p>Coachingsgesprekken</p> <p>Vanaf volgend schooljaar start Schaersvoorde met coachingsgesprekken. Deze zullen één keer in de week of in de twee weken gaan plaatsvinden tussen leerling en mentor. Hierin wordt gekeken naar hoe de leerling bezig is (geweest) om de leerdoelen te behalen. Leerlingen</p>

	<p>krijgen vaardigheden aangeleerd om uiteindelijk zelfstandig te kunnen reflecteren en hun proces bij te kunnen sturen en daarnaast geeft het de mentoren meer inzicht in de capaciteiten van leerlingen. Hierdoor kan wellicht zelfstandig leren meer aan bod komen.</p> <p>Bijzondere activiteiten PO-VO Leerlingen van de eerste klas van Schaersvoorde werken met bijzondere projecten regelmatig samen met leerlingen van groep 8 van IKC De Bosmark. Zo hebben ze samen een keer een moordmysterie gedaan in het Welinkbos waarbij ze erachter moesten komen wie de moordenaar was door in het dorp vragen te stellen aan acteurs. Ook gaan de plusleerlingen van groep 8 van IKC De Bosmark één uur per week naar Schaersvoorde om wiskundeles te volgen met leerlingen van de eerste klas van Schaersvoorde. In deze lessen doen zij bijzondere activiteiten zoals ‘kraak de code’ en hierin zitten allerlei wiskunde opdrachten die zij moeten oplossen om de code te kraken. Wanneer het kraken niet lukt moeten leerlingen dus ook zelf gaan onderzoeken waar het mis is gegaan. De leerkracht loopt rond om te begeleiden.</p> <p>Keuzewerktijd Leerlingen schrijven zich in voor één vak tijdens de keuzewerktijd (KWT) uren. Hierin kijkt de leerkracht samen met leerlingen naar wat de leerling wil leren en hoe de leerling dat wil leren. Leerkrachten stimuleren leerlingen om vakken te kiezen die ze moeilijk vinden. Dit zal steeds beter te begeleiden zijn wanneer de coachingsgesprekken ingevoerd worden.</p> <p>Bluemers Methodeboek als bijbel Leerkrachten van de eerste klas van Bluemers geven aan vooral volgzaam te zijn aan het methodeboek van hun vak. Dit komt doordat de methode opdrachten biedt vanuit de kerndoelen, leerlijnen van SLO en de PTA voor de examendoelen. Toch proberen leerkrachten soms andere werkvormen uit. Zo heeft de leerkracht Nederlands leerlingen eens een ganzenbord laten maken om bepaalde leerdoelen te behalen. Andere leerkrachten laten leerlingen bijvoorbeeld een presentatie maken. Leerlingen krijgen een aantal richtlijnen en de rest mogen ze zelf invullen. Een andere manier is om leerlingen zelf te laten bepalen welke onderwerpen ze moeilijk vinden en ze daar tussentijds een SO over te laten maken. De leerkrachten willen leerlingen helpen eigenaar te zijn over hun leerproces.</p> <p>Driehoeksgesprekken Twee keer per jaar vindt er een driehoeksgesprek plaats tussen de leerling, de mentor en de ouder(s) waarin de oude en nieuwe leerdoelen besproken worden. Leerlingen presenteren hun leerroute en bereiden dit zelf voor. Het doel is dat leerlingen laten zien dat ze kunnen reflecteren. Bluemers heeft nog als doel dat alle leerkrachten coach worden zodat zij leerlingen iedere maandagochtend kunnen helpen bij hun leerproces. Dit zal waarschijnlijk gaan gebeuren wanneer de nieuwbouwlocatie klaar is in 2020.</p> <p>Kunstzinnige oriëntatie Bij kunstzinnige oriëntatie zijn leerkrachten veel bezig met het leerproces. In de onderbouw worden eerst veel vaardigheden aangeleerd zoals het omgaan met materialen zoals klei, verf, hout, etc. In de bovenbouw krijgen leerlingen vrijere opdrachten waarbij ze zelf de werkwijze kiezen. Vaak worden er stappenplannen gebruikt om leerlingen op gang te helpen.</p>
<p>Vaardigheden</p>	<p>Schaersvoorde Leerling Overzicht en plannen De leerkrachten vinden het belangrijk dat leerlingen leren plannen, maar vooral leren overzicht te hebben op wat ze nog moeten doen.</p> <p>Feedback geven en krijgen Leerkrachten vinden het ook belangrijk dat leerlingen samen kunnen werken. Ook moeten ze kunnen omgaan met de feedback die ze krijgen van hun klasgenoten.</p> <p>Reflecteren</p>

	<p>Leerkrachten vinden reflecteren belangrijk omdat leerlingen dan leren nadenken over hun leerproces en deze kunnen bijstellen waar dat nodig is.</p> <p>Samenwerken Leerlingen werken samen om te leren elkaar te helpen en met elkaar te overleggen. De leerkracht is er niet altijd dus leren ze zelfstandig te leren door samen te werken. Dit gaat heel vaak goed, soms wel met wat geklets, en soms gaat dit niet goed. Er zijn wel eens leerlingen die mee proberen te liften met een andere leerling. Dat moet echt gestuurd worden.</p> <p>Motivatie Motivatie zorgt ervoor dat leerlingen willen leren en soms zelfs ook plezier hebben in leren. De leerkracht moet ervoor zorgen dat leerlingen gemotiveerd zijn door ze uitdagende en afwisselende opdrachten aan te bieden en met ze in gesprek te blijven gaan.</p> <p>Leerkracht Leerlingen laten reflecteren door vragen te stellen De leerkracht zou erop getraind moeten zijn vragen te stellen aan leerlingen zodat ze geprikkeld worden om te reflecteren.</p> <p>Motiveren Leerkrachten zien dat intrinsieke motivatie het beste helpt om leerlingen zelfstandig te laten leren. Bij geschiedenis en aardrijkskunde stellen leerlingen daarom soms een eigen leerdoel op rondom een onderwerp. Bij wiskunde zijn de sommen vaak veel van hetzelfde. Daarom maakt de wiskundeleraar wel eens spelletjes op basis van de opdrachten uit het boek zodat leerlingen spelenderwijs leren.</p> <p>Sociaal-emotioneel Leerkrachten vinden dat ze aandacht moeten besteden aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Dit willen ze meer op gaan pakken met de coachingsgesprekken volgend schooljaar.</p> <p>Bluemers Leerlingen Reflecteren Leerkrachten stellen leerlingen vragen om ze te laten nadenken over hun leerproces. Dit komt bijvoorbeeld veel voor bij beeldende vorming.</p> <p>Leerkrachten Sociaal-emotioneel Leerkrachten vinden het belangrijk dat er aandacht is voor de sociaal-emotionele kant van leerlingen. Een fijn klimaat, een goede groepsdynamiek en een focus op positiviteit in de klas zien zij als voorwaarden om leerlingen tot leren te laten komen.</p>
Leermiddelen	<p>Schaersvoorde Magister en It's learning Schaersvoorde heeft digitale software voor leerlingen. Zo hebben zij Magister voor de cijfers, agenda en het huiswerk. Via it's learning vinden leerlingen opdrachten, filmpjes, uitgereikte werkbladen, extra oefenstof per vak en hier kunnen leerlingen hun opdrachten inleveren.</p> <p>Kahoot Kahoot wordt door een aantal leerkrachten gebruikt om leerlingen vlak voor de toets te laten inzien welke onderdelen ze wel/niet beheersen. Zo weten leerlingen waar ze nog extra aandacht aan moeten besteden voor de toets.</p> <p>Bluemers Ipads Bluemers is een iPadschool dus alle leerlingen hebben een eigen iPad met daarin de tekstboeken van de methoden. Voor sommige vakken gebruiken ze ook werkboeken.</p>

	<p>Portfolio en formulier driehoeksgesprekken</p> <p>Leerlingen van Bluemers stellen een portfolio op waarin ze omschrijven wie ze zijn, wat ze willen leren, waarom ze dat willen leren en hoe ze dat willen gaan bereiken. In de mentor- en driehoeksgesprekken worden deze doelen geëvalueerd. Leerlingen vullen een formulier in waarop ze aangeven waar ze aan hebben gewerkt, waar ze trots op zijn, wat ze kunnen verbeteren, welke feedback ze hebben gehad en wat ze daarmee gedaan hebben. In de eerste klas is het nog met dit formulier om leerlingen handvatten te geven. Daarna moeten ze de driehoeksgesprekken volledig zelf voorbereiden.</p>
<p>Doorgaande lijn zelfstandig leren</p>	<p>Schaersvoorde</p> <p>Coachingsgesprekken</p> <p>In groep 8 van IKC De Bosmark worden wekelijks portfoliogesprekken gehouden waarin leerdoelen besproken worden. Volgend jaar gaat Schaersvoorde ook één keer in de week/twee weken starten met coachingsgesprekken zodat de focus meer komt op het leerproces dat op het leerresultaat. Leerkrachten van Schaersvoorde denken dat dit de doorgaande lijn goed zal doen omdat ze doorpakken op wat leerlingen al gewend zijn vanuit IKC De Bosmark. Ook krijgen leerkrachten zo meer inzicht in de capaciteiten van leerlingen waardoor zij in lessen meer kunnen differentiëren en vrijere opdrachten kunnen geven.</p> <p>Het ‘doosje’</p> <p>Leerkrachten van Schaersvoorde merken dat leerlingen van de bovenbouw van groep 8 van IKC De Bosmark al veel weten over bijvoorbeeld het opstellen van leerdoelen, reflecteren, mindmappen, samenvatten, etc. Toch lijkt het alsof leerlingen het lastig vinden het geleerde toe te passen in een nieuwe omgeving. Alsof ze het ‘doosje’ achterlaten wanneer ze op een nieuwe school beginnen. De Bosmark geeft bijvoorbeeld aan leerlingen te leren mindmappen en plannen, maar op Schaersvoorde lijken kinderen dit opeens niet meer te kunnen. Sommige leerkrachten proberen dit weer op te pakken bij het begin en het vanuit hier weer op te bouwen. Zo beginnen ze bijvoorbeeld met het opstellen van een leerdoel binnen één les. Wat wil je leerling leren wat heeft de leerling daarvoor nodig van zichzelf of van anderen om dat leerdoel te behalen.</p> <p>Gezamenlijke lessen PO en VO</p> <p>Om de overgang van PO naar VO zo soepel mogelijk te laten verlopen proberen IKC De Bosmark en Schaersvoorde projecten op te zetten waarbij leerlingen van de onderbouw van Schaersvoorde samen moeten werken met groep 8 leerlingen van IKC De Bosmark. Bijv. moordmystery. Zo hopen ze de overstap naar het VO minder groot te maken door te laten zien dat het leren daar ook gewoon door gaat en zo leren leerlingen alvast een aantal docenten van Schaersvoorde kennen. Ook gaan er leerkrachten van Schaersvoorde naar groep 8 van IKC De Bosmark om leerlingen lessen leren leren te geven. Ook geeft de wiskundedocent van Schaersvoorde in totaal drie keer een uur wiskundeles geven in beide groepen 8 van IKC De Bosmark. Daarnaast volgen de pluskinderen van rekenen één uur per week wiskundeles samen met de eerste klas van Schaersvoorde. Hierin laat de leerkracht van Schaersvoorde opdrachten op havo/vwo-niveau voorbij komen zonder dat dit overlapt met de leerstof van leerjaar 1 op het VO.</p> <p>Knelpunten voor leerkrachten</p> <p>Een knelpunt waar leerkrachten van Schaersvoorde nu vooral nog tegen aan lopen is dat er grote klassen zijn (van ongeveer 20 á 30 leerlingen) en dat zij leerlingen vaak maar een aantal uur in de week zien. Dit zorgt ervoor dat leerkrachten niet optimaal kunnen inschatten wat de capaciteiten van leerlingen zijn en dat weerhoudt leerkrachten om zelfstandig leren in te zetten. Daarnaast vinden pubers het ook niet fijn om anders behandeld te worden dan anderen.</p> <p>Knelpunten voor leerlingen</p> <p>Leerkrachten van Schaersvoorde denken dat het voor leerlingen lastig is dat ze voor ieder vak met een andere leerkracht te maken hebben. Leerlingen hebben niet meer de houvast die ze op het PO hadden want iedere leerkracht heeft zijn eigen werkwijze waar leerlingen in mee</p>

	<p>moeten gaan. Leerkrachten zijn ook van mening dat de mindset van leerlingen en ouders moeten veranderen. In de praktijk zien leerkrachten vaak dat ouders de ervaringen van hun middelbare schooltijd willen projecteren op hun kind. Het onderwijs ziet er tegenwoordig heel anders uit dan vroeger en er wordt meer zelfstandigheid van leerlingen verwacht. Daarom denken leerlingen en ouders vaak nog steeds dat de leerkracht alle kaders heeft voor hoe leerlingen zouden moeten leren om straks de eindexamens te halen. Dit wil Schaersvoorde juist iets meer gaan loslaten zodat leerlingen zich meer bewust worden van het leerproces.</p> <p>Verbeteringssuggesties VO Schaersvoorde</p> <p>Er is nu te zien dat leerkrachten de methode volgen en per les opgeven wat leerlingen moeten maken om de leerdoelen te halen. Leerkrachten zouden er graag naartoe willen dat er één deadline voor een toets/presentatie/werkstuk in Magister staat en dat leerlingen hiervoor zelf een planning maken. Leerlingen moeten dan echt hun agenda gebruiken, vooruit kijken, obstakels zien en hun leerproces bijsturen. Over de invulling hiervan zijn nog veel vraagtekens bij leerkrachten van Schaersvoorde. Om meer inzicht te krijgen in leerlingen wil Schaersvoorde de coachingsgesprekken invoeren en willen zij diagnostische toetsen gaan maken om de voorkennis van leerlingen in kaart te brengen. Ook is het een streven van Schaersvoorde en IKC De Bosmark dat leerkrachten bij elkaar in de lessen gaan kijken om het onderwijs meer op elkaar af te stemmen en van elkaar te leren. Zo komt hopelijk dat ‘doosje’ mee.</p> <p>Bluemers</p> <p>Knelpunten</p> <p>Op Bluemers lopen leerkrachten tegen dezelfde punten als Schaersvoorde aan. Op Bluemers zijn de lessen 50 minuten en soms zien leerkrachten leerlingen maar één keer in de week. Op het PO is de leerkracht er altijd om leerlingen te begeleiden in het leerproces. De leerkracht maakt leerlingen bewust en geeft ze constant feedback over wat zij moeten doen als ze ergens tegenaan lopen. Bijvoorbeeld het gebruik van een aandachtsblokje. Deze vaardigheden lijken ze op het VO vergeten met als gevolg dat ze achterover gaan zitten totdat de leerkracht langs komt. Het zelfoplossend vermogen wordt minder op het VO. Waar dat aan ligt, weten leerkrachten niet precies. Ook verschilt de beginsituatie van leerlingen steeds, want leerkrachten weten nooit wat er in het vorige uur is voorgevallen. Vaak is het op sociaal-emotioneel gebied waar het mis gaat. Als een leerling op dat moment niet fijn in zijn vel zit, kan de leerkracht hem dat uur waarschijnlijk niets leren omdat hij ergens anders mee in zijn hoofd zit. In het nieuwe schoolsysteem vanaf 2020 hopen leerkrachten dit beter te kunnen ondervangen.</p> <p>Driehoeksgesprekken en coachingsgesprekken</p> <p>In het nieuwe schoolsysteem is het de bedoeling dat iedere leerling de dag start met een coachingsgesprek. Het doel is dat leerlingen met hun coach reflecteren over leerdoelen en hoe leerlingen deze gaan behalen/behaald hebben. Het leerproces en de reflectie hierop vinden zij heel belangrijk. Op dit moment wordt dit alleen nog gedaan in de driehoeksgesprekken die twee keer per jaar plaatsvinden.</p> <p>Verbeteringssuggesties</p> <p>Een leerkracht van Bluemers gaf aan dat het kan helpen om met alle onderbouwleerkrachten bij elkaar te gaan zitten hoe ze het aanleren van vaardigheden het beste aan kunnen pakken in de klas om te voorkomen dat leerlingen achteruit gaan zitten als ze er niet uit komen. Er gaat veel effectieve leertijd verloren en dat is zonde als je bedenkt dat we leerlingen deze vaardigheden kunnen aanleren. Het PO heeft daar al hele mooie voorbeelden van, alleen zouden we ons moeten afvragen of de manieren van het PO ook werken op het VO.</p>
<p>Praktische leerlingen IKC De Bosmark</p>	<p>Schaersvoorde en Bluemers</p> <p>Binnen elk vakgebied vertalen</p> <p>Leerkrachten denken dat een manier zou kunnen zijn om voor elk vakgebied praktische opdrachten te verzinnen. Bij rekenen bijvoorbeeld leerlingen iets laten bouwen in bepaalde afmetingen of met andere bepaalde eisen.</p> <p>Eigen leerlijn</p>

	<p>Leerkrachten zouden kunnen kijken waar de leerling stopt met begrijpen van de leerstof voor een eigen leerlijn.</p> <p>Boerderijschool Leerlingen zouden naar een boerderijschool kunnen waar ze praktisch aan het werk gaan door bijvoorbeeld de oppervlakte van een stuk weiland op te meten. De school moet wel zelf voor vervoer zorgen en er moet een leerkracht mee. Er is zo'n boerderij in Lievelede. Eco boerderij Arink met een biologisch melkveebedrijf en varkens.</p>
--	--

Figuur 20 Resultaten focusgroep VO

Interview expert zelfregulatie	
Luisterpunten	Antwoorden
Eisen leermiddelen	<p>De expert staat heel erg voor de methodiek van Pintrich en Zimmerman.</p> <p>Pintrich en Zimmerman Leermiddelen zouden zodanig in elkaar moeten zitten dat leerkrachten daarmee alle leerlingen kunnen helpen. En als dat niet kan, dan moet de leerkracht het leermiddel zodanig goed kennen dat hij die rol over kan nemen. Deze leerlingen moeten heel gericht geïnstrueerd worden. Als het gaat om het kiezen van een leermiddel kijk ik niet specifiek naar één leermiddel of één aspect, maar ik ga uit van die vier fasen, vier gebieden van zelfsturing van Pintrich en van de fasen van modelleren van Zimmerman. Als die kapstok goed in je hoofd zit dan kun je leermiddelen daaraan relateren en daarbij moet er goed gelet worden op de manier waarop je opbouwt dat zo'n leerling daarmee zelfstandig aan de slag gaat. Die kapstok is een heel handig hulpmiddel omdat leerkrachten vaak ook niet goed weten hoe het moet.</p> <p>Fasen zelfsturing van Pintrich Hij beschrijft vier fasen die elke leerling doorloopt bij grotere opdrachten om zelfstandig het leerdoel te halen.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Plannen. 2. Monitoren. 3. Controle. 4. Evaluatie. <p>Gebieden zelfsturing van Pintrich Pintrich beschrijft naast die vier fasen ook vier gebieden. Een leerkracht zou in zijn onderwijs aandacht moeten hebben voor al deze vier gebieden om leerlingen tot zelfgestuurd leren te laten komen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cognitie. Leerling beredeneert wat en waarom hij iets gaat doen. - Motivatie. Een leerling moet zichzelf kunnen motiveren, ook als iets tegenzit. - Gedrag. Een leerling voert hetgeen uit vanuit de cognitie en motivatie. - Context. Leerlingen werken samen en durven hulp te vragen aan een ander (Iln of Ik). <p>Al deze fasen en gebieden werken complex met elkaar samen. Een leermiddel zou moeten voldoen aan al deze bovenstaande fasen en gebieden. Hoe eenvoudiger het leermiddel, hoe moeilijker het is om aan al deze gebieden te voldoen. Wel kan er gekeken worden naar welk leermiddel voor welk gebied wordt ingezet.</p> <p>Hiaten in de doorgaande lijn gekoppeld aan Pintrich De onderwerpen reflecteren, plannen en samenwerken die PO en VO in dit onderzoek belangrijk vinden zijn ook te koppelen aan fasen en gebieden van Pintrich:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Reflecteren → Fase 4: evaluatie. - Plannen → Fase 1: plannen. - Samenwerking → Gebied: context. - Leerdoel opstellen → Fase 1: plannen. - Motivatie → Gebied: motivatie.

	<p>Fasen van modelleren van Zimmerman</p> <p>Het is niet éénduidig te zeggen waar een leermiddel aan moet voldoen. Wel is het belangrijk dat een leermiddel alle leerlingen zouden moeten (kunnen) helpen. Het is belangrijk dat leerkrachten nadenken over hoe ze het gebruik van het leermiddel opbouwen. Je kunt kinderen geen taak geven zonder enige instructie. Ze leren het niet uit zichzelf. In het begin moeten leerkrachten leerlingen echt aan de hand meenemen en ze stapje voor stapje loslaten. Het is ook een stukje bewustwording voor leerlingen, want door te beginnen met expliciete instructie snappen leerlingen ook waarom het belangrijk is om deze vaardigheid te beheersen.</p> <p>De fasen van modelleren van Zimmerman:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Observatie. Leerkracht laat zien wat het is, waarom het zo is en hoe het werkt. 2. Emulatie. Leerkracht assisteert leerlingen en blijft erbij. 3. Zelfcontrole. Leerling gaat zelf aan de slag, leerkracht neemt afstand. 3. Zelfgestuurd. Leerling gaat zelfsturend aan de slag. Het leermiddel is zodanig eigen gemaakt dat hij het leermiddel geheel zelfstandig kan gebruiken, ook in andere situaties kan toepassen en het anderen kan uitleggen. Ook weten wanneer hij hulp nodig heeft. <p>iSelf en het belang van expliciete instructie</p> <p>iSelf gaat ook uit van de fasen van Pintrich en de fasen van Zimmerman, maar hierin wordt het samengevat als expliciete instructie. Dat is vaak wat leerkrachten vergeten. Leerkrachten gaan er vaak vanuit dat leerlingen het wel begrijpen. Ook na één keer voordoen. Zo werkt het niet. Zeker met zelfstandig leren waar het gaat om complexe vaardigheden. Op het VO zie ik terug dat leerkrachten te weinig uitleggen wat ze doen, waarom ze dat doen en hoe ze dat doen. En dat is nou juist waar je de motivatie mee omhoog haalt. Dat zou meer voor moeten komen om leerlingen de vaardigheden aan te kunnen reiken om zelfstandig te leren leren.</p> <p>Onwetendheid bij leerkrachten</p> <p>Leerkrachten op het VO lopen er tegenaan dat er leerlingen in hun groep komen met uiteenlopende vaardigheden. Dit is op gebied van bijvoorbeeld talen, maar dus ook met zelfgestuurd leren. Begeleiding van de leerkracht is onmisbaar. Leerkrachten willen graag veranderen, maar weten niet goed hoe omdat ze met al die kerndoelen en examendoelen te maken hebben. Het is ook een stukje bewustwording van leerkrachten. Zij moeten zich er bewust van zijn hoe belangrijk het is om leerlingen deze vaardigheden aan te leren.</p>
Plannen	<p>Opbouw in plannen behouden</p> <p>Het mooiste scenario zou zijn dat PO en VO er samen voor zorgen dat die opbouw in plannen wordt behouden. Op Schaersvoorde hebben ze al mooie doelen gesteld, nu de uitvoering nog. Dat is best lastig op te zetten en ik weet ook niet precies wat daarin mogelijk is.</p>
Reflecteren	<p>Metacognitie</p> <p>Reflectie is een hiaat in de doorgaande leerlijn, maar daarbij zit ook een belangrijk stuk van de metacognitie. Dat betekent dat leerlingen niet alleen leerdoelen stellen en aan het eind reflecteren, maar ook tussendoor zodat de leerling ziet of hij nog op schema loopt. Peerfeedback kan hier ook bij helpen zodat leerlingen elkaar tijdens het proces kunnen helpen. In de praktijk zie je nu nog te vaak dat er aan leerlingen gevraagd wordt of ze elkaar feedback willen geven, maar er is nooit echt een goede instructie geweest hoe dat moet. Dan is het niet gek dat leerlingen in de verdediging schieten, want ze hebben het nooit geleerd. Een leerkracht moet heel bewust laten zien hoe het moet zodat leerlingen daarvan leren en dat stap voor stap aan leerlingen overlaten.</p> <p>Reflectievragen</p> <p>Je zou wat reflectievragen uit de iSelf kunnen halen om richting te geven aan het reflecteren op bepaalde gebieden van Pintrich. Wel zijn er ook heel veel andere pakketten om dat stukje met leerlingen te oefenen. Bij reflectie is het belangrijk dat alle vier de gebieden van Pintirch getackeld worden. Je zou kunnen kijken waar het belangrijk is dat leerlingen op reflecteren en aan de hand daarvan via iSelf kijken welke vragen je daar uit kunt halen zodat je een standaardformat kunt maken.</p>
Samenwerken	<p>Peerfeedback</p>

	<p>Een belangrijk onderdeel van samenwerken bij zelfsturend leren is dat leerlingen feedback geven aan elkaar zodat ze elkaar tijdens het leerproces kunnen helpen. Dat bevordert ook de samenwerking tussen leerlingen. Hier zullen leerlingen na het VO zelfstandig mee aan de slag moeten (kunnen) gaan dus is het goed als hier in PO en in VO al aandacht voor is. Op dit moment is dat in mijn ogen echt nog minimaal en zou daar meer aandacht voor moeten komen, ook weer via die vier fasen van modelleren. Laat eerst zien wat je doet en dan laat je dat stapje voor stapje los.</p> <p>Bij samenwerken zijn de taakrollen die je noemde ook goed om het VO te gebruiken. Zo kunnen leerkrachten eerst expliciet maken waarom en hoe je hiermee werkt en dit stapje voor stapje loslaten. Dan voorkom je misschien ook dat leerlingen ‘meeliften’ met anderen. Op IKC De Bosmark maken ze al veel expliciet. Daar moeten leerkrachten op het VO eerst op terugpakken zodat dat ‘doosje’ mee komt. Dezelfde leermiddelen in groep 8 en in het VO helpen daar zeker bij.</p>
<p>Werkhouding en motivatie</p>	<p>Motivatie Motivatie is een onderdeel van de gebieden van Pintrich. Het is belangrijk dat leerlingen bij zelfsturing leren om zichzelf te motiveren, ook al het tegen zit. Voor leerkrachten om dat leerlingen aan te leren is het belangrijk om uit te leggen wat je doet, waarom je dat doet en hoe je dat doet. Daar krik je de motivatie mee omhoog.</p>
<p>Doorgaande lijn en het ‘doosje’</p>	<p>Het ‘doosje’ PO en VO moeten goed met elkaar in overleg hoe ze de dingen aanleren aan leerlingen zodat leerlingen dat doosje ook kunnen gebruiken in het VO. Leerkrachten van het VO kunnen dan herhalen hoe leerlingen het op het PO hebben aangeleerd zodat ze verder kunnen leren over die vaardigheid. De kapstok van modelleren zijn heel belangrijk. Leerlingen kunnen niet zomaar in een andere context het geleerde toepassen. Wanneer zij dit wel kunnen, dan zitten ze in de laatste fase van modelleren en hebben ze de leerkracht niet meer nodig. Als leerlingen van groep 8 kunnen lukt dit vaak niet. Misschien lukt het goed in groep 8, maar dan niet meer als ze naar het VO gaan. Misschien is de verwachting van leerkrachten in het VO dan ook wel te hoog, maar het is zeker wel te verbeteren als ze communicatie tussen PO en VO goed zit.</p> <p>Hoe nu verder Voor jouw onderzoek zou ik jou adviseren om eerst algemeen te vertellen dat het belangrijk is dat de communicatie tussen PO en VO belangrijk is, samen met die fasen van modelleren. Dat is namelijk heel belangrijk voor leerlingen om de transfer te maken van de vaardigheden die ze op het PO hebben geleerd en die te kunnen toepassen op het VO. Dan kun je daarna de vaardigheden die knelpunten geven in de doorgaande lijn naast de stappen van modelleren leggen. Hier kun je bijvoorbeeld twee vaardigheden uit pakken om daar een voorbeeld van te geven. Je geeft dan aan dat het voor alle vaardigheden geldt, maar dat je hier twee voorbeelden voor noemt. Hier zoek je artikelen bij.</p>

Figuur 21 Resultaten interview expert zelfsturing

Bijlage 10 Uitwerking voorbeeld ontwerp

Op het VO wordt peerfeedback ingezet om leerlingen elkaar tips en tops te geven zodat zij zelfstandig kunnen reflecteren op het leerproces en deze kunnen bijsturen, zonder hulp van de leerkracht. Leerkrachten vinden het belangrijk dat leerlingen feedback aan elkaar kunnen geven. Leerkrachten van het VO geven aan dat veel leerlingen feedback geven niet onder de knie hebben. Leerkrachten van het VO stellen daarom voor om leerlingen in het PO al vaardigheden aan te leren om feedback te geven. Hiervoor zouden leerkrachten één feedbackmethode kunnen kiezen waar ze het aanleren hiervan doen volgens de fasen van de modelleringstheorie van Zimmerman (2002, zoals beschreven in Vrieling, 2014). De fasen van modelleren liggen niet vast en kunnen flexibel gebruikt worden. Gedurende de fasen van modelleren kan het soms nodig zijn een stapje terug te doen naar een vorige fase. Leerlingen aanleren om feedback te geven komt het best uit de verf als de leerkracht een goede instructie geeft theorie en praktijk (Bangert-Drowns, Kulik & Morgan, 1991). Hieronder wordt een voorbeeld gegeven voor hoe peerfeedback in de bovenbouw van PO ingezet kan worden volgens de modelleringsfasen van Zimmerman. Leerkrachten van PO en VO zijn vrij om gezamenlijk een feedbackmethode te kiezen.

Fase van modelleren	Betekenis algemeen	Leerlingen leren peerfeedback te geven
<p>Fase 1: observatie</p>	<p>De leerkracht laat zien wat het leermiddel is, waarom het gebruikt wordt en hoe het gebruikt moet worden.</p>	<p>De leerkracht legt uit dat peerfeedback feedback is tussen twee gelijken. In dit geval tussen leerlingen. De ene leerling beoordeelt de andere leerlingen over wat goed ging en wat een verbeterpunt is. Ook legt de leerkracht uit waarom peerfeedback belangrijk is, namelijk dat leerlingen van elkaar kunnen leren en uiteindelijk geen leerkracht meer nodig is. Vervolgens modelleert de leerkracht hoe peerfeedback gegeven kan worden.</p> <p><i>Voorbeeld: modelleren van peerfeedback wordt gedaan op een werkstuk van één van de leerlingen. Bijvoorbeeld op de volgende punten:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - De lay out is netjes. - Het onderwerp wordt in de inleiding genoemd. - De tekst heeft een logisch volgorde. - Er zitten geen spelfouten in de tekst. - De tekst heeft minimaal 500 woorden. <p>Het is belangrijk dat leerlingen leren hoe feedback op een 'fijne' manier gegeven kan worden. Leerkrachten zouden leerkrachten de sandwichmethode in kunnen zetten. Hierin wordt een verbeterpunt gegeven, maar 'verstopt' tussen punten die al goed gaan waardoor de feedback fijner over komt voor de ontvanger. Er wordt eerst een top (iets dat goed gaat) gegeven, daarna een tip (iets dat verbeterd kan worden) en daarna weer een top. De leerkracht doet voor hoe dit kan worden gedaan.</p> <p><i>Voorbeeld 1:</i></p> <p><i>Top: Het werkstuk is mooi verzorgd met een leesbaar lettertype.</i></p> <p><i>Tip: Je had nog een keer over de tekst heen kunnen lezen om de spelfouten er uit te halen.</i></p> <p><i>Top: Het werkstuk is een duidelijk geheel waardoor het goed te volgen is.</i></p> <p>De leerkracht kan ook een ander voorbeeld noemen om feedback geven te verduidelijken:</p>

		<p><i>Voorbeeld 2:</i> <i>Een leerling wil graag leren om even weg te lopen en tot tien te tellen als hij voelt dat hij boos wordt.</i> <i>Top: Je liep naar de hoek van het voetbalveld om tot 10 te tellen.</i> <i>Tip: Misschien kun je de volgende keer van het veld af lopen omdat je je klasgenoten nog kon horen en daardoor misschien nog bozer kan worden.</i> <i>Top: Je bleef heel rustig toen je klasgenoten nog een opmerking naar je schreeuwde.</i></p> <p>De leerkracht bespreekt met leerlingen waar goede feedback aan moet voldoen. <i>Voorbeeld 1: De ander moet iets aan de feedback hebben.</i> <i>Voorbeeld 2: De feedback mag de ander niet kwetsen.</i></p> <p>In de klas worden films met verschillende feedbackstijlen gekeken. Na ieder filmpje wordt er klassikaal besproken wat er voor de feedbackontvanger wel en niet fijn was aan deze feedback. Ook wordt gekeken naar of de feedbackontvanger iets aan deze feedback heeft. De feedbackcriteria worden hierdoor nog een keer doorgenomen.</p>
Fase 2: emulatie	De leerkracht assisteert leerlingen bij het gebruik van het leermiddel en stuurt leerlingen bij wanneer dit nodig is.	<p>Leerlingen gaan zelf oefenen met het geven van peerfeedback. Ieder tweetal krijgt een werkstuk van een andere leerling uit de klas waar zij peerfeedback op gaan geven. Leerlingen vullen een format in waarop staat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Wat heeft de leerling heel goed gedaan? (top)</i> - <i>Wat zou de leerling kunnen verbeteren? (tip)</i> - <i>Wat heeft de leerling nog meer goed gedaan? (top)</i> <p><i>Dit kan weer op de dezelfde punten als in fase 1:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>De lay out is netjes.</i> - <i>Het onderwerp wordt in de inleiding genoemd.</i> - <i>De tekst heeft een logisch volgorde.</i> - <i>Er zitten geen spelfouten in de tekst.</i> - <i>De tekst heeft minimaal 500 woorden.</i> <p>De leerkracht laat leerlingen klassikaal voorlezen wat zij hebben opgeschreven en stuurt de tips en tops van leerlingen eventueel bij. Zo weet de leerkracht zeker dat alle leerlingen feedback geven op een 'goede' manier aanpakken.</p>
Fase 3: zelfcontrole	De leerkracht doet een stapje terug en laat leerlingen zelfstandig werken met het leermiddel. Wel houdt de leerling een oogje in het zeil en stuurt bij wanneer dit nodig is.	<p>Wanneer leerlingen peerfeedback geven onder de knie beginnen te krijgen, kunnen leerlingen oefenen door bijvoorbeeld een rollenspel te spelen. Laat leerlingen in tweetallen een aantal situaties uitspelen en vraag achteraf of een tweetal dit voor de klas willen laten zien. De leerkracht bespreekt de feedbackcriteria nog eens en stuurt bij wanneer dit nodig is.</p> <p><i>Voorbeeldsituatie 1: Je vriendin is naar de kapper gegaan, terwijl jullie eigenlijk hadden afgesproken samen te gaan winkelen. Je komt haar een dag later tegen en vertelt hoe je daar over denkt.</i> <i>Top: Je haar is heel mooi geworden bij de kapper gisteren.</i></p>

		<p><i>Tip: Ik vond het jammer dat je er niet aan hebt gedacht dat wij hadden afgesproken om te gaan winkelen.</i> <i>Top: Ik vind de tijd die we samen hebben altijd zo leuk.</i></p> <p><i>Voorbeeldsituatie 2: Je vriend maakt tijdens een groepsgesprek een opmerking over jou die je kwetsend vindt. Je neemt hem na het groepsgesprek even apart en vertelt wat je van zijn opmerking vond.</i> <i>Top: Het was echt gezellig met de groep.</i> <i>Tip: Wil je er de volgende keer op letten wat je over me zegt? Ik vond je opmerking kwetsend overkomen.</i> <i>Top: Ik weet dat je een heel lief persoon bent die niemand wil kwetsen.</i></p> <p>In deze fase is het belangrijk dat leerlingen leren om de vaardigheid zelfstandig toe te passen. Dit kan de leerkracht oefenen door leerlingen elkaar peerfeedback te laten geven in verschillende situaties. Bijvoorbeeld tijdens het werken aan een leerdoel, procesdoel, werkstuk, presentatie, etc.</p>
Fase 4: zelfsturing	De leerkracht is niet meer nodig. De leerling heeft het leermiddel zodanig eigen gemaakt dat hij hier zelfsturend mee aan de slag kan in verschillende situaties. De leerling durft zelf om hulp te vragen.	In deze fase hebben leerlingen peerfeedback geven zodanig eigen gemaakt dat ze dit kunnen toepassen in verschillende situaties.

Figuur 22 Voorbeeldontwerp peerfeedback